

הארהל

נושא: ברכות הנהנין

במה מרכזית לתופשי רתורה
לאסוקי שמעתתא בבי מדרשא

גליון תורני ו' | שנה ב' | חודש שבט | תשע"ז

דבר האהל

מבוא האהל

פתח העיון

עמלה של תורה
הגאון הגדול רבי גבריאל טולדאנו זצוק"ל
עמוד 2

פתח השאלה

שו"ת בהלכות ברכות הנהנין המצויים
עמוד 4

אגזי האהל

בענין עיקר פוסר את הטפל מברכה
הגאון האדיר רבי שלמה ברמן זצוק"ל
עמוד 8

פתח ההוראה

בעניני ברכות אחרונות
מן הגאב"ד הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שליט"א
עמוד 10

פתחי תשובה

בגדרי ברכת הנהנין
כ"ק האדמו"ר מביאלא שליט"א
עמוד 11

פתחי עיון

בגדרי חיוב ברכת הנהנין לפניו ולאחריה
הגאון הגדול רבי יהושע ארנברג שליט"א
עמוד 13

על פתחינו

בגדרי ברכות הנהנין וברכת מעין שלש
הגאון רבי מנחם יעקבזון שליט"א
עמוד 16

פתחי הלכה

ליקוטי דינים מהלכות ברכת הפירות
הגאון רבי צמח ברוך רבינוביץ שליט"א
עמוד 19

אהל מועד

ענייני ומנהגי ט"ו בשבט
עמוד 24

ברכות הנהנין על אף שענין זה כבר דשו בו רבים מאוד וטובים, מהראשונים ועד לאחרונים זמנינו, וכמעט ואין דבר שלא נגע בו עדיין, מ"מ הרי אין בית מדרש בלא חידוש, מה גם שבזמנינו מתחדשים שאלות שלא היו בעבר, לכן אמרנו לאסוף כעמיי גורנה מעט מזעיר מדברי הפוסקים, וגם ללקט פנינים וחידושי הלכה מפוסקי זמנינו, כאשר עיניכם תחזנה, אלא שמפני כובד האחריות מלדון בעניינים אלו, בקשתנו שטוחה לא לסמוך הלכה למעשה על הנכתב אלא רק לאחר עיון מעמיק בהלכה, ושאלת פיהם של מורי ההוראה המוסמכים.

בהיות והלכות אלו נוגעות לכל אחד בכל יום, ופרטי הדינים בהם רבים מאוד, הרי שיש חוב גדול על כל אחד לדון ולהתעמק בסוגיות אלו ולדעת אותם על בוריים, ואם יודע בעצמו כי לא יוכל לעמוד בכך בכוחות עצמו, הרי שכבר נתבאר בגמ' שילך אצל חכם שילמדנו הלכות אלו כדי שלא יבא לידי מעילה, כדאיתא בגמ' ברכות (לה, א) להדיא: 'ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל, מאי תקנתו, ילך אצל חכם, ומקשי, ילך אצל חכם מאי עביד ליה, הא עביד ליה איסורא, ומתרצי, אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה, וכתב המהרש"א (שם) בח"א: לא קאמר הכי אלא בברכות הנהנין, דבשאר ברכות הקבועות אם למדו פעם אחת שפיר אין מקום לטעות, אבל בברכות הנהנין דיש כמה שינויים בברכות ראשונות ובאחרונות לפי המין, וכמה ספיקות שנפלו בהן, דאם שינה לא יצא וכאילו בירך כלל, והרי זה מעל, גם הברכה שבירך היא לבטלה, וע"כ ילך אצל חכם וילמדנו פעם אחר פעם, עד שיהיה בקי בהן לברך מעין הברכה.

והטור (בהקדמה לאו"ח) כתב בזה - כי רבים מועלים בהנאתן מן העולם בלא ברכה, ואמרו רבותינו ז"ל ילך אדם אצל חכם וילמדנו סדר ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. על כן העירוני רעיוני ומחשבותי, ועם לבבי אשיחה אמרים, אקומה נא ואסובבה בבתי יעבץ, תרעתי שמעתי סוכתים סופרים, ואבינה בספרים, ואלקטה שנים ושלשה גרגרים בראשי האמרים מדברי המחברים, ואחבר ספר בענין התפלות והברכות, ואסדרם כל דבר ודבר ברכתו הראויה לו תחלה וסוף, ואבררם בענין שלא ישאר בהן ספק. וראה עוד בספר יערות דבש (ח"א דרוש ב) שמדגיש את החשיבות והנחיצות ללימוד הלכות אלו. ומטו משמו של רבנו הגדול מרן רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל שביאר את דברי הגמ' ילך אצל חכם **מעיקרא**, שחיוב על כל אדם ראשית לכל ללמוד לשמור ולעשות הלכות ברכות, לשם כך באנו לעורר ולהאיר עיני הקוראים הנכבדים בשאלות אקטואליות המצויות, ולהציע בפני הלומדים הנכבדים מו"מ בדברים המצויים, מעט מזעיר, בתקווה כי אכן ימצאו הדברים ראויים לעלות על שולחן מלכים, ויתבדרן מילייהו בבי מדרשא עד שיתבררו ויתלבנו הדברים לידע את המעשה אשר יעשון, והי' זה שכרנו.

בנותן טעם להביא תמצית מאמר נפלא בענין זה שנדפס בספר 'שיחות הסבא מסלבודקא', השופך אור לדעת ולהשיג ענין גדול זה, אלא שמפאת קוצר הזמן והמקום נצטט מעט מן המעט:

יודעים אנחנו, שהחיוב הגדול ביותר המוטל על האדם, הוא 'קבלת עול מלכות שמים' עליו, ההמלכה הזו מתבטאת אצלנו במיוחד ע"י הברכות שחייבנו לברך למלך העולם, על כל הנאים שבאים ליהנות מעולמו של הקב"ה. ורגילים אנחנו להבין, שחיוב קבלת המלכות בא רק כדי להכניע את האדם לפני בוראו, למען יקבל מרותו, וישתעבד לפניו שעבוד גמור, וענין הברכות הן מעין 'מיסים' שהטיל הקב"ה על הבאים להתענג מטובו, למען יזכרו את שעבודם ולא יסיחו דעתם ממנו לעולם. אבל כשאנו מסתכלים בענין זה הסתכלות ראויה, מקבלים הדברים צורה אחרת לגמרי, הכרת המלכות אינה באה כדי להטיל 'מרות והשתעבדות', וחיוב הברכה אינו 'מס' שהטיל הקב"ה על הבא לקבל חסד מעולמו, אלא הכרת המלכות היא מקור העונג של הבריאה, וחיוב הברכות הוא שורש החסד אשר עליו נבנה העולם.

וכיצד הוא הדבר? מטבע הרגשת האדם שאינו מתפעל אלא מהופעה חדשה, ואילו הדבר הקבוע והתדיר, לא יוכל לתת את כוחו לעורר את ההרגשה, וגם הרגשת העונג רק אז היא מתעוררת, כשמולידה היא דבר שלא היה, כי מציאות חדשה היא המחוללת עונג חדש, ועל כן אי אפשר לו לאדם להרגיש את עונג ההווה אם לא יקדים לו צער מחסרונה, ובה במידה שירגיש צער החסרון כך תגדל לו הנאת השלמת החסרון. כדי להוציא את האדם מהרגלו המישן [המרדים], כדי לחדש בו את חושי הרגשותיו, לחוש ולהרגיש את 'נועם הבריאה' ואת חסדי ה' הממלאים את כל החלל בעולם, קבעו לנו חז"ל סדרן של ברכות... הברכות האלו מרגילות את האדם להכיר שבורא עולם מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית, כל הבריאה כולה כאילו זה עתה נבראה, והאדם כאילו אך עתה נולד, ואך עתה יצא לאור העולם, ואף מלמדות הן אותו להסתכל ולצייר לעצמו, ולתת ציור נאמן לנפשו, כאילו עוד לפני רגע היה אין ואפס כו' כגוף בלי נשמה בלי הרגשה כו' ומה גדלה שמחתו כשהוא מתחיל להרגיש שהוא חי, מרגיש חוש, חושב ומבין, ומה רבה הנאתו בחושו בנפשו, חיים חדשים וכוחות חדשים, הרגשות חדשות והכירויות חדשות, כח ידין חדש עמו, עיניו כמו עכשיו נפקחו, ושכלו כמו אך עתה החל להבין בינה... בכך תהיה הנאתכם - עבודתכם, ותענוגיתכם - מס שלכם, וההכרה וההרגשה בטוב חסדי ה', ברוב עומקם ורחבתם כמו 'תשלום החסד'.

הכרה זו שהאיר לנו ה'סבא' מביאה אותנו להכיר בנעימות ההודאה ולברך שמו של מלכי המלכים הקב"ה שזיכנו לעמוד בפתח 'אהל' נוסף, השישי במספר, על כל החסד אשר עשה ועושה עמנו, ועל הסייעתא דשמיא המלווה אותנו על כל צעד ושעל, ועל שזיכנו להגיע שוב לשולחנם שוב לעמלי התורה וחכמיה, בתפילה שאכן נזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתנו.

עמלה של תורה

הגאון הגדול רבי גבריאל טולדאנו זצוק"ל, ראש ישיבת "אור ברוך"

וכל ההבטחות לפעולתה התקינה של הבריאה היא לאפשר לעמלי תורה את העסק בתורה ללא הפרעות.

והנה בענין עמלה של תורה ויגיעתה, יש לעמוד על ששה יסודות.
א. **לימוד בלי הפסק**. עי' פסחים (קט, א): אמרו עליו על ר"ע מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יו"כ. ובנדרים (נ, א): הלך ר"ע ללמוד תורה אצל ר' אליעזר ור' יהושע וחזר אחר יב שנים וקאתי לביתה, שמע מן אחורי ביתה דקאמר לה חד רשע לדביתהו, שפיר עבד לך אבון, אמרה לו אשתו רחל אי צאית לדילי, ליהוי תרתי סרי אחרנייתא, אמר ר"ע הואיל ויהבת לי רשותא אהדר לאחורי, הדר אזל תרתי סרי שני אחרנייתא.

והנה יש להפליא פלא בעובדה זו הלא רחל היא ששלחה את ר"ע ללמוד והסכימה לחיות בבדידות יב שנה כדי שר"ע ילך ללמוד, והיה מן הראוי להכנס ולדרוש בשלומה להראות לה שלא לריק היה כל צערה, ולתת לה כח להמשיך עוד ואח"כ לחזור לשיבה, ומדוע שב לאחוריו.

וידוע מה שמטו בי מדרשא בזה, דמכאן מוכח ש-יב שנה ועוד יב שנה עם הפסק ביניהם אינם שווים ל-כד שנים רצופות, דהכח הסגולי שיש ברציפות בלימוד אין לו תחליף והשלמה, ואם היה נכנס לומר שלום כבר הדבר מהווה הפסק ולא היה משיג מה שהשיג כעת שחזר לאחוריו ולא עשה הפסק.

ב. גיעה כשאין האדם מוכשר לקלוט. עי' אבות דר"נ (פ"ו ה"ב) – בן ארבעים שנה היה ר"ע ולא למד כלום, פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר מי חקק אבן זו, אמרו לו עקיבא אי אתה יודע קרא, אבנים שחקו מים, מיד דן ר"ע ק"ו בעצמו, מה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבו שהוא בשר ודם, מיד חזר ללמוד תורה, ע"כ.

ובאור ישראל דייק הגר"ס זצ"ל, מהאי לי שנא דחזר לתלמודו דמשמע דר"ע כבר היה בישיבה וניסה ללמוד, אלא שלא הצליח והתייאש מללמוד, וחשב שליבו לב אבן ואינו שייך ללימוד, עד שראה את הנקב באבן שנעשה ע"י מים, ובוודאי שלא נעשה זה ביום אחד, ואדרבא בתחילה לא היה מינכר שום רושם באבן, דמה יכולה לפעול טיפה אחת, אבל הלא מוכרח שהטיפה פעלה משהו, שאל"כ איך לבסוף נהיה חור, וע"כ שכבר מתחילת הטיפה הראשונה כבר היה רושם באבן, אלא שלא ניכר עד שבצירוף כל הטיפות נהיה חור, וה"ה גם בליבו לב האבן של ר"ע, אף שבתחילה לא מורגשת השפעת התורה, אך עם ההתמדה והעקביות ודאי שהדברים יעשו פרי ויפעלו על ר"ע ולכן חזר ללמוד.

איתא במדרש [אוצר המדרשים] בזה"ל "ההופכי הצור אגם מים", מלמד שהיו ר"ע ובן עזאי טרשים כצור הזה, ועל ידי שציערו עצמן על תלמוד תורה פתח להם הקב"ה פתח לתורה, ודברים שאין יכולים לעמוד בהם בית שמאי ובית הלל, עמד בן עזאי ופירשם וכו', עמד ר"ע ופירשם שנאמר "מבכי נהרות חבש ותעלומה יוצא לאור" (איוב כה, יא), מלמד שראתה עינו של ר' עקיבא במרכבה, כדרך שראתה עינו של יחזקאל הנביא, לכך נאמר "ההופכי הצור אגם מים", ע"כ.

ג. גיעה עיונית. מנחות (כט, ב): בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך, ופרש"י, מי מעכב על ידך. מה שכתבת שאתה צריך להוסיף עוד עליהם כתרים. ונראה להוסיף ביאור בשאלתו של משה, מי מעכב על ידך, דהיינו מי מעכב מלכתוב את הדינים האלה באופן גלוי בתורה, ומדוע אתה צריך להעלים אותם ולקשור קשרים לאותיות, אמר לו יש אדם אחד ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש

כתיב (ויקרא כו, ג): "אם בחוקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעיתם וגו' ואכלתם לחמכם לשובע וגו' ואם לא תשמעו לי וגו'". ויש לעיין, דבברכות שמבטיחה התורה על קיום רצון ד', אין ברכות החורגות מדרך הטבע, רק הובטחנו שהבריאה תאיר פניה לנבראים, ויהיו גשמים בעיתם, ויהיה לחם לשובע ולא תהיה מלחמה, וכל אלו הם דברים שקיימים בדרך הטבע, משא"כ כשלא עושים רצון ד' אזי הקללות הם באופן חריג היוצא מגדר הטבע בדברים נוראים, כמבואר בפנים הכתובים, ומאי שנא.

ויש מבארים עפ"י שכתב הר"מ בפיהמ"ש (פרק חלק) דהרי שכר מצוות בהאי עלמא ליכא, כמבואר בקידושין (לט, ב), וא"כ מהו שמבטיחה התורה כאן שכר, וביאר הר"מ דאין זה שכר כי אם הבטחה שתהיה לנו אפשרות לעבוד את ד' בלי הפרעה גשמית, אבל שכר על המצוות עצמם עין לא ראתה, ולכן לענין המצוות לא כתוב אלא שהבריאה תתנהג באופן שיאפשר עבודת ד' ללא הפרעות, אך אין זה שכר, ולכן אין בזה דברים היוצאים מדרך הטבע, אבל לענין העונשים הרי זה עונש, ובוזה יש רח"ל דברים נוראים בתור עונש.

וביותר מבואר ברמב"ן (שם פרק כו, ו) וז"ל: "ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבות רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם", עכ"ל. דהיינו שהבריאה כולה תהיה בתכלית התיקון כפי שהיה בתחילת הבריאה דהכל הלך למישרים והכל היה בעיתו ובזמנו ללא שום קילקול, דהבריאה מעצם טבעה תפקידה לשמש את הברואים ולהיטיב עימם, אם אך לא יקלקל האדם את מעשיו שזה גורם ירידה וקילקול לבריאה כולה.

והנה הבטחה זו שמבטיחה התורה "ונתתי גשמיכם בעיתם" ושאר ההבטחות, מותנת בכך שאם בחוקותי תלכו, ופרש"י: שתהיו עמלים בתורה. והיסוד בזה הוא, דהבריאה כולה נבראה בשביל עמלי תורה, כדרשת חז"ל על הפסוק "בראשית ברא" בשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל התורה שנקראת ראשית, עיין רש"י (בראשית א, א),

הגליון הבא יצא לאור בס"ד לקראת חג הפסח הבעל"ט

ויעסוק בעניני חג הפסח וספירת העומר
ומעניני מצוות כיבוד אב ואם.

שיעורים שיחות ומאמרים בנושאים אלו
יתקבלו בברכה עד לחג הפורים הבעל"ט.

כמו"כ כל מי שיש בידו הערות ואו הארות, שאלות ותמיהות, חקירות וידיעות שיעשיר את הקוראים מתבקש לשלוח זאת למערכת 'האהל', למען יעמדו לימים רבים, ולהגדיל התורה ולהאדירה.

עדויות תינתן למאמרים קצרים ומתומצתים.

המערכת שומרת לעצמה את הזכות לערוך ואו לשנות כל חומר שישלח למערכת.

ניתן לשלוח באחת מהדרכים שלהלן:

ת.ד. 57419 ירושלים,

פקס המערכת: 0774703846,

או בדוא"ט: a0527165@gmail.co.

אין התחייבות לפרסום הדברים

על כל קוץ וקוץ תילי תלין של הלכות. ולפי דרכנו ביאור התשובה היא דכיון שיעמוד אדם שהוא יעמוד בתורה כדי לדורשה ולהוציא לאור תעלומה, כדאי לקשור את הכתרים ותהיה תורה מתוך יגיעה, וזהו רצונו ית'.

ובהמשך הגמ' (שם): אמר לפניו רשב"ע, הראהו לי, אמר לו חזור לאחוריק, הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כוחו של משה רבינו. ביאור הדברים, מפני מה תשש כחו של משה רבינו, דכיון שלא ידע מה הן אומרים, חשש שמא אין תורתם תורת אמת, שהרי הוא לא קיבלה מסיני, שהרי לא ידע מאי קאמרי, כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך, אמר להם הלכה למשה מסיני, נתיישב דעתו.

ביאור הדברים, דכל זמן שהחידושים הם בגדרי הילפותות וצורת הלימוד כפי שנאמר למשה בסיני, הרי שיש בסיס לכל חידוש, ובה נתיישבה דעתו, וזהו דאמרו חז"ל בסוטה (מט) משמת ר"ע בטל כבוד התורה, בטלו זורעי תורה, ונסתתמו מעיינות החכמה, וכתב רש"י (ד"ה כבוד התורה) שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכו', וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה.

ד. יגיעת המידות. במדרש הגדול (שמות ב, יג) כשרחל אשתו של ר"ע שלחה אותו לילך ללמוד, אמר לה, הלא ישחקו עלי שאני בן ארבעים ואיני יודע כלום, אמרה לו בא לעשות פלא, הבא לי חמור ניזוק בחוליותיו, הביא לה, זרקה עליו עפר וזרעה לו שחלים וצמח על גבו של החמור, אמרה לר"ע הוציאו לשוק, יום ראשון שחקו עליו, יום שני שחקו עליו, יום שלישי לא שחקו עליו, כך אמרה לו לך ולמד תורה, היום ישחקו עליך, למחר ישחקו עליך, יום שלישי יאמרו זה מנהגו כן, מיד הלך הוא ובנו וישב אצל מלמד התניקות, היה הוא אוהז בראש הלוח ובנו אוהז בראש הלוח, כתב לו אלף בית ולימדם, ע"כ.

והנה לולא שהיה ר"ע עובד על מידותיו, והיה ממשיך להתפעל ממה יאמרו הבריות, והיה בוש ללמוד עם בנו, לא היה יוצא ר"ע. ובהו יובן מאי טעמא דווקא ר"ע הוא שאמר באבות דר"נ (פכ"ו) 'לא הביישן למד', לפי שראה זאת על עצמו את גודל ההפסד אם היה שם ליבו לבושה, (ע"י שבת (קכז, ב), מעשה באדם אחד שעבד ג' שנים, ולאחר מכן א"ל לאדונו תן לי שכרי ואלך לביתי, וא"ל שאין כלום מה לתת, ומבואר שם שהשכיר דן לכף זכות באופן מופלא את אדונו, ובחת"מ שם הביא בשם השאלות שאותו אדם הוא ר"ע, כשהיה ע"ה).

וע"י ערכין (טז, ב): אמר ר' יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל, וכ"ש שהוסיף אהבה, לקיים מה שני' "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך". וע"י תענית (כה, ב): ר"ע מעביר על מידותיו ונוח לבריות, ובברכות (כה, ב): כלום עשינו אלא בשביל כבודך, ובב"מ (נט, ב): אני אלך ואודיעו, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את העולם.

וראה עוד מנחות (ז, א): אבימי מסכתא איתעקרא איתעקר ליה, ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה ולשלח ליה וליתי לגביה, סבר הכי

מסתייעא מילתא טפי. ופרש"י, דמה דסבר דבהכי מסתייעא טפי משום יגעת ומצאתי. ויש להבין, דהא יגעת ומצאתי היינו ביגיעה להבין את הסוגיא, ומה ענין זה שהלך אליו ליגיעת התורה, ומוכח מכאן דהואיל ומן הראוי היה לפי כבודו של אבימי שרב חסדא יבוא אליו, שהרי אבימי היה רבו כמבואר שם לפני"כ, שרב חסדא אומר שהיה מקבל הכאות טובות מאבימי בעת לימודו, ואילו הוא לא עשה כן אלא הלך אליו בעצמו ומחל על כבודו והלך הוא לתלמידו, באופן שיש בזה שבירת המידות, זה גופא מועיל לסייעתא דשמיא בלימוד ג"כ.

ה. חסידות ודמעות. באבות דר"נ: אמר ר' טרפון לר"ע עליך הכתוב אומר "מבכי נהרות חבש ותעלומה יוצא אור" (איוב כח). דברים המסותרים מבני אדם הוציאו ר"ע לאורה, וכתב המפרש, ע"י בכי ותפילות חבש, היינו התורה רכש ותיקן עצמו בו.

ובברכות (נו, ב): הוואה ר"ע בחלום יצפה לחסידות, ואם ראה ר' אלעזר בן עזריה יצפה לחכמה. והק' שם רבינו ניסים גאון, דלכאורה היה צריך להיות דהוואה ר"ע בחלום יצפה לחכמה, לפי שהיה חכם טפי. וז"ל רב ניסים גאון בקושייתו: ואע"פ שר"ע הגיע למעלה יתירה וגדולה בחכמה, שאפי' משה רבינו כשהראהו הקב"ה דורות העתידין, כשראה את ר' עקיבא אמר לפני הקב"ה רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י וכו', עיי"ש, ותי' בתי' ב' וז"ל, ואפשר שחסידותו היתה יתירה על חכמתו, לפיכך הוא משובח בחסידות, ע"כ. ויש לומר עוד באופן שונה קצת, דתורתו נבעה מחסידותו, דהואיל והיה חסיד כ"כ במעשיו, זכה לסייעתא דשמיא ולהצלחה גדולה בלימוד ג"כ, ולכן תלה הכל בחסידותו.

ברכות (לא, א): א"ר יהודה כך היה מנהגו של ר"ע, כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח ציבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזווית זו ומוצאו בזווית אחרת, וכ"כ למה, מפני כריעות והשתחויות.

ו. אהבת תורה. מנחות (יה, א): אמר רבי כשהלכתי למצות מידותי אצל ר' אלעזר בן שמוע, ואמרי לה למצות מידותיו של ר' אלעזר בן שמוע, מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת, אמר לו רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מוהו, אמר לו כשר, שחרית א"ל כשר, צהריים אמר לו כשר, מנחה א"ל כשר, ערבית א"ל כשר, אלא שר"א פוסל, צהבו פניו של יוסף הבבלי, אמר לו יוסף כמדומה אני שלא כיווננו שמועתנו עד עתה, אמר לו כן, אלא שר' יהודה פסול שנה לי, וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי, עכשיו ששנית לי פסול, החזרת לי אבדתי, זלגו עיניו דמעות של ר' אלעזר בן שמוע, אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר, קרא עליו המקרא הזה, "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי", ע"כ. הרי לפנינו מחזה מרהיב של אהבת תורה עד כדי צהבו פניו.

לאור התרחבות והתייעלות בהפצת הגליון הננו להביא לפניכם את רשימת המוקדים לקבלת הגליון ברוב הריכוזים החרדיים

אלעד:

חוני המעגל,

054-8590370

אשדוד:

אוצר הספרים - בלוטניק, האדמו"ר מפ"סבורג 44

052-7643971

בית חלקיה:

052-7132050

בית שמש:

הקריה החרדית,

052-7613786

יפה נוף,

054-8441069

רמא א',

054-8596596

רמא ג',

052-7129667

בני ברק:

ספרי יפה נוף, רחוב רבי עקיבא 130

052-7679076

בית הספרים אורייתא, רחוב ירושלים 10 (פ. ר"ע)

052-7165791

רבי עקיבא - הרב כהנמן,

שכונת אור החיים,

עזרא - השומר,

משכנות יעקב,

בן זכאי,

פרדס כץ,

טבריה:

ירוחם:

ירושלים:

גאולה, ויסברג,

הספריה הספרדית,

גוש 80,

מעלות דפנה - ארזי הבריה,

בית וגן,

גבעת שאול,

הר נוף,

רמות א',

רמות ג',

050-4171156

050-4112763

054-8420161

052-7649381

054-8466238

052-7682488

מרדכי 4

יוסף 3

053-3135791

050-4114039

053-3156588

054-8527112

053-3163456

053-3105186

050-4139559

רמות ד' - אונגאור,

רמת שלמה,

נווה יעקב,

גילה,

מודיעין עילית:

קריית ספר,

ברכפלד,

נאות הפסגה,

גרין פארק,

צפת:

רכסים:

לב אליהו,

בני ביתר,

תפרה:

053-3134914

058-3288647

050-4127832

052-7686862

052-7645985

052-7627809

052-7613075

052-7144192

053-3115239

קושיות וחקירות

שו"ת בהלכות ברכות הנהנין המצויים

א. מבואר בשו"ע (ס' רד סעי' ח) שכל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה, אם טעמם טוב והחייך נהנה מהם מברך עליהם תחילה וסוף, ובסעיף ז שם כתב המשנ"ב (ס"ק מב) שכששותה מים לרפואה אינו מברך.

וצ"ב, מ"ש ממש"כ הוא עצמו בביאור הלכה (שם, ד"ה השוטה) דאם שותה מים לשרות האכילה שבמעיו שפיר מיקרי שותה מים לצמא, והרי גם שם לא נהנה מעצם השתי', וכי תימא שנקרא כן נהנה, א"כ גם בשותה לרפואה יהא הדין כן?

ב. פירות שאין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים, אכלם כשהם חיים מברך שהכל, אכלם מבושלים מברך בפה"ע, ובמשנ"ב (ס' רב ס"ק סד) מביא בשם א"ר וחיי"א שפירות הטובים ג"כ לאכול חיים, כיון שדרך רוב בנ"א לאכול אותם ע"י בישול דוקא מברך שהכל.

וצ"ע ממה שכתב המחבר (שם סעי' יח) שעל פלפל וזנגביל כשהם רטובים מברכים בפה"א, ושם במשנ"ב (ס"ק פב) כתב שאע"ג שגדלים על אילן, כיון דאין נוטעין אלא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובן שחוקין בתערובת כתבלין, ואין נאכלין לבדן אלא לפעמים, קרוב הדבר שיברכו ע"ז שהכל, אלא לפי שמעט מהן נאכלין ברכיבותן, אדעתא דהכי נמי נטעי קצת, לכן מברכים עליהן בפה"א, ע"כ.

ולכא' הדברים סותרים, דלפ"ז גם בפירות שטובים לאכול חיים, ורוב בנ"א אוכלים כשהם מבושלים, שלהלכה נפסק שמברכים שהכל, ומ"ש מהא דפלפל וזנגביל. נפ"מ להלכה לכא' גבי מין תפוחים חמוצים [הנקראים בלשוננו גרנד] וכדו' שיש שאוכלים אותם חיים, ואילו רוב בנ"א אוכלים ע"י בישול, שלפי הנתבאר בסעי' יב מברכים ע"כ שהכל, אמנם לפי הנתבאר בסעי' יח מברכים ע"ז שפיר בפה"ע? **ג.** מומתק קוקוס העשוי כולו מקוקוס טחון ומודבק ע"י סוכר, אמנם ניכר היטב מראיתו של הקוקוס, יש לדון איזה ברכה יש לברך ע"ז, האם ברכת 'העץ' כיון שניכר תוארו ומראיתו, או דמכיון שמודבק ע"י סוכר וכדו' ברכתו 'שהכל'?

ד. תרופה ממותקת האם צריך לברך עלי' כשמוצצה, דהא קי"ל להרמב"ם (פ"ח מהל' ברכות ה"ב) שהחושש בגרונו ושותה שמן עם מי שלקות וכיו"ב שנהנה בשתייתו מברך 'העץ' על השמן [ולא על מי השלקות], ולפ"ז יש לעיין גבי לקיחת תרופה ממותקת?

ה. כתב המחבר (ס' קעז, ס"ה): אם אחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון, אפי' מדברים שדרך לבא ללפת את הפת, צריך לברך עליהן כדן נמלך. הגה - ולא ראיתי נזהרים בזה, ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה

שמביאין לו בסעודה, וע"ל ס' ר"ו, ע"כ. ויש לעיין באופן שלא היה בדעתו כלל וכלל על מאכל זה שהביאו לו, וכגון שהיה באמצע סעודה, ובאו לו בפתע פתאום אורחים שלא התכוון אליהם כלל וכלל, והוצרך לשם כך להביא עוד לחם ומאכלים לסעדם, או שהם הביאו עימם, האם בכה"ג נימא כי הואיל ולא היה בדעתו על כך כלל צריכים לברך על זה, או דילמא שגם בכה"ג דעת הרמ"א שלא לברך ע"ז [זה פשוט שלדעת המחבר צריכים לברך בכה"ג, הנידון הוא דוקא לדעת הרמ"א, ופשוט?]

ו. בלידת תאומות, לשיטות אלו הפוסקים שמברכים ברכת שהיינו על לידת הבת, האם מברך שהיינו על כל אחת ואחת, או שברכה אחת פוטרת את שתיהן?

ז. באוכל דבר מלוח מאוד, כגון פופקורן וכדו', ותוך כדי אכילה רוצה לעדן את מליחות הפה ע"י שתיית מים, יש לדון האם נקרא כשותה מים לצמא ויתחייב בברכה, או דנימא שא"ז 'לצמא' כי אינו בא אלא למתק במעט את הפה.

ויתכן שיש נפ"מ בין אוכל הרבה מהמלוח או קצת, שבאוכל הרבה שמרגיש היטב צמאון בזה ודאי שיחייב ברכה, אבל באוכל מעט ואינו מרגיש כ"כ צמאון פטור מברכה?

ח. נשים, ובעיקר מצוי הדבר באלו העוסקות בהוראה [כגונות ומורות], האם מותר להן להקריא פסוקי תורה וכדו' לחניכותיהן קודם שברכו ברכת התורה, והאם אכן מחוייבות בברכת התורה?

תשובות ניתן לשלוח עד חג הפורים הבעל"ט

לפקס 077-4703846,

או לדוא"ל a0527165@gmail.com

או למערכת בת.ד. 57419 ירושלים.

בצירוף שם, כתובת, מס' טלפון ומקום לימודים,
יש לציין כולל/ישיבה

בין השולחים תשובות ראויות תיערך הגרלה

התשובות יעברו את שבט ביקורתם של חבר ת"ח

תשובות נבחרות ושמות הזוכים

יפורסמו בעז"ה בגליון הבא

לאור המצטרפים הרבים שכבר נרשמו במערכת

ממשיכים
בתכנית
המנויים
ישנה אפשרות
לקבלת גליון
"האהל" בדיוור ישיר

האהל

במה מרכזית לתופשי רגודה
לאסוקי שמעתתא בבי מדרשא

תשובות לפתח השאלה גליון ה'

השתדלנו להביא כמה תשובות בדרכים שונות, אבל ישנם עוד רבים שענו, מהם בדרכים אלו ומהם בדרכים נוספות, ומקוצר היריעה נאלצנו לקצר במקום שאמרו להאריך. ברכת התורה לכל הוגי בעסק אתוותא, יישר חיילם.

תשובה לשאלה א-מצות סוכה בלילה הראשון

עוד אפשר, כי היות וחייב אכילת כזית בסוכה בלילה הראשון הוא מדאורייתא, לכן נקט במס"א ב' חומרות יחד, א. ששיעור מצות אכילה הוא בכביצה, וככל ימות החג ב. להחמיר כדעת אלו הסוברים דבילילה הראשון חייב בסוכה גם בירדו גשמים. וכ"כ הבה"ח ישראל אריה הלר, ישי"ק גרודנא, אשדוד - הבה"ח אהרן הלוי מובשוביץ, ישיבת ארחות תורה, בית שמש.

בדרך אחרת מיישב הרב יצחק גוטסמן, כולל כבוד התורה, מודיעין עילית:

שגם אם נימא שזהו חיוב אכילה, מ"מ צריך שיעור של כביצה מדין 'כעין תדורו', ובפחות מכן אין זה אלא אכילת עראי. וכן תירצו הבה"ח יוסף כהן, ישיבת באר התלמוד, ירושלים - הבה"ח רפאל סלים, ישיבת חברון, ירושלים.

תשובה לשאלה ב' - שיעור ד' טפחים בלולב

במשנה (סוכה כ"ט): לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע בו כשר ופי' רש"י וז"ל, כדי לנענע בו מפרש בגמ' ג' טפחים תהא השדרה כנגד ארכו של הדס וטפח יותר כדי לנענע דבעי נענוע וכדלקמן מעלה ומוריד וכו', עכ"ל. ומבואר בדבריו דהטפח הד' הוא כדי לקיים מצוות נענועים.

והנה מצוות נענועים הוי דרבנן והכי מוכח בגמ' לק' דבמשנה מא: איתא יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרה"ר פטור מפני שהוציאו ברשות ופי' רש"י ברשות מצווה שהיה טרוד במצווה, ובגמ' אמר אביי לא שנו אלא שלא יצא בו אבל יצא בו חייב ופריך הא מדאגבהיה נפק ביה ומשני כשהפכו, ואי נימא דמצוות נענועים דאורייתא אף אחר שהגביהו עדיין טרוד בטירדא דמצוות נענועים ויפטר. וא"כ לכאן צ"ל דשיעור דלולב הוי דרבנן. אך זה קשה דבגמ' נדה כ"ו. אמר' חמשה שיעורין טפח כו' שידרו של לולב יוצא מן ההדס טפח כו' והאיכא דיה לקורה שהיא רחבה טפח ומשני בדרבנן לא קמיייר, ומוכח דשיעור ד' בלולב אינו דרבנן. וקשה א"כ איך ניתן טעם לדאורייתא בדין דרבנן.

הרב יצחק ברקלי, כולל נחלת משה, מודיעין עילית - הרב לייב נחמן זלוטניק, כולל תוספות יו"ט, ירושלים - הרב א. לינדנפלד, כולל אהל יוסף, רמות ירושלים:

יש לתרץ עפ"י מש"כ המאירי להקשות בנוסף לקושיא זו גם אהא דתנן שקטן היודע לנענע חייב, דאם נימא שהנענועים אינם מעכבים, היאך תלוי זמן החינוך בדבר שאינו מעכב, ותי' שאה"נ עפ"י הדין אין הנענועים מעכבים, אלא שצריך שיהא ראוי הלולב לנענע בו, ומטעם כל הראוי לבילה אין הבילה מעכבת בו, ולכן הן אמת שעצם הנענוע חיוב מדאורייתא הוא, אלא שאין מעכב. וכע"ז כתבו: הרב משה נייב, כולל תפוח, מושב

נחלקו הראשונים במצוות אכילה בסוכה בליל ט"ו אי דינה ככל ימי החג שרק בכביצה חייב בסוכה וה"נ שיעור מצוות האכילה הוא בכביצה או דהוי ככל מצוות האכילה ושיעורו בכזית. (ע"י משנ"ב ס' תרל"ט סק"ב שכתב שוודאי מן הנכון להחמיר בזה אם יש לו) ועוד נחלקו הראשונים בירדו גשמים בלילה הראשון אם חייב בסוכה בעת הגשמים או לא. ועי' ביאור הגר"א ע"ד הרמ"א שם ס"ח ד"ה וכו' דוקא שכתב שב' מחלוקת אלו יסודם א', והיינו דאי נימא דגדר חיוב מצוות סוכה בליל ט"ו הוא ממש כשאר ימים ורק שיש חיוב לקיים מצוות סוכה בלילה זה א"כ שיעור האכילה הוא בכביצה כשאר ימים וגם ליכא חיוב בירדו גשמים דהרי אין זה כעין תדורו. ואי נימא דהחיוב הוא חיוב אכילה ואינו כשאר ימים שהגדר הוא דיורים בסוכה, בזה איכא למימר דהחיוב הוא בכזית ככל מצוות האכילה וכן ייתכן לומר שחייב אף בעת ירידת גשמים כיון שאין גדר המצווה תלוי בכעין תדורו כשאר ימים.

והנה במטה אפרים ס' תרכ"ה סנ"א כתב דבירדו גשמים בלילה ראשונה צריך לאכול בסוכה יותר מכביצה וצ"ע דלפי המבואר אי נימא דחייב לאכול בסוכה אף בירדו גשמים מוכח דהוי חיוב אכילה ואמאי לא יתקיים חיוב זה בכזית (ע"י מו"כ שם באלף למטה, וצ"ע).

הרב יצחק ברקלי, כולל נחלת משה, מודיעין עילית:

בר"ן סוכה מביא שיטת י"א דגמרי' טו טו מפסח לחייב לאכול שיעור שהוא חייב לאכול בסוכה, והיינו יותר מכביצה. וכ"כ הרב אריה לייב גולדשטון, כולל קרית ספר - הרב דוד וולדשיין, כולל נחלת משה, ב"ב - הבה"ח ש. מקלב, ישיבת ד"מ, ב"ב.

הרב לייב נחמן זלוטניק, כולל תוספות יו"ט, ירושלים:

אפשר, דכיון שטעם החיוב לאכול בסוכה בזמן ירידת גשמים הוא לצאת ידי אלו הסוברים דילפי' גז"ש טו טו מפסח, הרי שיש שתי דינים באכילה, א. מצד חיוב אכילת מצה, שלזה סגי בכזית ב. אמנם יש דין נוסף של עונג יו"ט, שלזה לכאן בעי יותר מכביצה, כי בפחות מכן אין זו שם אכילה, וכדקיי"ל לגבי סעודות שבת, ולכן, הן אמת שמצד חיוב טו טו מפסח סגי בכזית, אמנם אכתי בכדי לקיים מצות עונג יו"ט בעי כביצה. כעין דברים אלו כתבו גם: הרב אברהם יהודה ויסבורג, כולל מרגניתא דאברהם, ירושלים - הרב א. לינדנפלד, כולל אהל יוסף, רמות ירושלים - הרב משה נייב, כולל תפוח, מושב תפוח - הבה"ח אליהו דיקמן, ישיבת פוניב'ז, ב"ב - הבה"ח מרדכי כהן, ישיבת פוניב'ז, ב"ב - הבה"ח אלחנן משה לנג, ישיבת כנסת יצחק חדרה, בית שמש - הבה"ח אליהו קרמר, ישי"ק חדוות התלמוד, מודיעין עילית - הבה"ח אלחנן רייניץ, ישיבת חברון, ירושלים.

להצטרפות לקבלת
הביטאון אצלכם בדואר

072-3354440
שלוחה 5

תפרח - הרב יעקב חיים קוגל, כולל אהבת תורה, בית שמש - הרב דוד קנובלין, כולל שיח יצחק, בית שמש - הרב אלחנן שטרנבוך, כולל שערי אמונה, ב"ב - הבה"ח רפאל ברס, ישיבת סלבודקא - הבה"ח שמואל גוטמן, ישיבת כנסת יצחק חדרה - הבה"ח אליהו קרמר, ישי"ק חדרות התלמוד, מודיעין עילית.

הרב אברהם יהודה ויסברג, כולל מרגניתא דאברהם, ירושלים:

אפשר, שכוונת הגמ' בהא דאמרי' 'בדרבנן לא קמיירי', היינו בדבר שעיקרו אינו אלא מדרבנן, וכגון קורה, שכל עניני עירוב מדרבנן, משא"כ מצות נטילת לולב, עצם הדין הוא מדאורייתא, ורק שיעורו מדרבנן, בזה כל שעיקר המצוה הוא דאורייתא ורק שיעורו מדרבנן, בזה לא קמיירי. כעין דברים אלו כתבו גם: הרב יצחק גוטסמן, כולל כבוד התורה, מודיעין עילית - הרב אריה לייב גולדשטוף, כולל קרית ספר - הרב מרדכי כהן, ישיבת בריסק, ירושלים - הרב משה צוברי, כולל וואלאז'ין, ב"ב - הרב יעקב חיים קוגל, כולל אהבת תורה, בית שמש - הבה"ח שמואל גוטמן, ישיבת כנסת יצחק חדרה - הבה"ח אליהו דיקמן, ישיבת פוניב'ז - הבה"ח אהרן הלוי מובשוביץ, ישיבת אורחות תורה, בית שמש. הבה"ח ש. מקלב מציין שכ"כ לבאר בערוך לנר.

הבה"ח מ. א. ישיבת סלבודקא, ב"ב מביא בשם הרב מברסק

שמצות נענועים איננה מצוה חדשה אלא המהות של המצוה עצמה, וכשחכמים תיקנו ענין זה של הנענועים תיקנוהו כחלק מהמצוה דאורייתא עפ"י הבנתם שזהו עיקר המצוה.

עוד מציין הרב יעקב חיים קוגל, כולל אהבת תורה, בית שמש

משבולי הלקט שהנענועים הם מצד מצות שמחת יו"ט, ואע"כ לא קשה מידי. כן ציין גם הרב אריה גלינסקי, כולל אהבת תורה, בית שמש.

תשובה לשאלה ג- נשים בשמחת יו"ט

בשו"ע סי' תקכ"ט ס"ב פסק חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכו', וכתב המשנ"ב סקט"ו והוא מצוות עשה מן התורה דכתיב ושמחת בחגך ונוהגת גם בנשים. והנה הא דנשים חייבות בג' סעודות בשבת ובעונג שבת כתב הר"ן (שבת קי"ז: ד"ה כמה סעודות) דילפינן לה מזכור ושמור את שישנו בשמירה ישנו בזכירה דכלל זה הוא כל חיובי שבת.

וצ"ע מהו מקור חיובם של נשים בשמחת יו"ט והא הוי מ"ע שהז"ג (ואמנם יש שכתבו שהוא חיוב על בעלה וכן אפשר"ל בלשון המחבר אך המשנ"ב שכתב ונוהגת גם בנשים נראה דלא ס"ל כן אלא הוי חיוב על האשה וצ"ע).

הרב יצחק דוד ליקסנברג כולל זכרון יצחק בני ברק - הרב יצחק ברקלי, כולל נחלת משה, מודיעין עילית - הרב יצחק גוטסמן, כולל כבוד התורה, מודיעין עילית - הרב אריה גלינסקי, כולל אהבת תורה, בית שמש - הרב משה נייב, כולל תפרח, מושב תפרח - הרב יעקב חיים קוגל, כולל אהבת תורה, בית שמש - הבה"ח רפאל ברס, ישיבת סלבודקא - הבה"ח נתן גבאי, ישיבת תפארת ציון, ב"ב - הבה"ח שמואל גוטמן, ישיבת כנסת יצחק חדרה - הבה"ח אליהו דיקמן, ישיבת עטרת יוסף - הבה"ח אברהם יצחק הופמן, ב"ב - הבה"ח מרדכי כהן, ישיבת פוניב'ז, ב"ב - הבה"ח יהודה ישראל קרייזמן, ישיבת כנסת יצחק ק"ס - הבה"ח אליהו קרמר, ישי"ק חדרות התלמוד, מודיעין עילית - הבה"ח י. רוזנברג, ישיבת חברון, ירושלים:

מקור החיוב הוא מהא דכתיב ושמחת לפני ה' אתה בנך ונביתך וגו'.

הרב אהרן צייטלין, כולל פוניב'ז, ב"ב

מציין למש"כ הרמב"ם בסה"מ דלמדים חיוב נשים בשמחת

החג מהקרבת שלמי שמחה, וכן בהל' ע"ז כתב הרמב"ם שנשים חייבות בשמחת החג. כן ציין הרב שלמה כהן, כולל עטרת שלמה, מודיעין עילית.

הרב יצחק ברקלי, כולל נחלת משה, מודיעין עילית - הרב אריה לייב גולדשטוף, כולל קרית ספר - הרב לייב נחמן זלוטניק, כולל תוספות יו"ט, ירושלים - הרב שלמה כהן, כולל עטרת שלמה, מודיעין עילית - הרב א. לידנפלד, כולל אהל יוסף, רמות ירושלים הבה"ח ש. מקלב, ישיבת ד"מ, ב"ב:

כתב בכלי חמדה דכל שהוא משום עונג ושמחה, אע"פ שהוא ממצוות שהז"ג נשים חייבות בו כמו אנשים.

הרב א. יהודה לוי, כולל תורה וחסד, אשדוד - הבה"ח פ. פקשר, ישיבת צמח צדיק, אלעד:

הואיל ומצוות השמחה ביו"ט הוא מהלכות החג, לכן כשם שנשים מצוות על מצות 'שבתון' ביו"ט, כך גם מצוות הן במצות השמחה ביו"ט, כ"כ בחזון יחזקאל. כע"ז כתב מדעת עצמו הרב דוד וולדשיין, כולל נחלת משה, ב"ב - וכן: הרב אברהם יהודה ויסברג, כולל מרגניתא דאברהם, ירושלים, - הרב מיכאל יעקב פרנקל, כולל אהל תמר, ב"ב - הבה"ח אהרן הלוי מובשוביץ, ישיבת ארחות תורה, בית שמש.

הרב יצחק ברקלי, כולל נחלת משה, מודיעין עילית: מציין למש"כ לבאר בענין זה בתורה תמימה (הערות דברים טז, הערה סו) דאע"פ שאין האשה לעצמה מחוייבת בשמחת החג, משום דהוי מ"ע שהז"ג, בכ"ז חייבת משום בעלה, יעו"ש. והענין הוא ע"פ המבואר ביבמות ס"ב ב' כל שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, א"כ בשמחת החג א"א לו לקיים לבדו מצוה זו, והסברא נוטה דאם היא אינה נוטלת חלק בשמחתו אין שמחתו שלמה ולכן חייבת גם היא בגללו.

הרב אברהם יהודה ויסברג, כולל מרגניתא דאברהם, ירושלים:

אפשר לדמות דין זה למש"כ המשנ"ב גבי חיוב נשים בד' כוסות, כי אף הן היו באותו הנס. כע"ז כתב הרב ראובן שמח, בנוסף לתשובות נוספות שכתב.

הרב ראובן שמח, כולל יערפו טל, ב"ב:

עפ"י מש"כ בשפת אמת לבאר אמאי אין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים, משום דהוי מצוה שכלית, ומש"כ יתכן שנשים חייבות בה, הגם דהוי מ"ע שהז"ג, ולפי"ז אפשר דה"ה גם במצות שמחת יו"ט, יתכן שהחיוב משום דהוי מצוה שכלית.

הבה"ח אלחנן משה לנג, ישיבת כנסת יצחק, חדרה: אפשר, עפ"י מש"כ בשו"ת שו"מ, דאין נשים פטורות ממ"ע שהז"ג באופן שאם לא יעשו הם יהי' על הבעל חיוב לעשותו.

בהגרלה שנערכה בין שולחי התשובות למדור פתח השאלה בגליון ה'

זכו כל אחד ב- \$100:

הרב יצחק דוד ליקסנברג - כולל זכרון יצחק בני ברק
הרב יעקב חיים קוגל - כולל אהבת תורה בית שמש

בספרי תורת ראשי הישיבות זכו:

הרב לייב נחמן זלוטניק - כולל תוספות יום טוב ירושלים
הרב משה נייב - כולל תפרח
הרב א. לידנפלד - כולל אוהל יוסף ירושלים
הבה"ח אלחנן משה לנג - ישיבת כנסת יצחק חדרה
הבה"ח אליהו דיקמן - ישיבת פוניב'ז
הבה"ח י. רוזנברג - ישיבת חברון

"תורת ראשי הישיבות"

מכתב ברכה
ממרן רבינו רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

בס"ד, ניסן תשס"ט
שמחתי לשמוע כי מפעל "תורת ראשי הישיבות" מוציא לאור מתורת רבותינו מצוקי ארץ גדולי ראשי הישיבות זצ"ל דבר שדאי יחזק העיון בשיעוריהם המיוחדים של גדולי ראשי הישיבות זצ"ל מדור קודם, שהיא פינת יקרת למבקשי ההבנה בלימוד.
הנני לברך את הארגון "וכתבתם" שמוסיף והולך לסייע ללומדי תורת רבותינו ראשי הישיבות.
ברכה מיוחדת להרה"ג דניאל בן אבן שליט"א המשים עצמו ימים ולילות למען מפעל "תורת ראשי הישיבות".
יהי רצון שיזכו כל העוסקים במלאכה להתברך ממקור הברכות. להגדיל תורה ולהאדירה כל הימים.

דוד אורי
גאון

אסופות מרבתינו ראשי הישיבות מדור העבר זיע"א

בסדרה ייחודית זו קובצו ובאו מדברותם של מרנן ורבנן ראשי ממלכת התורה, הלא המה מרנן ורבנן הגאונים זצוק"ל

רבי יוסף דב הלוי סאלאווייצ'יק - הבית הלוי | רבי אליהו ברוך קמאי - מיר | רבי חיים הלוי סאלאווייצ'יק - בריסק | רבי זלמן סנדר כהנא שפירא - קריניק | רבי מאיר שמחה מדווינסק - האור שמח | רבי חיים רבינוביץ - טעלז | רבי שלמה פוליאצ'ק - העילוי ממיצ'יט | רבי נפתלי טרופ - ראדין | רבי יוסף לייב בלוק - טעלז | רבי משה סוקולובסקי - האמרי משה | רבי משה מרדכי אפשטיין - סלבודקא | רבי שמעון יהודה הכהן שקאפ - שערי יושר | רבי ברוך דב ליבוביץ - הברכת שמואל | רבי אלחנן וסרמן - הקובץ שיעורים | רבי חנוך אייגש - המרחשת | רבי יונה קרפילוב - היונת אלם | רבי דוד רפפורט - המקדש דוד | רבי יחיאל מיכל רבינוביץ - האפיקים ים | רבי יחזקאל ברשטיין - הדברי יחזקאל | רבי פסח פרוסקין - קוברין | רבי שלמה היימן - רמייעלס | רבי איסר זלמן מלצר - האבן האזל | רבי יצחק זאב הלוי סאלאווייצ'יק - בריסק | רבי אריה לייב מאלין - בית התלמוד | רבי יחיאל מיכל גורדון - טעלז | רבי יוסף שלמה כהנמן - פוניבז' | רבי יחזקאל אברמסקי - החזון יחזקאל | רבי יעקב ישראל קנייבסקי - הקהלות יעקב | רבי ראובן גרזובסקי - תורה ודעת | רבי אלעזר מנחם מן שך - האבי עזרי | רבי אהרון קוטלר - קלצק | רבי שמואל רוזובסקי - פוניבז'

עד כה יצאו לאור ארבעה עשר כרכים על הש"ס: פסחים, סוכה, יבמות, כתובות, נדרים, גיטין, קידושין ח"א, קידושין ח"ב, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא ח"א, בבא בתרא ח"ב, סנהדרין, מכות

מסכתות כתובות ונדרים עם ילקוט קובץ - תורת רבי אלחנן

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
ובטל: 0722-455-300 שלוחה 2
להזמנות מרוכזות טל: 053-312-4471

בענין עיקר פוטר את הטפל מברכה

הגאון האדיר רבי שלמה ברמן זצוק"ל, ראש ישיבת פוניבז'

היהודיה, וא"כ אף לאחר שכבר גמר לאכול, נהי' דל"ש לברך משום דין איסור אכילה, מ"מ ס"ל לרבינא שיברך מחמת חובת הודיה, וע"ז מסיק לפטור מטעם דחוי.

ואיכא גם נפ"מ בהני ב' טעמים, דהנה הגרע"א בשו"ע (סי' רט) הביא מש"כ מהרש"א בפסחים (דף קב) דכשמוספק אם בירך ברכת הנהנין אסור לו לאכול, ואף דקיי"ל דספק ברכות להקל, אין זה אלא בברכת המצות, אבל בברכת הנהנין דאיכא איסור מעילה בלי ברכה, אסור גם מספק, ונראה דגם לש' הראשונים דסברי דגם בספק ברכת הנהנין הוי להקל, יתכן דסברי דכל שלא בירך איכא איסור אכילה, ורק דכיון דאיסור זה הוא מדרבנן א"כ ספיקא להקל כשאר ספק איסור דרבנן. ולפ"ז עדיין איכא נפ"מ גם לדידהו, בהא דאיכא איסור אכילה בלא ברכה באופן שלא יכול לברך לפני שיאכל, או שאינו יודע איך לברך, דאי כל חיוב ברכה הוא מחמת חיוב ומצות הודיה, א"כ במקום שא"י לברך יוכל לאכול בלי לברך, אבל מטעמא דאיסור אכילה בלי ברכה, היכא דלא יוכל לברך אסור לו לאכול, [נוראית בחי הנצי"ב (ברכות) שכ' דהיכא שא"י איך לברך מותר לאכול בלי ברכה, ולכאורה כ"ז רק לטעם דהודיה, אבל כיון שיש איסור אכילה צ"ל אסור באכילה כ"ז שלא בירך אף אם אין יודע לברך ואכמ"ל]. וכן איכא נפ"מ בהא דחייב לברך מחמת מצות הודיה, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ח מהל ברכות ה"ב): שכח והכניס אוכליו לתוך פיו בלא ברכה, אם היו משקין בולעין ומברך עליהן וכו', ויעוין בהשגות. ובש"י הרמב"ם משמע דבמשקין מברך גם לאחר שכבר בלעו, וכ"כ הרא"ש (פרק שלשה שאכלו ס"ג). ויעוין באבן האזל (פ"א מהל ברכות) שביאר בזה עפ"י המבואר בברכות (דף נא) דאין מברכין לאחר האכילה מטעם דחוי, והכא נחשב לדיחוי מעיקרא ושפיר מברכין גם אח"כ יעו"ש, וכ"ז שייך רק מחמת חיוב ברכה מטעם מצוה הודיה, אבל מטעם איסור אכילה ל"ש שיברך לאחר האוכל וכ"כ בספר עמק ברכה.

ולהמבואר אפשר לומר, דמה דמצינו חילוק ברכות לכל מין ומין ברכה מיוחדת, כ"ז מחמת מצות וחיוב הודיה על האכילה, דבזה מחוייב בהודיה מיוחדת על כל דבר שנהנה, וכשהאוכל פרי העץ חייבוהו להודות על מין זה, וכן על דגן ולחם יש לכל דבר הודיה מיוחדת לפי חשיבותו, אבל בדין חובת ברכה מחמת איסור אכילה, בזה ל"ש חילוק ברכות, ועל כל דבר ברכתו שהכל, דעיקר איסור ברכה הוא מחמת דלה' הארץ ומלואה וניתנה לבני אדם רק לאחר ברכה, וכדאי' בברכות (שם) כאן לאחר ברכה כאן לפני ברכה, א"כ כל הברכה הוא שיברך לה' הארץ ומלואה, וזוהי ברכת שהכל נהיה בדברו, ומה שחייב לברך ברכה מיוחדת לכל דבר, הוא רק מצד דיש עליו מצוה של הודיה, ובזה כשיברך שהכל על הפירות, או בפ"ה על פירות האילן, אין כאן עדיין הודיה וברכה על מה שאוכל. ואפשר להוסיף עוד, דמצות הודיה הוא על הפרי עצמו, ובזה ניתן ברכה מיוחדת לכל דבר ודבר, אבל דין ברכה מחמת איסור אכילה ל"ה על הפרי, רק מה שנהנה מעוה"ז, ובזה הוי ברכה אחת לכל הדברים.

וא"כ מבואר היטב, מש"כ התה"ד דבמקום שמברך על הטפל מברך שהכל ולא ברכתו המיוחדת, דכיון דברכה המיוחדת של כל מין הוא מדין חובת הודיה, א"כ זה שייך רק שנהנה בהנאת הפרי שאוכל, דבזה חייב להודות על הנאה זו, אבל באוכל טפל וכמו שלוקח פרי כדי לשתות מים וליהנות מהמים בזה ל"ש לחייבו להודות על ההנאה המיוחדת מהפרי, כיון שאין הנאה זו חשובה לו כעת, וכל חיוב ברכה על טפל הוא משום דכיון דסו"ס נהנה מאוכל חייב לברך, ובזה כל חיובו רק מדין אסור אכילה, ולכן מברך על כל הדברים שהכל, וזה מפורש בדברי התה"ד שכתב דצריך לברך על הטפל משום דהיה

בב"י (סי' ריב) הביא מש"כ בתה"ד דאם רוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקניא, ומביאין לו מאכל שהוא ממותק השתיה, אע"ג דלכא' אין צריך לברך על המאכל מאחר שהיא טפלה ליין, כההיא דצנון וזית, יש לחלק ביניהם, דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו ובוזה נפטר הטפל, אבל הכא הטפל נאכל קודם, ואיך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע, וכבר היה נהנה בלא ברכה, אמנם מצאתי מה שהועתק מס' או"ז, גבי אותם שאוכלים גרעיני גודגניות כדי למותק השתיה אינו מברך עליהם בפ"ה וכו' אלא מברך עליהם שהכל כו', והרי דמשמע דבנידון דידן נמי מברך על המאכל שהכל, אפילו אם ברכתו בענין אחר, אבל אינו פוטר לגמרי מחמת ברכת השתיה שהיא העיקר.

והב"י חולק ע"ז, וכ' דלפמ"ש רבינו בסוף סי' ר"י בשם הרא"ש, דבשביל חסרון השיעור לא הוי ברכה אחרת, ה"נ בשביל מה שבא למתק השתיה לא משתנה ברכתו. ובדרכי משה תמוה על הב"י, דאיזה דמיון איכא בין אכילת טפל לפחות מכשיעור, והרי בפחות מכשיעור יש לו הנאה גמורה ממה שאוכל, לכן חייב לברך ברכה המיוחדת לו, אבל בטפל כיון דלא הוי הנאה גמורה מהפרי, שפיר משתנית ברכתו. ויעו"ש בט"ז שכ' בכוונת הב"י דגם בחסרון שיעור לא מקרי נהנה כראוי מעיקר הנאתה, דכל שאין זה כשיעור, אין ההנאה שלמה, ומה לי אם אין ההנאה שלמה מחמת חסרון שיעור או מחמת שהוא טפל לד"א, דבתרומיהו איכא קצת הנאה, ועדיין צ"ע בדמיון הדברים.

ונראה בזה, דהנה בדברי התה"ד והאו"ז מבואר ב' דינים, א'. דמה שאין מברכין על הטפל, אין זה דטפל פטור מברכה, אלא דהטפל נפטר בברכת העיקר, ובמקום שאין יכול ליפטר ע"י ברכת העיקר, וכמו באופן שאוכל הטפל לפני העיקר, חייב לברך על הטפל, ודין זה מבואר גם בתוס' (מוד, א ד"ה באוכלי) שכ' שכל דבשעה שבירך על העיקר ל"ה לפניו הטפל ולא חשב לאוכלו חייב לברך על הטפל, וזה מטעם דכל שלא נפטר הטפל בברכת העיקר חייב גם הטפל בברכה, ועוד חידש בתה"ד דגם במקום שחייב לברך על הטפל, אין ברכתו כמו באוכל הפרי לבד אלא מברך שהכל, משום שאין לו הנאה מהטפל עצמו. ויש לעיין בזה, דכיון דמה שאין לו הנאה מהפרי לא הוי סיבה שיפטר מברכה, א"כ למה זה גורם שתשתנה ברכתו ויעוין במג"א (שם) מה שהאר"י בזה.

ונראה בביאור הדבר, דהנה בעיקר חובת ברכת הנהנין מצינו ב' טעמים, דבברכות (לה, א) איתא - 'חייב לברך משום שאסור לאדם ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה מעוה"ז בלי ברכה מעל', ולפי האי טעמא חובת ברכת הנהנין הוא משום שיש איסור ליהנות מעוה"ז, וע"י ברכה יורד איסור זה. עוד מצינו מקור לברכת הנהנין, בברכות (מט, ב) - 'ת"ר מניין לברכה משהיא מה"ת וכו', אין לי אלא לאחריו לפניו מנין, אמרת ק"ו, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, ויעו"ש בפרש"י: כשהוא שבע. מצוה לברך ולהודות על שבעו כו'. לא כ"ש. שזה צריך להודות להקב"ה יותר. ולהאי טעמא חיוב ברכת הנהנין הוא משום ברכת שבת והודי', וכמו בברכהמ"ז. ולפי"ז חיובא דברכת הנהנין הוא מחמת ב' דברים, א. דהוי איסור אכילה כ"ז שלא בירך, מחמת דלה' הארץ ומלואה, ורק לאחר ברכה מותר לו לאכול. ב. איכא עליו חיוב הודי' על האכילה. וראיתי בס' עמק ברכה שכ' לבאר עפ"י מה דמבואר בברכות (נא, א) דאין מברכין ברכת הנהנין לאחר אכילה, משום דהואיל ואידיחי אידחי. ולכאורה צ"ע דל"ל לטעמא דדיחוי, וגם מה ס"ל לרבינא שם שיברך לאחר האכילה, והרי עיקר ברכה הוא משום דאסור ליהנות מעוה"ז, וזה שייך רק לפני שאכל ולא אח"כ, וכתב ליישב לפי המבואר בגמ' (מט, א) דחייב לברך גם מחמת חיוב

מחמת אי חיובו בהודיה.

והנה כתב הרמב"ם (פ"א ברכות ה"ב): 'ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית', ע"כ. ויעוי' בכ"מ (שם) ובב"י (ס"י רי) ובביאור הגר"א (שם) שכתבו בש"י הרמב"ם דאם טעם ופלט פטור מברכה אף יותר מרביעית, אבל כשבטל, פחות מרביעית פטור, ויותר מזה חייב אף מטעמת. ובכס"מ כתב דואכלת ושבעת משמע שיהי לו כוונת אכילה, ולכן עד רביעית פטור ויותר מרביעית אף שהיא מטעמת כוונת אכילה יש לה, וכן פ"י הר"ר מנוח ע"כ. וצ"ב בכוונתו, ולהמבואר דפחות מרביעית חייב בברכה רק מטעם דאסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה, אפ"ל בהא דמטעמת עד רביעית פטור, משום דלחיוב זה בעי נהנה כדרך הנאה בהנאת אכילה או הנאת ריח וכדו', ובמטעמת דל"ה הנאה כדרכה ליכא חיוב ברכה, אבל ברביעית שפיר חייבת בברכה אף שהיא מטעמת, משום דברביעית חייב לברך גם לפניה מאסמכתא דואכלת ושבעת, ובזה לא בעי שיהיה הנאת אכילה, וכל שיש אכילה הגורמת לשביעה וגם הוי כדרך אכילה חייב בברכה.

ובמג"א כתב על דין של תה"ד דמברך שהכל על טפל, דמנ"ל זאת יעוי'ש, ונראה להביא רא"י לשי' התה"ד מברכות (לה, ב) – גופא אמר ר"י אמר שמואל וכן אמר ר"י א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע, ה"ד אלימא דקא שתי לי אוזקי מזיק וכו', אלא דאכל לה ע"י פת, א"ה הו"ל פת עיקר ושמן טפל, ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטרו את הטפילה, אלא דקא שתי לי ע"י אניגרון וכו' הו"ל אניגרון עיקר ושמן טפל, ותנן וכו'. וקשה דלפי המבואר בתוס' וראשונים דטפל חייב בברכה ורק שנפטר בברכת העיקר, והיכא דבשעה שבירך על העיקר לא ידע מהטפל חייב לברך על הטפל, א"כ אמאי לא משני דמיידי דבשעה שבירך על העיקר לא ידע מטפל דלא נפטר הטפל בברכת העיקר, ובשלמא באכל עם פת אפ"ל דגם כשלא ידע שיאכל אח"כ השמן נפטר, ויעוי' בשו"ע (ס"י ריב) ובמפרשי השו"ע (שם), ואכמ"ל בזה, אבל באניגרון היה יכול לשנוי דבירך לא על האניגרון רק על דבר אחר שברכתו כברכת האניגרון ואח"כ אכל האניגרון דעל העיקר יוצא בברכה הראשונה ועל השמן חייב לברך. ומזה מבואר כמש"כ בתה"ד דבכל מקום שמברך על הטפל מברך שהכל, וא"כ מקשה שפיר דכיון דהשמן טפל לא יכול לברך בפה"ע, דאם חשב בשעת הברכה על הטפל אין מברך כלל ואם לא חישב בשעת הברכה על האניגרון, אף דחייב לברך, אבל מ"מ ברכתו רק שהכל ולא בפה"ע. ולשי' דפליגי על תה"ד וסברי דכשאל טפל לפני העיקר מברך על הטפל ברכתו המיוחדת, א"כ היכא דבשעה שבירך על העיקר לא ידע מהטפל יצטרך לברך על הטפל ברכתו המיוחדת, וכ"כ במחצית השקל (ס"י ריב סק"ב בסופו). ולפ"ז צ"ע, דאמאי לא משני דמברך על השמן בפה"ע באניגרון ובשעת ברכת עיקר לא נתכוין לטפל, ואולי סברי דבטפל שאוכלו יחד עם העיקר פטור מלברך על הטפל אף שלא נתכוין לו בשעת העיקר, וצ"ע.

והנה בשו"ע או"ח (ס"י רח ס"ט) מבואר דבעירב קטניות עם קמח של ה' מיני דגן ובשלו בקדירה מברך תחילה בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות, וראיתי בספר אבני נזר (או"ח סל"ח אות ג') שהקשה דמהא דמברך בתחילה בורא מ"מ מבואר דהכל נחשב לטפל אל הדגן אף באין בדגן כזית, וא"כ למה יברך בורא נפשות, והרי כיון שאינו מברך על העיקר אין צריך לברך על הטפל, ודבר זה מוכח מהא דבאכל פת ומליח דמברך על המליח בורא נפשות ופוטרו את הפת, ואף דבורא נפשות לא חשיבא כלל כברכה לגבי פת, ומה"ט קאמר באורז ולבסוף ואינו כלום, ומבואר שם בראשונים דצריך לברך בורא נפשות, ורק דזה לא נחשב לברכה כלל בדין ברכה דלאחריו של דגן, ומ"מ פטור הפת מברכה אחרונה, וע"כ דעל טפל ליכא חיוב ברכה אחרונה היכא שאין מברך על העיקר, ה"נ הכא דבעיקר אין בו ברכה כלל למה מברך על הטפל ברכת בורא נפשות, ויעוי'ש מה שהאר"י בזה.

אכן לפ"ד נראה דהנה בתוס' ברכות (ל"ט, א) כ' בשם ר"י, דברכת בורא נפשות מברך גם על פחות מזית, כיון דלאו ברכה חשובה הוי. וצריך ביאור, דלכאורה צ"ל איפכא, דמה דלא הוי ברכה חשובה הרי"ז סיבה לפטור ולא לחייב בפחות מכזית, ונראה בכוונתם דחלוק ברכת בורא נפשות משאר ברכה אחרונה, דכל ברכה אחרונה מה"ת או מדרבנן

נהנה מעוה"ז בלא ברכה. וכ"כ בד"מ, דמאחר ששותה טפל לד"א ואין עיקר ההנאה מאותו דבר אין מברך עליו ברכתו הראוי לו, אלא שצריך לברך שלא יהנה מהעולם בלי ברכה, וכשמברך עליו שהכל הרי בירך, והאריכו בדבריהם דבטפל כל חיובו מטעם איסור אכילה והנאה מעוה"ז, ובזה ברכה דכולהו שהכל, ורק כשנהנה מעיקר הפרי חייב לברך מדין הודיה, ועל כל מין יש מצות הודיה מיוחדת.

ויתכן דזה גם הטעם בהא דמבואר בגמ' (לה, א) דבמאכל קרא סובר שמואל דמברך שהכל דאף שנהנה מהפרי, מ"מ כיון שאין זה עשוי לאכילה, באופן שאוכל ל"ש ע"ז ברכת הודיה, וכל חיובו בברכה הוא מחמת איסור אכילה ולכן מברך שהכל, וכן כ"מ שנשתנה המאכל מברך שהכל, משום דגם בזה ל"ש הודיה על הפרי שהרי כבר נשתנה מעיקר גידולו, וחיובו בברכה רק מחמת איסור אכילה. ואפשר דזה גם הטעם מש"כ הרמב"ם (פ"ה מה"ל ברכות ה"ב) דבשותה שמן כיון דהוי מזיק אין מברך בפה"ע רק שהכל, והוא משום דכל שמזיק את עצמו ל"ש בזה הודיה, אבל כיון שיש לו גם הנאה וכמבואר ברמב"ם (שם), ממילא אסור ליהנות בלי ברכה ובזה מברך שהכל. והנה בגמ' (לה, ב) מקשה דלמה מברכין על שמן בפה"ע והרי הוי מזיק, וכ' בזה ברש"י (שם, ד"ה אוזקי אוזקי לגופי'): ואין זו אכילה שטעונה ברכה, דגבי ברכה ואכלת כתיב. והקשו בזה, דהרי דין ברכה הוא משום דאסור ליהנות מעוה"ז ולא כתיב בזה אכילה, אכן עפ"ד אפשר לומר בכוונת רש"י דמחמת דין ברכה דאיסור אכילה א"צ לברך רק שהכל, וכל חיובא דבפה"ע שהוא ברכה מיוחדת לכל מין ומין והוא מחמת מצות הודיה, דילפינן בק"ו מברהמ"ז, ובזה כתיב ואכלת, ולכן מקשה דבמקום דאוזקי מזיק לא מקרי אכילה ול"ש לחייבו לברך בפה"ע.

ומעתה נראה לומר בכוונת הב"י שכתב דלפי מה דקיי"ל דבפחות משיעור חייבין בברכת הפרי המיוחדת לו, ה"ה דעל טפל צריך לברך ברכתו המיוחדת, ולא כמש"כ בתה"ד, דהנה בתר"י (ברכות ל"ט, א) כתב דבאוכל פחות מכזית מברך לפניו שהכל על כל המינים כדי שלא יהנה מעוה"ז בלי ברכה, ונראה בכוונתו לפי המבואר, דהיכא דחייב לברך רק מצד איסור אכילה מברך שהכל על כל המינים, ורק היכא דחיובו בברכה מטעם מצות הודיה איכא חילוק ברכות, ולכל מין צריך ברכתו המיוחדת, וסובר תר"י דבדעתו לאכול פחות מכשיעור בזה חייב לברך רק מחמת איסור בלי ברכה, אבל חיוב הודיה ליכא על פחות מכשיעור, דהרי חיוב הודיה ילפינן מברהמ"ז דכתיב ואכלת, ופחות מכזית לא הוי אכילה, וכיון דחיובו רק מטעם איסור אכילה, לכן מברך שהכל, וזהו שכתב בתר"י לא היה לו לברך אלא שהכל כדי שלא יהנה מעוה"ז בלי ברכה. ומבואר מדבריו דכל שחייב לברך מחמת איסור הנאה מעוה"ז מברך שהכל, ובפחות משיעור דין ברכה הוא רק מחמת איסור זה.

ובשי' הראשונים דסברי דגם באוכל פחות משיעור מברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו, נראה דסברי דאף דבפחות משיעור ל"ש לחייבו בברכה מק"ו דברכת המזון, וכל חיובו רק מטעם איסור אכילה בלי ברכה, אבל מ"מ כיון שכבר תיקנו רבנן על כל מין ומין ברכה מיוחדת מחמת חובת הודיה, לכן גם במקום שאין חייב להודות נשאר המטבע שתיקנו רבנן על כל מין ומין, ואין משתנה ברכתו מחמת זה שאין חייב בהודיה, ומה דבאוכל דבר שנשתנה טעמו או דבר המזיק מברך שהכל, הוא משום דהתם ל"ש חפצא של הודיה על דבר שמזיק או שנשתנה לריעותא, ולכן אף שאסור לאכול בלי ברכה אבל אין יכול להודות ע"ז ולכן ברכתו שהכל, אבל באוכל פחות משיעור הרי יש לו הנאה ושייך להודות ע"ז ורק שלא חיובהו בהודיה בפחות משיעור, בזה סברי הני ראשונים דלא משתנה המטבע של הברכה ומברך ברכה המיוחדת על כל מין ומין.

אשר לפ"ז כתב שפיר בב"י דכיון דהטור והרא"ש סברי דבשביל חסרון שיעור אין משתנה הברכה, והוא משום דגם במקום שאין חייב להודות מ"מ נשאר אותו המטבע של ברכה על כל מין ומין, א"כ גם באוכל דבר הטפל אף שא"א לחייבו להודות על אכילת פרי זה, כיון שאין אוכלו מחמת הנאת הפרי רק מחמת הנאת העיקר, אבל כיון דסו"ס חייב לברך מחמת איסור אכילה א"כ נשאר המטבע של הברכה דכל מין כדינו, וגם בטפל שייך הודיה על הטפל אף שאין מתכוין אליו, וזה דומה לאכילת פחות משיעור דלא משתנה ברכתו

בענייני ברכות אחרונות

מֶרֶן הַגָּאב"ד הַגָּאון הַגְּדוֹל רַבִּי צְבִי פְּרִידְמָן שְׁלִיט"א

רביעית (יותר מכזית ומחצה), וי"א שני שלישי רביעית (כשני זיתים). ועפ"ז כתב המשנ"ב בדדיעבד אם כבר שתי כזית וחפץ להמשיך בשתייה ואין באפשרותו לשתות רביעית עדיין יש לו להמנע מלהמשיך אלא עד שעור של כזית ומחצה ולא יותר, ובדיעבד כששתה יותר עדיין ימנע מלשתות כשעור שני זיתים וכו'.

ומבואר עכ"פ שמי ששתה כשעור כזית אין לו להמנע מלשתות עוד עד כזית ומחצה. ולול"ד המשנ"ב הללו, כמדומה שהיו נוקטים שאחר ששתה כזית לא יוסיף לשתות כלל, שהרי יש הסובר ששתייתו חייבת בברכה, והלא הוא לא יברך אותה וא"כ עדיף שלא ישתייה. אכן במשנ"ב חזינו שאין להמנע משתייה זו. ויש לבאר בגדר הדברים, שאין איסור בעצם האכילה כשאני מברך עליה בר"א, רק שיש להמנע מכך מצד מבטל מצות בר"א, והרי על הצד שהכזית שכבר שתייה חייב בבר"א, הלא מצות הבר"א בין כו"כ מבטלת, ובתוספת בשתייה עד כזית וחצי אינו מוסיף שום ביטול נוסף, הלכך אין ענין להמנע משתייה זו. ואם כנים אנו בזה יתכן שנפ"מ בדבר במי שהתחיל לאכול ואכל כזית, ונתלכלך המקום וברור לו שעקב כך לא יוכל לברך בר"א, וגם אינו יכול לצאת ממש, שמוותר לו להמשיך לאכול כאוות נפשו, ויש לעיין.

הבאנו הא דקאמר השו"ע שמחמת הספקות ימנע אדם מלשתות שעור כזית. והנה נחלקו ראשונים כמה הוא שעור כזית, האם כחצי ביצה או כשליש. והמשנ"ב בסימן תפו נוקט להלכה שהוא כחצי ביצה. אמנם יש לעיין, האם מצד ההנהגה הרצויה של המנעות מספקות עליו להמנע גם משתייה בשעור של שלישי ביצה. והנה השעה"צ בסימן רי נגע בשאלה זו, וכתב, שאולי לא מחמירין כולי האי, והיינו, שרק משתייה בשעור חצי ביצה עליו להמנע.

והנה שאלה זו נוגעת לא רק לשתיה אלא אף לאכילה, שבר"א שלה הוא בשעור כזית, האם יש להמנע מאכילה בשעור של שלישי ביצה. וכמדומה שמלשון "כולי האי" שנקט המשנ"ב משמע שבעצם היה ענין להחמיר בכך, אלא שמכיון שבשעור שתייה רבו הדעות (ד דעות), הרי כולי האי לא מחמירין לחשוש לדעה נוספת, אך באשר לאכילה לא מתאים הביטוי "כולי האי", ומסתבר אפוא שלענין זה טוב להחמיר (ודע

שלישית החזו"א עיקר ההלכה שכזית הוא שליש ביצה).

ועוד יש לעורר בזה, דכידוע, שיטת הצ"ח היא שהביצה בת זמננו היא חצי מהביצה של זמן התלמוד, ושעל פיה משערים. וכתב המשנ"ב בסימן תפו שאין לברך בר"א אלא ע"פ השעור הגדול של הצ"ח. ויש לעיין, האם גם לענין זה נאמר שלא ישתה רביעית ולא יאכל כזית ע"פ השעור הקטן, אלא רק ע"פ הגדול.

בריש סימן רי כ' המג"א שהאוכל חצי כזית תפוח וחצי תאנה דמצטרף לברכת בורא נפשות. ובקצור שו"ע סי' נא כתב, שה"ה האוכל חצי כזית תאנה וחצי כזית עוגה דמברך בנ"ר. ובספר וזאת הברכה הביא שיש שכתב שדעת הגרש"ז א"צ"ל שכה"ג יברך מעין שלש, ויזכיר על המחיה ועל הפירות. ואילו בדרשו הביא שלמעשה הורה הגרש"ז א"לנהוג כהקצושי"ע, ושכן דעת הגריש"א א"צ"ל.

והנה המג"א כתב שם שהאוכל חצי כזית פת וחצי דבר אחר, מברך בנ"ר, והמשנ"ב הביאו בלשון זו: האוכל חצי כזית משבעת המינים וחצי זית אחר מברך בנ"ר, וכן חצי כזית פת וחצי כזית מדבר שברכתו בנ"ר מברך בנ"ר. ויש לעיין, מדוע שינה הלשון ולא כתב כאן בסגנון הקודם שאכל חצי זית פת וחצי זית מדבר אחר, רק כ' שאכילתו היתה מדבר שברכתו בנ"ר, ויתכן שרמז בזה למובא בה"ל להגר"ז ובדה"ח, שהאוכל חצי זית פת וחצי משבעת המינים שיברך מעין שלש, ועיין בקצות השלחן שהעלה אפשרות שלדבריהם יתכן שמצד עוגה לתאנה לברך עליהם מעין שלש.

א

מבואר בשו"ע (סוף סי' רט) שבכל הברכות אם נסתפק אם ברך, אם לאו, אינו מברך, לא בתחילה ולא בסוף, חוץ מברכת המזון, מפני שהיא של תורה. וכתב ע"ז במשנ"ב דיש לדייק, שברכה מעין שלש מדברנן היא, ולכן בספק אם בירך אינו חוזר לברך. אבל הרבה סוברים שחובה מדאורייתא, ועל כן כתבו אחרונים שמי שאכל משבעת המינים ונסתפק לו אם ברך, יאכל עוד משבעת המינים ויברך מעין שלש, ויוציא עי"ז את הספק שלו.

והנה הנזכר בסעיף, שבספק ברהמ"ז חוזר ומברך, מבואר בסימן קפד שאין הדבר אמור אלא באכל כדי שביעה, שאילו באכל פחות משעור זה אין חיובו אלא מדברנן, ובספק אינו חוזר ומברך. וכן הא דהחמירו האחרונים דבספק מעין שלש יאכל שוב ויברך מעין שלש ויכוין לפטור את האכילה הקודמת, אינו אמור אלא בשאכל כדי שביעה.

ולענין מי שאכל פירות כדי שביעה ומסופק אם בירך, שאמרו שיאכל מחדש, יש לברר האם באכלו מחדש צריך הוא לברך ב"פ העץ או לא. ויש לפשוט זאת מהא דאיתא בסימן קפד שבאכל פת בפחות מכדי שביעה וספק אם בירך, דאף שמספק פטור מ"מ ראוי לו לאכול שנית ולברך ברהמ"ז ולהוציא את האכילה הקודמת, ונאמר שם שיטול ידיו ויברך המוציא. ומכאן שבנדון דידן פשוט שיברך ב"פ העץ (ויש להעיר

שחומרא זו, באכל פחות מכדי שביעה, אינה נזכרת באשר לאכילת פירות משבעת המינים). והציור שהביא המשנ"ב באכל פירות בכדי שביעה, לכאורה אינו שכיח כ"כ שישבע אדם מאכילת תאנים ורימונים וכד'. אכן בחזו"א בסימן לד כתב שב"כדי שביעה" הנזכרת גבי מעין שלש אין הכוונה לשביעה גמורה, וכפי שנדרש בפת, אלא כדרך שעור האכילה שרגילים בה באכילת פירות, ובכה"ג ודאי דשכיח הציור הנזכר במשנ"ב. ואמנם החזו"א עצמו נקט שהוכרעה ההלכה כהסוברים שמעין שלש דרבנן, ולדבריו יתכן דלית ליה חומרת האחרונים שבספק יאכל שנית וכו' (ואינו מוכרח דאולי מ"מ יש להחמיר בזה), ועכ"פ ע"פ המשנ"ב בודאי דשייך הא דאמרנו.

אמנם נראה להוכיח דהמשנ"ב לא סבר בהא כהחזו"א, אלא נקט דבאכילת פירות כדי שביעה הכונה לשביעה גמורה, וכמו שיתבאר. דהנה ז"ל המשנ"ב: "דמי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל" דהוא חייב להחמיר כנ"ל. ובתיבת "תבשיל", הכונה לתבשיל ממני דגן שברכתו על המחיה. ובשעה"צ עמד על זאת שנקט "תבשיל" ולא כתב פת כסנין, וביאר שאם היה מדובר בפת כסנין הרי לא היתה ברכתה מעין שלש, שכיון שאכלה כדי שביעה והכונה לשביעה גמורה, דינה כאוכל לחם גמור שחייב בברכת המזון, ורק בתבשיל דגני שייכת ברכת מעי"ש גם באכל כדי שביעה.

והנה כונת המשנ"ב היתה לציין ברכה מעין שלש בכדי שביעה, והלא יכול היה לציין כדברי החזו"א דמיייר באכל עוגה כדרך אכילתה, שאינה מביאה לשביעה גמורה (וכמש"כ בקסח, במשנ"ב סק"ג, ביחס לפת הבאה בכסנין: "אין דרך ב"א לקבוע סעודתו עליה, ורק אוכלים אותה מעט דרך ארעי"). ומדלא צייר הכי שמע מינה דסבר דמעין שלש בכדי שביעה פירושו בשביעה גמורה, ודלא כהחזו"א.

נמצא למעשה שהנוקט כהמשנ"ב אין לו להחמיר לברך שנית בספקות, אלא באכילה מז' המינים בשביעה גמורה, ואם ינקוט כהחזו"א אפשר שאין מקום לחומרא זו כלל, אכן יש מקום למחמיר לחשוש לתרומיה ולאוכל ולברך שנית גם באכל בשעור הנהוג בז' המינים.

ב

נחלקו הפוסקים ביחס לשעור ברכה אחרונה בין ובשאר משקין, אם הוא בכזית או ברביעית, ונאמר בשו"ע בסימן רי, א שלמעשה מברכים בר"א רק על שתיית רביעית אך כדי שלא יכנס אדם לספק טוב שיקפיד לשתות פחות מכזית, ואז בודאי שלא יחוייב לברך בר"א, או שישתה רביעית ואז בודאי יברך.

והוסיף המשנ"ב שלפי דעות מסוימות השעור המחייב ברכה הוא רוב

בגדרי ברכת הנהנין

כ"ק האדמו"ר מביאלא, הגאון רבי בן ציון רבינוביץ שליט"א

[והלום ראיתי בחידושי חח"ס (גדה נא, ב שילהי ד"ה כל הטעון) שכתב: "ובספר הלכות קטנות למהרי"ח ראיתי שצידד דשייך אשר יצר לברכה ראשונה על תשמיש המטה, ודעת מהרי"ע"ץ בסיודו שברכת המפיל נתקנה גם על ככה, ושיש לברכה קודם תשמיש ע"ש", עכ"ל החח"ס שם. ונראה מדבריו דיש ברכות אחרות על תשמיש, או אשר יצר או ברכת המפיל, ולא ברכת שהכל].

והנה כתב הרא"ש ז"ל (סימן ט): "שאם היה מסופק בברכה ראשונה יכול לברך שהכל נהיה כדברו, דתנן על כולם אם אמר שהנ"ב יצא. אבל ברכה אחרונה אין לו לברך אלא ברכה שנתקנה", עכ"ל. מבואר מדבריו דחלוקה ברכה ראשונה דשהכל מברכה אחרונה דבורא נפשות, דברכת שהכל פוטרת את הכל, ולפיכך כשמוספק יכול לסמוך עליה. אבל ברכה אחרונה צריך לברך לכל מין הברכה שנתקנה לו, ואף בורא נפשות אינה פוטרת הכל.

וצריך לבאר החילוק שביניהם על הדרך שביארנו באות הקדום, דברכת שהכל שונה משאר ברכות דנתקנה על כל הנאות שבעולם, וכל עניני העולם נכללים בברכה זו, שזה יסוד הברכה "שהכל" נהיה כדברו. ומשו"ה כשספיקתו היא על ברכה ראשונה שפיר יברך שהכל הכוללת הכל, ואף פרי זה שמוספק בו. אבל בברכה אחרונה לא מצינו ברכה כללית כזו, ואף בורא נפשות לא נתקנה כברכה אחרונה כללית, ולא מצינו דעל כולם אם אמר בורא נפשות יצא (מעדיני יו"ט שם אות א'), כי אם על המינים שמברכים אחריהם בורא נפשות, וגדרה כשאר ברכות אחרונות, וע' להלן עוד.

ב. בכסף משנה (פ"ד ברכות הל"ו) כתב (בתוה"ד) "והכי נמי אפשר לומר שאם בירך על הפת ב"פ האדמה יצא, דהא פרי האדמה הוא, ואפשר דאפילו בירך בורא פרי העץ יצא, וכמ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היה", עכ"ל.

ובברכת שהכל לכאורה פשיטא דיצא על הפת, דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה יצא (וע"ש בכס"מ). ודעת השיטה בברכות (שטמ"ק מ, ב ד"ה ועל כלם שאמר שהכל יצא) דלא יצא, וז"ל: "ואיכא למשמע מינה נמי דמי שבירך על היין בורא פרי העץ יצא, דהא חזינן דלא קפדינן בברכה דיליה דאפילו כשבירך ברכה אחרת, שאינה ברכתו [שהנ"ב, ע"ש] יצא. אבל בפת איפשר לומר דכיון שהכתוב קבע לו שם בפני עצמו, דכתיב אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא נפיק כשבירך עליה בורא פרי האדמה. ועוד דבברכתה דקבעו לה רבנו הוציאוה מכלל פרי, כלומר שאינו מזכיר בברכתו פרי, שוב אינו יוצא בה בלשון פרי, אבל בשהכל יוצא בכולהו מפני שהוא כולל הכל, וכן עיקר", עכ"ל.

ולקמן (מב, א ד"ה בירך על הפת בסוה"ד) כתב "דפת אם בירך עליו בורא מיני מזונות יצא, מידי דהוי איין דאם בירך עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה יצא", עכ"ל. והרי לך, דכל פלוגתת הכס"מ והשטמ"ק היא רק לענין ברכת בורא פרי האדמה [או העץ] שבירך על הפת אם יצא, אבל בברכת שהכל לכו"ע יצא בה. והיינו משום דשאני שהכל שהיא ברכה הכוללת "על כולם" ובכללם גם הפת שמברכין בה על כל הנאה שבעולם כמבואר.

ובאשר נקט השטמ"ק בפשיטות דבבירך על היין בורא פרי העץ יצא, בתוס' (יב, א ד"ה לא לאתויי בתוה"ד) כתבו: "היה אומר ר"ח אם היה יודע בבירור שטעה בדיבורו, שאמר בורא פרי העץ תחת בורא פרי הגפן, דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו", עכ"ל.

והקשה הגרע"א בגליון הש"ס שם: "משמע מזה דאם בירך על היין בפ"ה דלא יצא [וכ"כ המוג"א (סימן רס ס"ק ג) בשם תשובת ר"י הלוי]. ותמוה לי, דהא יין שם פרי עליו, דהא מברכין בורא פרי הגפן, וא"כ שפיר מברך בפ"ה, אלא דהיה לו לברר יותר שהוא מגפן, וא"כ לא גרע מבירך שהכל דקי"ל דיוצא, אח"ז מצאתי בעזה"י בתשובת גינת וורדים (חלק א' ס"ח ט), דהעלה לעיקר דיצא, "עכ"ל הגלה"ש" (שם).

נמצא דלדעת השיטה יוצא בברכת בפ"ה על היין, ובדעת התוס' דייק הגרע"א דלא יצא, וכ"ד מג"א שצייין לו, דצריך לחזור ולברך. והגרע"א

א. במשנה ברכות (מ, א): בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא, ועל כולם אם אמר שהכל נהיה כדברו יצא.

הנה ביסוד ברכת שהכל נהיה כדברו, היה מקום לפרשה בגדר שאר ברכות הנהנין דבפ"ה ע' ובפ"ה א, אלא שנכללים בה יותר מינים, לא רק מין העץ והאדמה, אלא אף כל המינים שנהיו ונעשו כדברו.

אלא דלישנא דמתניתין שמדגיש התנא "ועל כולם" אם אמר וכו', משמע יותר דאינה ברכה על המינים שנעשו כדברו, כבפ"ה ע' על פירות העץ, ובפ"ה א' על פירות הארץ, דלזה היה מספיק לתנא לשנות "ובשניהם" אם אמר שהכל יצא, ויוצא בזה, ולשון "על כולם" מלמדנו על יסוד הברכה, דהיא ברכה כללית שנתקנה מלכתחילה על כלל כל ההנאות כולם, ולא כברכה פרטית שנכללים בה יותר מינים.

וזה ביאור המשנה "ועל כולם אם אמר שהכל יצא", שברכה זו נתקנה מלכתחילה על כולם ממש, וכל הנאות העולם נכללות בברכה זו, ודו"ק (ויתבאר לק' בעזה"י בדעת הרמב"ם שאינו מפרש כן במשנתו, אלא דאף שהכל נתקנה על דברים שמברכים עליהם שהכל אלא שיוצאים בה אף בכלם ונתקנה בברכת הנהנין דזוקא, ולהלן יתבאר יותר).

ובתוספות לקמן (מג, א ד"ה על ההדס בתוה"ד) כתבו: "ומי שהולך בבית שיש שם בשמים, ויש שם מיני בשמים שמריח בהן, ומספקא ליה אם ממין עץ [שברכתן עצי בשמים] אי ממין אדמה הוא [שברכתן עשבי בשמים], יש מפרשים שמברך שהכל נהיה כדברו, דעל כולן אם ברך שהכל יצא, והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים", עכ"ל, ונראה מתוך דברי היש מפרשים כמו שביארנו, דיסוד ברכת שהכל היא ברכה כוללת לכל הנאות שבעולם, ואף על הנאת הריח אפשר לצאת בה. ודייקו ה"מ כשיטתם מלישנא דמתניתין ד"על כולן" משמע על כל הנאות העולם, ושפיר יוצא בה. ומוכח דפירשו במתניתין כמשנ"ת דהיינו חידוש המשנה דשהכל ברכה כללית היא על כלל הנאות העולם.

ובשיטת רבינו משה השר מקוצי, מסופקני, אם פליג על היש מפרשים ביסודם, וס"ל דאם בירך שהכל לא יצא, דלא נתקנה על כל הנאות העולם אלא על מינים מסויימים כהעץ והאדמה, ורק דנכללים בה כל המינים, וכד הראשון שכתבנו.

ונראה דליכא שום ראיה מדברי השר מקוצי דאם בירך שהכל לא יצא, אלא דסבירא ליה דעדיפא שיברך בורא מיני בשמים, שהיא ברכת הריח ממש וכוללת בה כל המינים, בין עצי ובין עשבי, ופשיטא דעדיפא היא על ברכת שהכל, אבל בדיעבד אם בירך שהכל י"ל דמודה דיצא.

ובמגיד תעלומה להגה"ק בעל בני יששכר, כתב על דברי התוס' הללו: "י"מ שמברך שנ"ב וכו'. מזה יש הוכחה למה שכתבתי כ"פ, דעל כל דבר הנאה שלא תקנו ברכה יש לחייב א"ע לברך ברכת שהכל על איזה מאכל ומשקה ויפטור גם את דבר ההנאה שאין לו ברכה, כגון הנאת המשגל וכלי זמר וכיוצא דבברכת שהכל פטור כל ההנאות. ולולי שמסתפינא מרבותי ומחבריי הייתי אומר שאין לך דבר הנאה בעולם שלא תקנו ברכה, רק מה שמבואר דברי רבותינו שיש לזה ברכה מיוחדת צריכין לברך את הברכה שיחדו חז"ל, ומה שאינו מבואר עליו ברכה מיוחדת זה נכלל בכלל מאמרם שאמרו בדרך כלל על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שנ"ב. "אבל מסתפינא לסמוך ע"ז לומר ולפטוק שיברך על דבר ההנאה הזאת לבדה, ע"כ הנני אומר שיראה לחייב א"ע בברכת שהכל על איזה מאכל ומשקה, ויפטור את דבר ההנאה שלא ביארו בו ברכה מיוחדת. הנה כתבתי זה מסברתי, והמשכיל לא ישליך דברי אחרי גיוז כי דברי טעם הם", עכ"ל (ע' דרך פיקודיך מ' פ"ה), וידוע דכ"ק אאמו"ר זצללה"ה היה מזהיר לקיים את דבריו.

ונראין הדברים דהאי חידושא נפקא ליה ממה דפירש ביסוד גדר ברכת שהכל כמשנ"ת, דהיא ברכה כללית כוללת בה כל הנאות העולם. וכדהוכחנו מפשטא דלשון המשנה: "ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא", דהיא ברכה שנתקנה על כולם, ר"ל על כל דברי הנאות העולם.

ושו"ת גינת וורדים סברי דיצא, וכ"כ בשו"ת פנים מאירות (סימן נח) דיצא. וכן ראיתי באלפסי זוטא (ריש פ"ו) שדעתו דגם על לחם וגם על יין יוצאין בברכת בורא פרי האדמה דומיא דשהכל, וכן בבופה"ע לין בדיעבד יצא [העתיק לשונו מכת"י, בברכ"י (קונטרס שיורי ברכה סי' רס), ועתה זכינו כבר לאורו ב"ה].

ועיין בברכי יוסף (סי' קסו, שיורי ברכה אות ה') שכ': "אם בירך על הפת בורא פה"א במקום המוציא יצא. הרמ"ע (ס' אלפסי זוטא כ"י, ולקמן סי' רס בקונט' זה אעתיק כל דברי הרמ"ע, ושם יתבאר דהרא"ה והריטב"א פליגי עליה), עכ"ל.

ועיין שם (סי' רז) קונטרס שיורי ברכה, העלה ארוכה בזה, והביא מרבינו אשר בר חיים בספר הפרדס כת"י (שער י'), שהביא דעת הריטב"א והרא"ה ז"ל דלא יצא בפת בברכת פה"א ע"ש. ובהלכות ברכות להריטב"א (ס"ב הל' טז) כ' דברכת פה"א על הפת לא יצא. ושם (פ"ג הל' יב) כתב דברכת שהכל יצא.

ובמרדכי כתב בשם מהר"ם מאיוורא ז"ל דיצא, וז"ל (הביא הב"י בס' רט): "ומיהו היה אומר הר"מ שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו ואמר בורא פרי העץ תחת בורא פרי הגפן דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בטוב שהוא יין ורבינו כתב דברי השני פירושים לקולא", עכ"ל. ועיין עוד בשערי תשובה (סימן קסז או יג), ובשעה"צ (סימן רח ס"ק טז), וראה שו"ע הרב (סי' רב סעיף י'), ובהג"ה (שם).

ובנשמת אדם (הל' ברכות כלל כח, אות ז') תמה מ"ט לא ייצאו בברכת פה"א על הפת, וז"ל: "לענ"ד אין כאן ספק כלל, דכיון דאינו שקר דודאי חטים הם פרי אדמה, וכדכתב בקרא בהדיא בפר' כי תבא מראשית פרי האדמה, ודרשו שהם חטים ושעורים וכו'", עכ"ל.

ג. והנראה לבאר בזה בעזה"ש, דהנה זאת מבואר בסוגיא דגמ' (לה, ב) בטעמא דאישתני יין לברכה ואין מברכין עליו בפה"ע, דהוא משום חשיבות המיוחדת דאשתני לעלויא מן הענבים. וכעין דהביאו התוס' להלן (מא, ב ד"ה א"ה בתוה"ד) בשם הרשב"א לפרש הא דין גורם ברכה לעצמו "משום דצריך לברך על היין בורא פרי הגפן, ובתחילה כשהוא בענבים בורא פרי העץ", ע"ש. והיינו דבהשתנות מן הענבים לין נגרמה איזה חשיבות מיוחדת לקבוע ברכה לעצמו.

וכן הפת נשתנה לעלויא מן החיטין, ולכן ברכתה המוציא, וכדכתב רש"י ז"ל בר"פ כיצד מברכין (לה, א ד"ה כיצד): "שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו, וכן הפת", עכ"ל.

וענין חשיבותם המיוחדת של היין והפת מבואר בסוגיא (שם) דמוסעד סעיד, כלומר שיש בשניהם מעלה מיוחדת שסועדים ומשביעים ליבו של אדם שירגיש שביעות, וכלישנא דקרא "לבב אנוש יסעד", ובין יש מעלה נוספת דאף "ישמח לבב אנוש", ומעלות מיוחדות הללו אין לא בחיטין ולא בענבים, דחיטין וענבים לא סעדי ליבו של אדם ולא ירגיש השביעות כמו בפת ויין, וכן השמחה אינה אלא ביין.

והנה ביסוד חילוק הברכות למיניהם מין העץ ומין האדמה וכיוצא, נר' ביאורו לפמשנ"ת בשיעורים הקודמים, דיסוד חובת הברכה מצינו ב' ענינים: א. חובת ברכה להלל לה' על פירות בריאתו. ב. מצד איסור הנאה קודם שיברך ויטול רשות. והושתנו דברינו על יסוד דברי הצ"ח בשם מחותנו שהובאו בשיעורים הקודמים, בביאור דברי התנאים בר"פ כיצד (שם, א) דת"ק קאמר קודש הילולים לה' מלמד שטעונים ברכה, ור"ע הוסיף מכאן שאסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך, ומה הוסיף על ת"ק.

ותירץ דלת"ק משמע דטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, מצד קודש הילולים, והו"א דלפניהם בעי שיעור דכזית ורביעית דומיא דלאחריהם, ובזה קמ"ל ר"ע דלפניהם ליכא שיעורא אלא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

וביארנו דא"ז סתם פלוגתא בשיעורין, אלא חלוקים ביסוד ענין הברכה, דלת"ק הברכה חובת הילולים לה', שצריך להללו ולשבחו על אשר ברא פירות העץ ופירות האדמה וכיוצא, וכענין נוסח ברכת האילנות, ושבא בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהן בנ"א, כן תקנו על כל בריאה מיוחדת ברכה על בריאתה שנבראת לטובת בני אדם.

ורבי עקיבא הוסיף גדר וטעם מיוחד בחובת הברכה, דאסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך. והיינו כדמסקינן דסברא הוא, משום דלה' הארץ ומלואה, וכשרוצה ליהנות באיזו הנאה מן העולם צריך ליטול רשות ולברך מקודם, ובזה אין שום חילוק אם נהנה בשיעור מסיים או במשהו, דכל הנאה נאסרת בלא ברכה.

והנה, מכיון דאתינן לאיסור ההנאה קודם שיברך, נראה דנתחדש בזה בעצם הברכה ענין נוסף, שצריך להודות ולברך על כל הנאה והנאה, אשר מטעם זה נתחבטו האחרונים שהובאו לעיל כיצד לברך על הנאות שלא תקנו עליהם ברכה, כדחובא מהמגידי תעלומה וחיודשי חת"ס, כי סברת מסקנת הגמרא מוכחת דאין ליהנות שום הנאה ללא ברכה.

ולפי"ז נראה בחילוק הברכה על העץ לחוד ועל האדמה לחוד וכיוצא, דאינם רק משום שלכל מין תקנו ברכה בפנ"ע על בריאתו וכמו שהגדרנו לעיל, אלא ביסוד ברכת כל מין ישנה ברכה מיוחדת על הנאת מין זה בפנ"ע, דהא אינם שווים בהנאותיהם וטעמיהם, ואין טעם והנאת הפרי כטעם והנאת הירק, וביסוד חילוק הברכות מונח ברכה מיוחדת לכל הנאה מיוחדת בפנ"ע. כי הרי לסברת המסקנא דבגמ' יסוד הברכה היא על "ההנאה" שנהנה האדם מן העולם, וא"כ הברכות מתחלקות לפי חילוקי ההנאה שבכל מין לפי טעמו, ודו"ק.

ואשר לפי"ז נבוא ליישב השיטות בדין ברכת היין (שהובאו לעיל אות ב'), ותתייבש היטב תמיהת הנשמת אדם. דבפת ובין, הגם שיוצאים ג"כ מן פירות האילן ופירות הארץ, מ"מ בהתהפכותם מענבים וחיטים לין ופת נוצרה בהם יצירה מיוחדת, ונתחדשו בהם הנאות חדשות ומיוחדות שלא היו בהיותם בענבים ובחיטים, וכדמסקינן בגמרא דסעדי לבב אנוש, וזו הנאה המיוחדת להם בדווקא, וזה גרם להם להתחייב ברכה לעצמן.

ונמצא, דברכתם מונחת ברכה מיוחדת על ההנאה המיוחדת דנפקא מהם, וכמשנ"ת דבכל ברכה ישנה הודאה מיוחדת על הנאה המיוחדת שבטעם ובמין הלזה. ושפיר ניחא דעת הסוברים דאין יוצאין בברכת בופה"ע על היין וברכת פה"א על הפת, כי אין בברכה זו הודאה מיוחדת על הנאת החשובה של הפת והיין בפנ"ע.

והחולקים כנראה לא סברו כגדר המחודש הזה, שלאחר מסקנת הגמ' דאסור לאדם שיהנה כו' ממילא אף משתנית הודאת הברכה לכל מין לפי הנאתו, וסברי דרק תקנו ברכת שבח לכל מין הנברא בעולם, וברכה זו מתרת האיסור ג"כ, אבל לא שיש בברכה הודאה מיוחדת על ההנאה המסויימת דנפקא ממין זה רק על עצם החפצא הנברא בעולמו ליהנות בנ"א.

ולפיכך שפיר הקשו דסו"ס יין נמי פרי הוא ויוצא מן הפרי, ואף בנוסח ברכת מברכין בורא פרי, וא"כ כשמברך בפה"ע נכלל בו גם היין, וכן בפת בבפה"א נכלל הפת שבאה מן החיטין. ברם כל זאת אמור רק בשאר הברכות דמבוארת המחלוקת בהם, דז"ל דכל ברכה אינה רק על עצם בריאת המין והחפצא, אלא גם על ההנאה המיוחדת שבכל מין ומין כמבואר, מה שאין כן הדבר בברכת שהכל, שביארנו (לעיל אות א') דהיא ברכה הכוללת, ונתקנה ביסודה על כלל כל ההנאות שבעולם שכולם נתהוו בדברו ית"ש, וא"כ מכיון שבירך ברכה זו כבר כלל בה כל הנאות העולם, ואף הנאות אלו המיוחדות של הפת והיין שאף הם מכלל הנאות העולם הן, דאמינא בהו ד"ע כולם" אם אמר שהנ"ב יצא. והגם דלא פירט הברכה המיוחדת להנאה המיוחדת של הפת או של היין, בזה עדיין לא סגי לחייבו בברכה נוספת, דמצד סברת המסקנא דאסור לאדם שיהנה כבר התיר איסורו בברכת שהכל, דמכיון שנכלל בברכה זו כל ההנאות כבר שאל רשות על הנאות אלו ג"כ, ומכיון שנפטר מחיוב בקשת הרשות, כבר נפטר מחובת הברכה, שלמסקנת הגמרא זה עיקר המחייב, ומכיון שבברכת שהכל הותר האיסור יצא ידי חובתו בברכה זו בהיותה ברכה הכוללת, ודו"ק ונתבאר היטב הדינים בזה ושיטות החולקים בעזה"ת.

ד. כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ח מהל' ברכות הל' יח): "הפת שעייפשה, והיין שהקריב, ותבשיל שעברה צורתו, והנובלות שהן פגין, והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטירות, על כולן מברך תחילה שהכל. וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך בורא נפשות. וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו", עכ"ל.

ויש להקשות באשר דיין בלשונו הזהב וכתב: "וכל שמברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך בורא נפשות", והרי ברכת בורא נפשות איננה רק באשר מברכין לפניו שהכל, דהא ישנם הרבה דברים שמברכין עליהם בראשונה בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, ולאחרונה בורא נפשות. ומשמע לכאורה דנתכוין להדגיש כאן דין מסויים כלפי ברכת שהכל בדווקא, דכל שמברכין בראשונה שהכל באחרונה מברכין עליו בנ"ר, וצ"ב בהאי דינא.

ואם נימא שנתכוין לרבות אף דברים כאלו שמברכין לפנייהם שהכל דצריך לברך אחריהם בורא נפשות, דהא איכא כמה מ"ד [דף נ"ד ריש ע"ב] דישנם דברים שאין מברכין עליהם בנ"ר כמאי וכיוצא, ובזה אתי לאשמועינן דלא כוותייהו, אלא דכל שמברכין לפניו שהכל צריך לברך באחרונה בנ"ר, וכדכתבו בתוס' (שם ד"ה עבידנא).

אם כן, הול"ל הכלל כלשון יותר ברור, דכל "המברכים לפניו ברכות הנהנין יברך לאמוריו ברנ"ר" (דהא איכא בין הנהני מ"ד שם דאית ליה אף על ידקא דבפה"א אין מברכין ברנ"ר, ואף בזה הול"ל להר"מ לאשמועינן דלא כותיה).

וכמו שכלל בפ"א הל"כ: "שלשה מיני ברכות הם, ברכות הנהנים וברכת המצוות וברכת השבח וכו'", ע"ש, כמו"כ הול"ל בכאן דברכת הנהנין

בגדרי חיוב ברכת הנהנין לפנייה ולאחריה

הגאון הגדול רבי יהושע ארנברג שליט"א, ראש ישיבת "כנסת יצחק" - חדרה

הוא לאכול בלא ברכה מטעם מניעת ההודאה וכדיבואר.

ד. דהנה לגבי ביטול ברוב מבואר בגמ' נדרים (נח, א) דטבל חשיב דבר שיש לו מתירין, וא"כ לכאורה גם בספק טבל דרבנן לא יהיה דין דספד"ר לקולא, כמב' ריש ביצה בדבדב' שיש לו מתירין ל"א ספד"ר לקולא, וכנ"ל. ונראה דאינו כן, אלא ודאי יהיה מותר באכילה, והטעם דהדין לקולא יאמר גם אחיוב מעשר גופא, משום דהספק למעשה הוא האם אפשר לאוכלו בלא מעשר או לא, וע"ז גופא נאמר לקולא דאפשר לאוכלו בלא מעשר, ורק לגבי ביטול ברוב דהוא הפקעת הדין שנאמר בדבר, והיינו האיסור טבל, בזה שפיר חשיב יש לו מתירין, כיון דאפשר להתיר האיסור ע"י מעשר, ואפילו אם החיוב מעשר הוא ג"כ דין בדבר, מ"מ כיון שלגבי ביטול אנו דנים על גוף הדבר אם הוא אסור או טעון מעשר, ולא דנים על ה-בפועל מה לעשות, חשיב דיש לו מתירין, דלדבר יש היתר ע"י שתעשר, אבל בספק דרבנן לקולא הקולא היא גם על ה-למעשה, וע"כ אין לומר בזה דבר ש"ל מתירין ע"י שיעשר, דע"ז גופא אנו דנים אם מותר לו לאכול בלי מעשר, או שצריך לעשר, ואם תאמר לו לעשר הרי החמרת בגוף הספק ולא התרת ע"י דבר מן הצד, ואין אפשרות להפריד את הנידונים ולומר דאיסור טבל ישאר, דאיסור טבל בפ"ע יש לו מתירין, וחיוב לעשר לא, דיסוד האיסור טבל הוא פירות שלא ניטל מהם מעשר. אלא דיל"ע דאפשר דאיסור טבל הוה איסור בפ"ע, ולא רק דהאיסור לאכול פירות שלא הופרשו, וכדמשמע בתוס' (נדה מו, ב ד"ה אי אמרת) דהמעשר חשיב מתיר, ולהפריש זה להקל דמתיר איסור טבל, עיי"ש.

והא דבנולד חשיב ישל"מ אף לגבי ספד"ר כדאיתא בביצה, ואף דלכאורה זה גופא הנידון האם לחכות למחר או לאכול היום, צ"ל דאינו כן, אלא הנידון הוא על היום האם מותר לאכול דעכ"פ ביחס להיום דנים על עצם האיסור, האם אסור או מותר, וממילא האפשרות לחכות למחר אינה נכללת בעצם הנידון, ושוב הוה יש לו מתירין דיכול לחכות למחר ולאכול בהיתר ודו"ק, אולם בספק טבל זהו גופא הנידון האם צריך לעשר ולא לאכול עד שיעשרו או לא והוה בספק מצוה דרבנן דפטור ולא אמרי דיכול לקיימה והוה דבר שיל"מ זהו גופא הספק וע"ז נאמר ה-לקולא.

ולפי"ז י"ל בענייננו גבי ספק ברכה, דכשדנים האם יחשב יש לו מתירין ע"י דיכול לברך, זה תליא בפלוגתא הראשונים הנ"ל, דאי יסוד האיסור הוא מניעת הברכה דאסור לאכול בלא להודות, לא שייך להחשיבו ישל"מ ע"י האפשרות לברך, דזה גופא הנידון אי צריך לברך ואסור לאכול עד שיברך או לא, וע"ז גופא נאמר ה-לקולא, דמותר לאכול בלי לברך, אבל להראשונים דהוא איסור לעצמו ליהנות מן העוה"ז דכאילו מעל, ורק דע"י הברכה מותר לאכול וכדאמר' ד-והארץ נתן לבני אדם, היינו לאחר ברכה שפיר הוה יש לו מתירין על האיסור אכילה ע"י שיברך, וממילא נשאר האיסור, ואזי הדין שיברך ואי"ז ברכה לבטלה כל שאסור לאכול בלא שיברך.

ה. והנה הר"מ בהל' ברכות (פ"א ה"ב) כתב, וז"ל: 'ומד"ס לברך על כל מאכל תחילה ואח"כ יהנה ממנו וכו' כל הנהנה בלא ברכה מעל', ע"כ. ומדהביא הר"מ בהלכות הא דמעל, משמע דזהו גדר החיוב ברכה דאסור בלא ברכה, ואינו רק מצוה, ומ"מ פסק הר"מ דאונן

א. ברכות (לה, א): כיצד מברכין על הפירות וכו', ובגמ', מנא ה"מ דטעונין ברכה לפני האכילה ולאחריה, ומסקינן, אלא סברא הוא, אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, עיי"ש. הנה לשון הגמ' בפשוטו נראה דהוא בגדר איסור, דהאכילה אסורה עד שיברך. ויש מהראשונים שכתבו, עיי' בריטב"א, דהאיסור הוא מדין מעילה, וכדאמר' לקמן דכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל. אמנם ברש"י (ד"ה אסור לאדם) כ' שכיוון שנהנה צריך להודות למי שבראם. ומבואר לכאורה שהוא מצוה לברך, ולא איסור לאכול, וביותר בשלטי גיבורים בשם ריא"ז, עיי"ש. וצ"ל לפי"ז דלשון הגמ' אסור, אי"ז איסור ממש, אלא דמבטל חיובו, ומ"ש בגמ' אח"כ דכאילו מעל, לא דזהו גדר חיוב הברכה, אלא הוא ענין נוסף, אמנם י"ל דבאמת גם לרש"י הוה איסור, ורק דגדר האיסור הוא מניעת ההודאה, דאסור לאכול בלא הודאה, והיינו שאין האכילה עצמה אסורה, אלא דכל שאוכל בלא הודאה עובר איסור במה שאינו מברך על האכילה.

ב. והנה בגמ' לעיל (יז, ב) איתא דאונן אינו מברך, ופרש"י ברכת המוציא, וכן נפסק בר"מ ושו"ע דאוכל בלא ברכה, אבל רש"י במו"ק (כג, ב) פ' דהכוונה שאינו מוציא אחרים, ומשמע דמ"מ חייב לברך בעצמו, וכ"ה בר"ש בדמאי (פ"א מ"ד), וכן כתב בכל בו הל' אבל (ס"קיד), וביאר הטעם משום דאסור ליהנות בלא ברכה, ולא מהני לזה הא דאונן פטור מכל המצוות, דמ"מ אסור ליהנות. אך דצ"ב א"כ אמאי אינו חשוב מחויב בדבר להוציא אחרים יד"ח, ויתבאר לקמן בס"ד. ובריטב"א לעיל (דף יז) הביא י"א דאינו מברך קאי רק אברכת המזון, ולכאורה הביאור בדבריו הוא, דברכה שלפניה הוא איסור ושלאחריה הוא מצוה, אמנם ברש"י במו"ק מבואר דגם בברכה דלאחריה חייב, ומבואר לפי"ז דהאיסור מחייב גם הברכה דלאחריה, וכן מבואר ברשב"א בסוגיין, דהסברא דאסור ליהנות הוא גם בברכה דלאחריה, ועי' ריטב"א כאן. ולמשנ"ת בדברי רש"י א"ש, דהאיסור הוא מניעת ההודאה, ושפיר י"ל דשייך זה אף בברכה אחרונה, והסוברים דפטור גם מברכת הנהנין שלפניה, לכאורה צ"ל דסברי דברכה שלפניה היא ג"כ מצוה ולא איסור, ועי' לקמן בזה בס"ד.

ג. והנה בתוס' (לעיל דף יב) באיבעיא דפתח בדחמרא וסיים בדשכרא כתבו, דר"י היה מחמיר לברך מספק, והרי"ף והר"מ פסקו דאין מברך מספק, וביאר הגרעק"א בגהש"ס דדעת התוס' דלא אמרינן בברכת הנהנין ספק ברכות להקל כיוון דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, והביא כן מהמהרש"א בפסחים עיי"ש, וכע"ז מבואר בכל בו (הל' סעודה וברכת הפירות ס"ז) ומבואר לכאורה דהוא איסור גמור, דאם אינו אלא ביטול החיוב א"כ משום ספק ברכות להקל נפטר מהחיוב ושוב הוא מותר באכילה. אלא דאכתי צ"ב, דאף דהוי איסור, מ"מ איסורא גופא נימא ספיקא דרבנן לקולא, כמו בכל איסור דרבנן ויהיה מותר לאכול בלא ברכה, וצ"ל דהוה כדבר שיש לו מתירין דלא אמרינן בו ספד"ר לקולא, כמבואר ריש מסכת ביצה, דכיון שיכול לברך הוה כדבר שיש לו מתירין. והנה בשיטת הרי"ף והר"מ דמספק לא יברך, ביאר הגרעק"א בשו"ע (ס"י רט) דטעמייהו משום הא גופא דמספק אין איסור לאכול דספיקא דרבנן לקולא, וצ"ב במאי פליגי, ואמאי לא סברי דהוי כדבר שיש לו מתירין. ונראה דיש לתלות זה במחלוקת הראשונים הנ"ל, בגדר האיסור, אי הוה איסור אכילה בפנ"ע קודם שיברך מטעם מעילה, או דכל האיסור

פטור מלברך, וצ"ב דמה יתיר האיסור, ובהכרח צריך לומר בזה, דאף דאמרו דאסור ליהנות בלא ברכה, ולהר"מ היינו איסור מעילה, אין הגדר דתקנו איסור אכילה, דלעולם גדר הדין שתקנו הוא חיוב ברכה, והאיסור הוא רק טעם למה תקנו חיוב זה, וגם גדר החיוב הוא דהאיסור ליהנות מחייב ברכה, ודו"ק, ומשו"ה אונן שפטור מהמצוה מותר לאכול, דכל האיסור הוא רק סיבה לחייב ברכה, ואונן שאינו חייב במצוות ממילא יכול לאכול בלי ברכה. והנפק"מ במה שיסוד החיוב מחמת האיסור הוא דמה"ט אין שיעור לברכה ראשונה דההנאה מחייבת אפי' במשהו, וברכה אחרונה יש לה שיעור, והיינו משום דברכה ראשונה דהמחייב שלה משום איסור מעילה, א"כ אפילו כלשהו צריך ברכה לאפוקי מידי מעילה, ועי' ברא"ש, אבל ברכה אחרונה דאין המחייב משום האיסור אלא ההנאה מחייבת ברכה להודות בעי' הנאה חשובה.

והנה נחלקו הר"מ והראב"ד (פ"א ברכות ה"ט) באוכל דבר איסור, דדעת הר"מ שאינו מברך, והראב"ד השיג דיברך שהרי נהנה, ומשמע דכוונת הראב"ד היא, דדוקא בברכת המצוות אמרו הרי שגזל סאה חטיין והפריש חלה אי"ז מברך אלא מנאץ, אבל בברכת הנהנין סו"ס כיון שנהנה צריך לברך. ונראה דתליא בזה, דאם באמת תקנו איסור אכילה דלאכול בלי ברכה הוי מעילה, ונימא דגם בברכה שלאחריה שייך האיסור, שפיר כת' הראב"ד דכיון שנהנה ע"כ צריך לברך, ולא דמי לברכת המצוות, דהתם הוי חיוב ולא איסור, וא"כ הו"ל מצוה הבאה בעבירה, אבל בנהנין צריך את הברכה כדי להוציא מידי מעילה, אבל להר"מ שנתבאר דלא תקנו איסור, אלא האיסור הוא רק סיבה לחייב מצוות ברכה, א"כ כיון שהברכה היא מצוה הבאה בעבירה לא יברך דהא לא יקיים מצוה [אמנם עיין שיעורי סוכה שביארנו בדעת הרמב"ם דס"ל דאכילת איסור ל"ח אכילה ועיין חוט המשולש (א"ח) שביאר כן בדעת הר"מ].

ו. ובעצם הגדר דנתבאר בדברי הראשונים דהוא גדר איסור ולא חיוב ומצוה, הנה לקמן (א, נא) בעו מיניה מר"ח מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך וכו', אמר ר"ה הלכך אפי' גמר סעודתו יחזור ויברך, דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אקב"ו על הטבילה, ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא מיחזי חזי והואיל ואידיחי אידיחי, ע"כ. הרי דמדמינן ברכת הנהנין דלפניה לברכת המצוות כברכת הטבילה, ומשמע דהוא בגדר חיוב ברכה, ועצם חילוק הגמ' גבי דיחוי מורה שהנידון הוא חיוב ברכה, והרא"ש שם כ' דבמשקין בנזכר קודם שבלע יבלע ואח"כ יברך שהכל, וכן פסק הרמ"א (ס"י קע"ב), ולא דמי לשכח ונזכר אחר שגמר סעודתו, ועי' רשב"א (שם), ואי הברכה משום האיסור, צ"ב מה יהני לברך אח"כ, ומבואר שהוא חיוב ברכה בברכת המצוות.

וצ"ל, דבאמת תרומיהו איתנייהו ביה, ומלבד האיסור דמעילה יש גם חיוב ברכה, ולפי"ז יתיישב שפיר הא דאונן אף אי מברך מ"ט אינו מוציא אחרים יד"ח, דאצלו יש רק את האיסור ואינו בר חיוב להוציא אחרים שיש להם גם החיוב ברכה כמצוה, אמנם למה שנתבאר בדעת הר"מ י"ל דשפיר הוה חיוב, ואף דהוא משום האיסור מ"מ שייך לברך אח"כ.

ז. והנה שנינו לקמן דעל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, ובגמ' לקמן (א, מ): איתמר ר"ה אמר חוץ מן הפת ומן היין, וריו"ח אמר אפילו פת או יין. וכן נפסק בשו"ע. הרי דאף דיין חשוב לקבוע לו ברכה לעצמו, מ"מ בדיעבד נפטר בברכה הכללית בשהכל, ובתוס' לעיל (י, א) מבואר דבטעיה ובירך על היין בורא פרי העץ לא נפטר, וכן פסק במג"א (ס"י רח ס"ק כב), ועי' במשנ"ב (ס"ק ע), ושע"ה צ"ע (שם) שהביא בזה מחלוקת בראשונים ובאחרונים, עיי"ש. והקשה הגרע"א גליון הש"ס (גמ' שם) דמאי שנא מברכת שהכל דיצא בדיעבד אף על יין, וה"נ ברבת בופה"ע כוללת יין רק דהיה לו לברר יותר שהוא מגפן, ומאי גרע מבירך שהכל.

ח. ונראה ד"ל בזה, דהנה ברבינו יונה ובהריטב"א על הגמ' דמאי

תקנתיה ילך אצל בקי וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה, ופירשו דאפילו אם לא ידע אלא ברכת שהכל יצא בה מידי מעילה, דתנן ואם אמר על כולם שהכל יצא, אלא שצריך ללמוד כדי שיברך הברכה הראוי' לכל דבר ודבר, ויתכן שנאמר בזה הטעם דנפטר בשהכל, והוא שמצד האיסור מעילה לא בעי ברכה מפורטת אלא כל שבירך שהכל כבר יצא מידי מעילה, ואילו מצד הברכה הפרטית שתקנו לכל דבר ודבר זה נתקנה כתוספת וכגדר של ברכת המצוות שעניינה הודאה ושבח, דאחרי שכבר מברך תקנו שיודה הודאה מפורטת על כל מין ומין, ועל כן כל שבירך שהכל יצא, דכיון שעיקר המחייב של הברכה הוא משום האיסור מעילה, ובשהכל כבר נפיק מידי מעילה ממילא אין מקום לחייבו בברכה נוספת, דאין מחייב בפ"ע של הודאה, ורק תקנו שבברכה שמברך להוציא מידי מעילה יוסיף הודאה מפורטת, וכאן שכבר יצא מידי מעילה אין מקום לחייבו בברכה נוספת. ובזה יתבאר מה שמבואר ברא"ש בפירקין (סוף ס"י ט) דבבוא נפשות ליתא להאי דינא דאם אמר על כולם יצא, והיינו דברכה אחרונה שעיקר המחייב שלה הוא חיוב ההודאה, א"כ כל שלא אמר ההודאה שתקנו חכמים לא יצא, אבל בברכה ראשונה לא תקנו מחייב בפ"ע של הודאה וכו"ל, אזי כל כמה דבשהכל יצא מידי מעילה נפטר. ולפי"ז נראה בביאור המחלוקת אם בפת ויין יצא בשהכל, דמאן דסבר שלא יצא ס"ל דבפת ויין משום חשיבותם תקנו מחייב בפ"ע של הודאה גם בלא האיסור מעילה, ולכן אף דבשהכל יצא מידי מעילה, אכתי חייב בברכתם הראויה משום חיוב הודאה, ובירושלמי דייק מהמשנה דחוץ מן היין חוץ מן הפת כמ"ד לא יצא, ויש לבאר דב-חוץ נתמעט דבפת ויין יש מחייב חדש מלבד האיסור מעילה, אכן לדידן דקיי"ל כמ"ד דאף בפת ויין יצא בשהכל, נקטינן דאף בהו כל המחייב משום איסור מעילה, ולא תקנו חיוב בפ"ע של הודאה.

ט. ומעתה לפי"ז יש ליישב קו' רעק"א הנ"ל, מ"ש דשהכל פוטר יין ובופה"ע לא, די"ל דהגדר במה שתקנו ברכה מיוחדת ליין משום דאישתני למעליותא, אי"ז רק דצריך ברכה מפורטת יותר, אלא אישתני וקבעו לו ברכה בפ"ע, וגם למסקנא דהטעם משום דסעיד, היינו דזהו האישתני שבו ונהיה דבר חדש לעילויא וקבעו לו ברכה בפנ"ע והופקע מברכת בופה"ע, ומשו"ה לא דמי למה דפרי העץ נפטר בדיעבד בברכת בופה"א, דהתם באמת לא הופקע העץ מבופה"א אלא שחייבו ברכה יותר מפורטת, ולכן בדיעבד שהעץ נכלל בברכת בופה"א נפטר בהכי, משא"כ יין דאי"ז רק חיוב של פירוט אלא תקנו לו ברכה בפ"ע משו"ה לא נפטר בברכת בופה"ע, אלא דרעק"א הק' מכח דמאי שנא מברכת שהכל דכן פוטר יין להלכה, אך לפמשנ"ת דבזה טעמא אחרינא איכא, והוא, דבשהכל יצא מידי מעילה, ותו ליכא לעיקר המחייב של הברכה, י"ל דזהו דווקא בברכת שהכל שעיקרה נתקנה לכתחילה להוציא מידי מעילה (שהרי בברכה זו לא תקנו שום תוספת הודאה מיוחדת מלבד מה שצריך להוציא מידי מעילה), אבל בשאר ברכות יתכן שאין דין זה שיועילו להוציא מידי מעילה במה שלא נתקנו עליהם, ורק דפרי העץ נפטר בברכת בופה"א מטעם שהיא ברכה כוללת אף ע"ז ולא הופקע העץ מברכת אדמה, אלא דחייבו יותר פירוט, משא"כ יין דהופקע מברכת העץ לא נפטר אלא בשהכל, מטעם דבזה יצא מידי מעילה בכל אופן, ודו"ק.

י. והנה במשנה כתוב, על פירות האילן הוא אומר וכו', וכן בכל המשנה הוא אומר, ואילו גבי דבר שאין גידולו מן הארץ שמברך שהכל, כתוב אומר, ולא 'הוא' אומר, ועמד בזה בצ"ח עיי"ש. ולמשנ"ת יש להטעים ולומר, דבכל הברכות הפרטיות שיש בהם מצות ברכה והודאה, מלבד האיסור, לכתחילה יאמר בעצמו ולא ע"י שומע כעונה, משא"כ בשהכל יוכל גם לכתחילה לצאת ע"י שומע כעונה, דהוא רק ברכה לצאת מידי איסור מעילה. אמנם עי' בכס"מ (פ"א מברכות ה"ב) אי יש מעלה דווקא שאחד יוציא האחרים יד"ח, משום ברוב עם או להיפך, עיי"ש היטב ובמשנ"ב (ס"י ר"א). [קובץ שפתי רננות]

ספר

מי באר

על סדר פרשיות חומש שמות

**שיעורי הלכה ומאמרים
בענייני הפרשיות וגאולת מצרים**

מאת

הגאון רבי מנחם יעקבזון שליט"א

ראש ישיבת מאור יצחק - חמד

כולל מכתבים וד"ת מרבوتיו הגאונים
רבי ישראל אלי' ויינטרויב זצוק"ל
ורבי משה שפירא זצוק"ל

ניתן להשיג את הספר הנ"ל
וכן הספרים על בראשית, על מסכת שבועות ועוד
בכתובת המחבר רבי אליעזר 4 בני ברק
טל' 03-5791546 / 050-4121310

**לבתי מדרש וישיבות לל"ת
לבני תורה במחיר מסובסד**

בגדרי ברכות הנהנין

וברכות מעין שלוש

הגאון רבי מנחם יעקבזון שליט"א, ראש ישיבת "מאור יצחק" - חמד

בדין ברכ' על יין בורא פרי העץ

בתוס' בברכות דף י"ב ד"ה לא לאתויי נהמא כתבו שאם אמר בורא פרי העץ תחת בורא פרי הגפן יכול לחזור תוכ"ד, וכתב רעק"א בגליון הש"ס דמשמע שאם אמר כן ולא ביטל אמירתו לא יצא וכן כתב המג"א ס' ר"ח סקכ"ה בשם ר"י הלוי. ומקשה רעק"א הרי יין שם פרי עליו ושייכא ביה ברכת בורא פרי העץ וא"כ אף שלא ברכ' ברכה הראויה לא גרע ממברך שהכל שיוצא גם על יין, (וכן יש להקשות שדומה למברך פרי האדמה על פרי העץ), ומביא שמצא בשו"ת גינת ורדים שפוסק שיצא. ובמשנה ברורה ס' ר"ח סק"ע מביא ב' דעות בזה ומכריע ספק ברכות להקל. ויש לעיין מה טעם לומר דלא יצא.

עוד יש לעיין בדין ברכת שהכל על מים שמבואר בגמ' ברכות מ"ד - מ"ה דהשוותה מים לצמא מברך, וקאמר שם לאפוקי 'חנקתיה אומצא' ששוותה להבליע חתיכה החונקת את גרונו ואינו צמא. ונפסק דין זה באו"ח ס' ר"ד ס"ז השוותה מים לצמא, מברך שהכל ולאחריו בנ"ר אבל אם חנקתיה אומצא, ושתה מים להעביר האומצא, אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. ומבואר שם בפוסקים דכשצמא נהנה מטעם המים וכל שהחך נהנה הרי זה מברך.

דין שותה מים כשאין הנאת החיך רק צורך ותועלת הגוף

ויש לעיין בדין שותה מים שאינו נהנה מן הטעם אלא שותה לצורך הגוף שזקוק לנוזלים (ולא לרפואה אלא לצורך נוזלים) דלכאורה כיון שאינו צמא אינו נהנה, ומכל מקום הוא לצורך השתיה עצמה ורויית גופו, ודבר זה אינו בכלל שני הצדדים שבגמרא, אינו בגדר 'לצמא' וגם לא בגדר 'חנקתיה אומצא', וזו שאלה מצויה מאד, ולא נתפרש היטב בפוסקים, ועי' בספרי הליקוטים שפוסקי זמננו דנו בזה.

וכעין ספק זה יש להסתפק באוכל בשר וכדו' לחיזוק ותזונה בריאה - אף שלא נח לו בטעמו ואינו ערב לו ולא מצינו בגמ' אלא במים, ולכאורה משום שלמים אין טעם אלא כשצמא, אבל באמת יתכן גם בשאר דברים שאם אינו ערב עליו כלל ואוכלו על כרחו לשם בריאות התזונה.

ולכאורה מדנקט בגמ' חנקתיה אומצא משמע קצת דוקא כשאינו כלל לצורך המשקה. אמנם בבאיור הלכה

ס' ר"ד ד"ה השוותה מים לצמא שכתב דכן מורה לשון הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות הלכה א' שז"ל השוותה מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו והשמיט מה שאמר הגמרא דחנקתיה אומצא משום דסבר דלאו דוקא הוא אלא אורחא דמלתא נקיט דאל"ה למאי שותה וה"ה כל כיוצא בזה. ומצאתי בעזה"י באדרת אליהו שכתב כן בהדיא וז"ל לצמא פ' דוקא לצמא אבל שלא לצמא אין מברך כלל ומה דאמרו דחנקתיה אומצא לאו דוקא אלא כל שלא לצמא עכ"ל. וזה מתאים עם מש"כ באמרי נועם על ברכות דף מ"ה בשותה תה שלא לצמא רק שלא לצאת אליבא ריקנא אינו מברך.

ועיין עוד בשערי תשובה ר"ד סק"ז דאם שותה ביצה חיה לצחצח הקול אף שאינו נהנה בטעם אכילתו הוא נהנה במזונו וצריך לברך. ולכאורה מפורש בדבריו דמברכים גם על תועלת שאינה הנאת החיך וגם לא שביעה אלא שאר צורך הגוף. [ועיין בס' ר"ד ס"ח].

חידושו של המלבי"ם לחלק בין סוגי הברכות

ב. ונראה בכל זה בהקדם דברי המלבי"ם בפרשת בהעלותך (במדבר י"א ד') שחידש חידוש נפלא בענין ברכות הנהנין דברכה ראשונה היא על הנאת הטעם, וברכה אחרונה על הנאת התזונה והרגשת השובע'. וסמך לדבריו הוא בכך שבברכה ראשונה יש חלוקה לברכת הפירות וברכת פרי האדמה, ולרבי יהודה גם ברכה נפרדת למיני דשאים, וזו חלוקה שנמצאת רק בברכה ראשונה משום שתקנוה על הנאת הטעם, משא"כ בברכה אחרונה היא על השובע והתזונה, וכל אלו שוים בברכת בורא נפשות.

ונעתיק מדבריו העוסקים גם בעניינא דמן (ונוגעים גם לפרשת בשלח שקריאתה האי שתא היא בט"ו בשבט) וז"ל: והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, כי ידוע שימצא האדם במאכלו שני מיני הנאות (א) הנאת החיך טרם ירד המאכל אל האצטומא (ב) הנאת מלוי הכרס במה שאכל לשבוע, ולעומת זה יתחלקו הנאת המאכלים ג"כ לב' מינים (א) הנאת הערב מן הדבש ומיני מתיקה שהגם שייקו לגוף כחרבות אחר שישבע מהם, מ"מ יתענג בו חוש הטעם בעת אכלם, (ב) הנאת המועיל מן המאכלים המרים והרעים לחיך וטובים אל האדם מצד עצמותם או מצד מזג האדם כמו המאכלים המרים שאוכלים לרפואה, שהגם שחוש הטעם יקוץ במ יועיל בהנאת מלוי הכרס להחלימו ולהחזיקו, ומכאן זה תראה כי בברכת הנהנין שתקנו חז"ל להודות לה' על הנאותיו מן המאכל והמשתה, שתקנו שני מיני ברכות (א) ברכה לפנייה על הנאת חוש הטעם, (ב) ברכה לאחריה על הנאת השביעה ומלוי הכרס, הבדילו בחכמתם בנוסח ברכה שלפניה לחלק לכל הנאה ברכה מיוחדת, על פרי העץ לבד ועל פרי האדמה לבד, ולר' יהודה (בפרק כיצד מברכין) צ"ל ב על מיני ירקות ברכה מיוחדת ועל מיני דשאים ברכה מיוחדת, יען שהחך מרגיש מכל מין הנאה מיוחדת וטעם ערב פרטי. אבל בברכה שאחריה שהוא נגד הנאת מלוי הכרס לא הבדילו בין המינים הללו וכללו הכל בברכת בורא נפשות, כי בהנאת השביעה לא יובדל כלל מה אכל וממה שבע ואם היה המאכל מר או מתוק פרי עץ או פרי אדמה, וע"כ השוו נוסח הברכה ולא שנו רק בברכת הלחם שסועד או ביין שנמצא בו הנאה מיוחדת למלוי הכרס.

וממשיך לבאר: והנה כח התאוה אשר באדם יתאוה תמיד להנאת הערב לחיך מבלי השקף כלל על המועיל והמזיק רק שיהנה ממנו בטעמו לבד, אבל בהכח והבחירה אשר באדם להתאוות אל המועיל ולברוח מן המזיק הבא מצד הערת השכל, יבחר יותר בדבר המועיל הגם שיהיה מר לחיך כיון שיועיל לשמירת בריאת גופו אחר אכילה. ולפ"ז בתאוה זו שהתאוה אל הבשר וכבר היה ביניהם שני כתות, הכת הא' שהם הרשעים והערב רב, שהם לא הרגישו במן רק טעם אחד מיוחד לבד (כמו שביאר לעיל), ולא היה ביכולתם ליהנות הנאת החיך מן הבשר ממילא הם התאוה אל הבשר מצד כח התאוה שלהם המתאוה אל הערב לחיך שרצו לטעום טעם בשר וערבתו, אבל בני ישראל הצדיקים שהם היו טועמים במן גם טעם בשר, לא יתכן שהתאוה

1 ומהשוואת דבריו לענין המן כמובא להלן, מוכח שמדבר גם על צורך הגוף בתזונה ולא רק על הנאת הרגשת השובע. אמנם מאידך ממה שנקט שאין הבדל בין המינים לענין ברכה אחרונה שהיא על השובע משמע שמדבר על הרגשת מלוי הכרס ולא על התזונה.

שהיא על התזונה, הכל תלוי בזה וגם אם אין לו הנאת החיך יברך מצד התזונה והשובע, וצ"ע דהיה מן הדין דלהיפך כשיש רק טעם ואינו מזין ולא משביע כלל, לא יברך.

ענף ב'

בענין ברכת מעין ג' אם פוטרת בדיעבד ברכת המזון

נסתפקתי במעשה שהיה האם ברכת מעין שלש פוטרת בדיעבד את ברכת המזון. ושורש הספק היה שזכרתי מדברי רבי עקיבא איגר בס' קס"ח לגבי השיטות בפת הבא בכיסנין שהוקשה לו לרעק"א הרי יש כאן ספק ברכת המזון להשיטות דאינה פת וחייבת בברכת המזון, ותיירץ דיוצא גם במעין ג' אמנם אחר העיון יש לדקדק שכתב שם דמדאורייתא יוצא במעין ג' ולכן אין כאן שאלה של ספקא דאורייתא אבל יתכן שמדברנן לא יצא, ורק בספקא מקילינן. [אמנם אינו בהכרח בדוקא, דאפשר שנקט כן כיון דכל הקו' היתה מצד ספקא דאורייתא, דאי משום דרבנן הרי אינו אלא ספק פת].

שו"ר כע"ז בשו"ת גינת ורדים חלק אורח חיים כלל א סימן כד (והביאו הדברי יוסף בס' קפ"ז להלכה וי"ד לקמן) ובענין פת כסנין כתב מרן בש"ע כמה פירושים שנאמרו בה ולבסוף כתב וז"ל ולענין הלכה כיון דספיקא במידי דרבנן הוי נקטינן כדברי כולם להקל כו' ואינו מברך המוציא ושלוש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו סעודה עכ"ל. ויש לדקדק אמאי הוי ספיקא דרבנן הרי אם יש להם דין פת גמור חייב לברך עליהן מן התורה וכבר ק"ל ספק בירך ברכת המזון ספק לא בירך חוזר ומברך דספיקא דאורייתא לחומרא וכן פסק הוא עצמו בס"ס ר"ס. ונראה לתרץ דכיון דס"ס הוא מברך עליהן ברכה מעין ג' שפיר נפיק בה י"ח מן התורה וכיון שהדברי' הללו הם בספק שהם פת מוקמינן ליה אעיק' דיניהו לפוטרו בברכה מעין ג' דחייב לברך על הפת שמענו נוסח ברכות הללו לא שמענו ועיי' בכ"מ שכתב משם הרמב"ן ריש פ"ב מהל' ברכות. ועוד כתב הכ"מ שם וז"ל אין מנין הברכות שלאחר המזון מן התורה כנראה מדברי הרמב"ן שכתב בסמוך גם רבינו כתב בספר המצות שלו במצוה י"ט שצונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתם הנך קראי דמיייתי בגמ' ללמוד על כל ברכה וברכה אסמכתות בעלמא ניהו עכ"ל. ובספר מגן אברהם סי' קי"א כתב וז"ל מאי דדרשינן מקראי שיברך על שלשתן אינו רוצה לומר שיחתום על כל אחת הברכה אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתם בברכה אחת עכ"ל וכפי זה בדברים הללו שנכנסין בספק שמא הם בכלל פת או אינם בכלל פת ראוי לסמוך להקל לכתחלה על ברכה מעין ג'.

צדדי הספק

ושורש הנידון משני צדדים (א) במעין ג' אין ג' ברכות וצריך לברר אם מעכב שיהיה ג' ברכות. עוד יש לדון מצד שלא אמר ברית ותורה ואם זה מעכב, אמנם יתכן דאף שבברכת המזון מעכב אם לא אמר, זה מצד שינוי מטבע, אבל במעין ג' אינו מן המטבע.

דהנה הטור אורח חיים בסימן קפז כתב וכל מי שמשנה המטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"ח. כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מסופקני בהא דאמר לא יצא י"ח אי לעיכובא קאמר או למצוה והדעת נוטה דלמצוה קאמר ע"כ ונ"ל כיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכה חוזר לראש, ע"כ. ולשון הטור 'וכל מי שמשנה ממטבע' - משמע דמשום משנה מטבע אתינן עלה וא"כ אולי בברך מעין ג' אינו כן כיון דמעיכא דהאי ברכה כן המטבע.

והנה בגמ' ברכות דף מח עמוד ב' תניא, רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה, בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו; נחום הזקן אומר: צריך שיזכור בה ברית. רבי יוסי אומר: צריך שיזכור בה תורה. פלימו אומר: צריך שיקדים

אל הבשר מצד התאווה להנאת הערב דהא היה טעם בשר בחכם וטעמו ערביתו, רק הם רצו בבשר מצד בחירתם וחשקם אל המועיל לפי דעתם, כי הגם שהיו טועמים טעם בשר במן מ"מ לא היה זה אלא טעמו בלבד להנאת החיך אבל לא אכלו בשר ממש כי מלאו בטנם במן לא בבשר, והם בחשבם שהבשר מבריא את הגוף ונותן שקוי לעצמותם ומרבה את הדם שזה לא יהיה רק אם יאכלוהו ממש לא אם יטעמו טעמו בחיך ומצד זה בכו אל הבשר לא מצד התאווה שלא היה מקום לכח התאווה אצלם כלל כיון שמלאו חוקו בהנאת החיך רק מצד רצון הבחירי' הבוחר בדבר שהוא לו לתועלת, וז"ש והאספסף אשר בקרבו שהוא הערב רב הם התאווה תאווה מצד כח המתאווה להתענג מן הבשר בהנאת חוש הטעם כי לא טעמו טעם בשר כלל. וישבו ויבכו גם בני ישראל הצדיקים שלא חסר לתאותם הנאת טעם הבשר בכו לאמר מי יאכלנו בשר, שאמרוהו בפה בלבד מצד בחירתם השופט על טיב הבשר לתועלת הבריאות ולא נלחצו לזה ע"י כח התאווה שירצה בזה, ע"כ.

והנה היה נראה לבסס את חידושו בחילוק שבין הברכות לענין שיעור, דברכה ראשונה אפי' על כלשהוא, וברכה אחרונה על שיעור כזית ומדאורייתא היא על שיעור שביעה, אמנם אין זה מוכרח כל כך ולהלן נדון באופן אחר. ועיי' בתוס' בברכות דף מ"ה בשם רב עמרם דס"ל דבברכה אחרונה מבר אפילו בחנקתיה אומצא והתוס' חולקים, אמנם נראה שבודאי יסוד דברי רב עמרם הוא בכך שברכה אחרונה על צורך הגוף, והתוס' דפליגי אפשר דמודו שאינה על הנאת החי' אלא על הנאת הגוף ולא צורך צדדי.

ומעתה לכאורה נראה דהשווה ואוכל בלא הנאת החיך רק לתזונה לא יברך ברכה ראשונה, אבל יברך ברכה אחרונה.

עוד חילוק בין הברכות ובדברי התוס' במברך על היין בורא פרי העץ

דלא יצא

אמנם יש לחלק בברכות ראשונות גופיהו, דהנה כן נראה גם מדברי המלבי"ם דברכת היין שחשיבותו לקבוע ברכה לעצמו היא בפעולתו 'סעיד ומשמח' ולא בטעמו, ושותים יין גם כשטעמו אינו ערב אלא לשמחה, כאן נתקנה הברכה על היין עצמו ולא על טעמו. ומסתבר שגם בלחם הוא כן.

עוד יש לדון דכיון שמצינו שברכת שהכל היא ברכה כללית ונתקנה בלשון הכוללת הכל, יש בה גם ברכה על הטעם וגם על התזונה והרגשת השובע. ועיקר סמך דברי המלבי"ם מחילוק הברכות של פירות וירקות שהם מפורטות רק בברכה ראשונה, ושם באמת הגדר הוא כדבריו.

ומ"מ אם ברך בורא פרי האדמה על פרי העץ יצא כיון שבשתייהם הברכה על הנאת הטעם. ואף דצע"ק שהרי מהפירוט יש ללמוד שהם סוגי טעם שונים, וצ"ל שבאמת טעם העץ הוא טעם פרטי אבל הוא נכלל בטעם הכללי של פרי האדמה כולו, ומ"מ אחר שיש כאן ברכה על הטעם יוצא, משא"כ בהא דלהלן בברך העץ על היין כמו שיתבאר.

דהנה מה שנראה מדברי התוס' בברכות י"ב הנ"ל דאם ברך על יין בורא פרי העץ לא יצא, והקשה רעק"א הרי בברכת שהכל יצא. יש לתרץ על פי האמור דברכת בורא פרי העץ היא ברכה על הטעם לחודיה ולא יצא מה שנתקן לברך על היין מצד עצמו של יין דסעיד ומשמח, אבל ברכת שהכל כוללת גם שבח זה וכמו שהצענו דכיון שעניינה ברכה כללית כוללת שני העניינים, לכן בברכה על יין נמי יצא.

דינים העולים ע"פ הנ"ל להלכה ולא למעשה

ומעתה לענין הספק באוכל לשם תזונה ואין לו הנאת הטעם כלל. א. בברכת בורא פרי העץ והאדמה נראה ע"פ סברת המלבי"ם דלא יברך כיון שנתקנו על הטעם, ב. בברכת שהכל עדיין יש להסתפק, ג. בברכה אחרונה נראה לכאורה שיברך אם אכל כשיעור בכה"ג כיון

ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות. ובאורח חיים סימן קפז סעיף

ג: אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפי' אם לא חיסר אלא אחד מהם, מחזירין אותו. הגה: ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל בו).

ובביאור הלכה סימן קפז סעיף ג ד"ה מחזירין אותו - עיין בחיי אדם (נשמות אדם מ"א א') שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור וע"ש בנ"א טעמו דזכירת ברית ותורה בבהמ"ז הוא דאורייתא מתוספות ברכות כ' ע"ב ע"ש ולא בריא דבר זה דיש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן עיין בחידושי רבינו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הרי"ף דברכות שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן וכ"כ בשיטה מקובצת שם, גם מלשון הב"י מוכח דהוא ס"ל דהזכרה הוא מדרבנן [ועיין בפמ"ג] וא"כ כשנסתפק לו א"צ לחזור. עכ"ל. ויש לצרף לזה כבר הבאנו גם דברי רעק"א שמדאורייתא עכ"פ יוצא במעין ג' אף שאין בה ברית ותורה.

האם מדרבנן מעכב

והנה לפי האמור מספקא לן באמר מעין שלש במקום ברכת המזון, דמצד אחד נראה בפשטות שלא יצא עכ"פ מדרבנן משום שהחסיר ברית ותורה. או נימא דזה מצד שינוי מטבע אבל כשברך מטבע שאין בה ברית ותורה מעיקרה יצא בדיעבד.

ולכאורה יש להוכיח דאינו מצד שינוי מטבע שהרי לגבי לא אמר הודאה נקטינן דאינו מעכב. דיעויין בביאור הלכה שם ד"ה ברית ותורה וז"ל: איתא בש"ס צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת וכל הפוחת מאחת [פירוש שלא אמר כלום כן איתא ברא"ש] ה"ז מגונה וכו' וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות ב"ד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו ומשמע מלשון זה בפשיטות דברישא שלא אמר הודאה נהי דעבד שלא כהוגן והוא מגונה מ"מ יצא בדיעבד ידי חובתו וכ"כ בספר מעשה רוקח ובשו"ע הגר"ז ודברי המ"א שכתב בהיפוך מזה דבריו צ"ע ואף שנסתייע מלשון הטור שכתב שאם לא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו ע"כ דהוא קאי רק אארץ חמדה טובה ורחבה ועל ברית ותורה שכתב בתחלת הענין.

ולכאורה לפי דברי המשנה ברורה על פי הפוסקים היה נראה להוכיח שאינו מדין 'משנה ממטבע' שהרי אי מה"ט הוא אתינן עלה - אין לחלק בין הודאה לברית ותורה. אמנם יש לעורר עוד דאי משום שלא הזכיר ברית ותורה לא יצא, א"כ נשים דאינן צריכות להזכיר

שיטת הריטב"א והרא"ה ועוד דיצא בדיעבד

והנה הראני חתני הרה"ג שלמה זלמן קולין בחי' הריטב"א ברכות מ' ע"ב לגבי אמירת בריך רחמנא שכתב שם בתוך הדברים 'והוא הדין לברכה אחת מעין שלש של מיני מזונות שהוא מן הדין פוסרת ג' ברכות של מזון'.

אמנם מאידך הראה חתני הנ"ל לפסקי הריטב"א הלכות ברכות פרק שני אות כ"א 'כל שראוי לברך עליו ברכת שלש וברך ברכה אחת מעין שלש לא יצא. וצ"ע.

וכמה מחברי זמננו הביאו דבחי' הרא"ה (ברכות מ"ד) כתב וז"ל: דאפילו לחם גופיה בבירך עליו מעין שלש של מזון כגון מחיה וכלכלה יצא, ובפירות נמי בהנהו דדמי ללחם דזיניי ושייכי בבהמ"ז, אם בירך עליהן ברכת שלש יצא. ע"כ. וכן בשטה מקובצת שם כתב: ואפילו לרבנן כיון דכ"ל רחמנא לכולהו ז' המינים ביחד, מוודו דלחם גופיה אם בירך עליו מעין ג' כגון על המחיה ועל הכלכלה יצא. ע"ש.

ובברכי יוסף אורח חיים סימן קסז ס"ק י כתב: וברכת מעין שלש אף אי בירך בפת מדאורייתא יצא ידי ברכת המזון, כמו שכתב הרב גנת ורדים א"ח כלל א' סי' כ"ד דף י"ג

ועיין כף החיים סי' קפ"ז סק"א שכתב 'כיון דאיכא פלוגתא בזה נראה לענין דינא אם אירע שטעה וברך מעין ג' במקום ברכת המזון, אם אפשר יש לאכול עוד ולברך המוציא וברכהמ"ז ולכוין בבהמ"ז לפטור אכילה א', או ישמע ברכהמ"ז מאחרים ויכוין לצאת, ואם לא אפשר יהרהר הברכה בלבד וכמ"ש בס"י קפ"ד אות כ"ב, וכל זה באכל כדי שביעה דחייב בבהמ"ז מה"ט אבל אם לא אכל כדי שביעה דחייבו מדרבנן נראה דבדיעבד יש להקל וי"ל דיצא, ועיין לקמן אות ח"י עכ"ל. ואם אי אפשר לו לא פסיקא מילתא לברך וכמו שהעלינו, אמנם אין בזה חשש דאורייתא כיון שמדאורייתא לדעת רה"פ יוצא.

דין נשים

וכאמור יש לעורר חידוש לדינא בכל זה דאם הטעם רק מצד שלא אמר ברית ותורה (ולא מצד שחסר ג' ברכות דזה היה יוצא בדיעבד במעין ג') אם כן הרי נשים אינן חייבות כלל באמירת ברית ותורה כנפסק בשו"ע הנ"ל ואדרבה יש אומרים שאינן אומרות, וא"כ בנשים אם ברכה מעין ג' במקום ברכת המזון לכאורה יוצאת! וזה חידוש שלא מצאתיו נזכר בפוסקים ולא במחברי זמננו.

גם באכילת טפל חייב בברכת בורא נפשות, דהרי מבואר בראשונים דמעיך הדין שייך ברכת בורא נפשות גם כשאוכל פחות מכשיעור והוא מטעם דאף שאין כאן אכילה חשובה שצריכים לברך עליה, מ"מ כל שמתענג צריך לברך, ה"נ באכילת טפל חייב בברכת בורא נפשות, ולכן כשעירב קטניות ומיעוט דגן אף שקטניות הוי טפל ויוצא לברכה ראשונה בברכת הדגן, מ"מ חייב גם על הקטניות ברכת בורא נפשות אף שאין מברך על הדגן. ומש"כ באבני נזר להוכיח דעל טפל ליכא חיוב דברכה אחרונה מהא דבפת ומליח מברך בורא נפשות, אף דלגבי הפת חשיב בורא נפשות כלא בירך כלל, לפ"ד ל"ק, דהיכא דמחוייב לברך ברכה אחרונה על אכילת הפת, בזה כשמברך בורא נפשות נחשב כלא כלום, משום דברכת בורא נפשות ל"ה על האכילה עצמה, אבל כשהפת טפל אין חייב לברך על עיקר האכילה, וכל חיובו לברך מטעם שמתענג וצריך להודות, בזה אין נפ"מ מפת לדבר אחר, וגם בפת שייך האי ברכה, וכשאכל מליח ופת והפת הוא טפל ומברך בורא נפשות קאי ברכה זו גם על המליח וגם על הפת, ולכן באכל תבשיל ממיעוט דגן והרבה קטניות אף שהקטניות נחשב לטפל צריך לברך בורא נפשות, דגם בטפל איכא ברכת בורא נפשות.

מדרבנן הוי חיוב ברכה והודיה על האכילה עצמה, אבל ברכת בורא נפשות אינה ברכה על האכילה, אלא דכל שאכל ומתענג חייבוהו בברכה זו, ויעויין בטור (סי' ר) בפ"י ברכה זו. וזהו ביאור מה דקאמר ולבסוף אינו מברך ולא כלום, ואף דמברך בורא נפשות, מ"מ חשיב לא כלום, כיון שאין זה ברכה על האכילה, ולכן סובר ר"י דברכה זו אין נפ"מ בין כזית לפחות מכזית, דרק חיוב ברכה שמברכין על האכילה צריך שיעור כזית, משום דפחות מכזית ל"ה אכילה חשובה שצריכים לברך עליה, אבל ברכת בורא נפשות דל"ה על האכילה עצמה, בזה אין נפ"מ בין אוכל שיעור לפחות משיעור, ותו דפליגי על הר"י, מבואר מדבריהם דג"כ סברי דשייך לברך בורא נפשות בפחות מכזית, אף דלשאר ברכה אחרונה בעי כזית, ורק שכי' דלא מסתבר שתיקנו ברכה זו היכא דפטור מברכה אחרית, ויעויין היטב בלשון התוס'.

ומעתה אפ"ל, דבאכילת טפל, כמו דנתבאר לענין ברכה ראשונה דא"צ לברך מחובת הודיה על מה שנהנה מהפרי, כיון דאין הנאתו מאותו דבר שמברך עליו, וכל חיוב ברכה בטפל הוא מחמת דין איסור אכילה בלי ברכה, וזה שייך גם בטפל דסו"ס נהנה מעוה"ז, ה"נ דגבי ברכה אחרונה ליכא חיוב ברכה בטפל על האכילה עצמה, כיון שאין ההנאה מאותו דבר שאוכל ומברך עליו, ולגבי חיוב ברכה מדין הוד' שווין ברכה ראשונה ואחרונה, וילפינן להו מהדדי וכמו דבטפל ליכא ברכה ראשונה מדין חיוב הוד', ה"נ ליכא חיוב ברכה אחרונה, אבל מ"מ

ליקוטי דינים מהלכות ברכת הפירות

הגאון רבי צמח ברוך רבינוביץ' שליט"א, מו"ץ קהילת בני הישיבות אשדוד

ברכת רסק תפוחי עץ:

על רסק תפוחי עץ⁸ וכן מחית שעושים מכל הפירות, מברך שהכל⁹.

ובדיעבד עם ברך בופה"ע יצא, ועי' הערה¹⁰.

ברכה על שקדיה:

י"א שעל שקדיה¹¹ מברכים שהכל¹², ובדיעבד כשברך בופה"ע

יצא¹³.

ברכה על קליפת תפוזים מסוכרת:

על קליפת תפוזים מסוכרת מברכים שהכל¹⁴. ובדיעבד עם ברך עם

ברך בופה"ע או בופה"א יצא¹⁵, ועי' הערה לענין אתרוג מסוכר¹⁶

8. אף אם נשארו מעט חתיכות שלא נתרסקו לגמרי, מ"מ נראה דיברך שהכל כיון שהרוב התרסק, כעין המבואר בס' ר"ב ובבה"ל שם.

9. עי' הגהת הרמ"א ז"ל (סי' ר"ב ס"ז) בדיון פאווידל"א שעושים מפירות שמבשלים אותם עד שנימוחו לגמרי ולא ניכר צורתן כלל, דלכתחילה יש לברך שהכל (וה"ה רסק תפוחי עץ פירות נימוחים לגמרי ואין ניכר צורתן וטעמן ניכר, מודה התרומה"ד (דאפשר) דמברך פרי ושאר מחיות פרי, אלא א"כ ניכר צורתן קצת וממשן קיים, כעין רסק תפוזי הנקרא פיר"ה דאז יש לברך בופה"ע).

10. עי' הגהת הרמ"א ז"ל (שם) דאם בירך בופה"ע יצא כן כן נראה עיקר. ועי' פמ"ג (סי' ר"ב משב"ז ס"ד) דכתב דמשמע מהתורה"ד "דמשום הכי פאווידל"א צידד (דיברך) שהכל, דמערבין ג"כ דבש ותבלין ויש תרתי לגרעיותא נשתנו ממש וגם נשתנו בטעמן, הא פירות נימוחים לגמרי ואין ניכר צורתן וטעמן ניכר, מודה התרומה"ד (דאפשר) דמברך פרי "הענין" (והובא בתשו' הגרי"ש אלישיב ז"ל ח"ג ס"ז ל"ב ד"ה גס הטי"ז) ויתכן שיש לצרף את זה ולברך בופה"ע כשיש ספק אם נתרסקו לגמרי, יעוי"ש היטב בתשו' הגרי"ש אלישיב ז"ל. 11. היינו שקדים שנתרסקו לגמרי ועשו מהם כעין ממרח ורגילים לאוכלו גם בפני"ע.

12. בלוח הברכות המופיע בחוברת הכשרות של העדה החרדית (אות ש') כתוב לברך שהכל על שקדיה (של חברת ירושלים למזנות). וכעין זה (שם אות מ') שעל ממרח העשוי מאגוזים וחרובים (של עליית מגדים) או ממרח חרובים (של חברת ירושלים) יש לברך שהכל, ומסתבר שה"ה שיש לברך שהכל על ממרח תמרים. וכפי הנראה טעמם משום שהפירות נתרסקו לגמרי ולא ניכר באוכל צורתו הקודמת, ולא דמי לפירה מתפוז"א שגם לאחר שנתרסק ניכרת באכילתו צורתו הקודמת. (יעוי"ש עוד ערוה"ש (סי' ר"ב סכ"ז) שם) שאם התרסק לגמרי "עד שנעשה כמשקה או דבש", גם להרמב"ם ז"ל מברך שהכל, והממרחים הנ"ל אינם כדבש. (ועי"ש בסעיף כ"ח שבמבאר על דרך זה גם את דברי התרומה"ד. ובסעיף כ"ט כתב "אלב הפאווידל"א שלנו שהם אוכל כמקודם אלא שמראיתו נתבלבל וגם אישתי למעלייתא כידוע וגם טועמים בו טעם הפרי, אין שום ספק בזה שמברכים עליו בופה"ע, וקצת צ"ע). ולענין ברכה אחיונה יש לברך מעין ג' על ממרח תמרים, כשאין לו פרי אחר מו' מינים כמבואר במשנ"ב (סי' ר"ב ס"ק מ"ב).

13. כמשנ"ב הרמ"א ז"ל בהגה"ה וכו"ל.

14. עי' משנ"ב (סי' ר"ב ס"ק ל"ט) שכתב לענין קליפת פאמערנצ"ן (היינו קליפת תפוזים) שמתגונים בדבש, דיש בזה דיעות בין האחרונים אם לברך שהכל או בופה"ע או בופה"א, ושעל כן יש לברך שהכל. ועי' חזו"א (מעשרות סי' א' סק"ל ואו"ח סי' ל"ג סק"ב) שהסיק לברך שהכל על קליפת התפוזים לאחר הטיגון, משום דכל מלתא דהשתא לאו פירי אלא שאפשר לתקן, לא מקרי פירי לענין ברכה, אלא א"כ רובו עומד לתיקון ואז מברך בופה"ע, אבל קליפות התפוזים רובם לאיבוד או לאמאכל בהמה, ולכן מברך שהכל.

15. משנ"ב (שם) משום ש"א שזו ברכתו.

16. לא אתרוג מסוכר נוהגים לברך בופה"ע (היינו אף על הבשר הלבן שאינו ראוי לאכול ללא טיגון). וצריך ביאור למה מברכים ע"ז בופה"ע ולא שהכל דלפי משנ"ב בחזו"א (מעשרות סי' א' סק"ל ואו"ח סי' ל"ג סק"ב) שהובא בהערה לעיל היה נראה לכאורה שברכתו שהכל, כיון שאינו ראוי לאכילה ללא טיגון ואין רובו עומד לתיקון. ואף שהוא עיקר הפרי, מ"מ היה ראוי לברך שהכל כמו שקדים המרים שאין מברכים ע"ז בופה"ע משום שהגדולים עומדים רובם לתיקון כמבואר בחזו"א (שם). ואולי צ"ל כיון שכולם נוטעים על דעת זה ומחשיבים את זה פרי לקיום מצוה חשיב פרי, וצ"ע. ויעוי"ש תשו' כתב סופר (או"ח סי' כ"ג) שכתב שאתרומם שלנו כשנגמרו כל צרכם הם ראויים לאכילה בפ"ע, ורק בחג הסוכות שעדיין לא נגמרו כ"ז הם צריכים לתיקון גדול בתערובת מינים שונים, ומ"מ גם בזה צריך שהפירות בזמן הקליטה יהיו ראויים לאכילה לכה"פ ע"י הדחק, דבלא"ה אין מברכין ע"ז אלא שהכל אף לאחר הטיגון, כדכתב המשנ"ב (סי' ר"ב ס"ק י"ט) בשם החי"א, וכמדומה אתרוגים שלנו בחג הסוכות אינם ראויים לאכילה ללא טיגון אפילו ע"י הדחק (חוץ מחדרי הזרע).

ברכת הפירות- פרטי דינים

ברכת הסוכר:

על הסוכר מברכים שהכל¹⁷. ובדיעבד עם ברך בופה"ע או בופה"א,

עי' הערה¹⁸.

ברכת שוקלד:

מנהג העולם לברך על השוקלד שהכל¹⁹. ובדיעבד אם ברך בופה"ע,

עי' הערה²⁰.

ברכה על עוגיות קוקוס:

מנהג העולם לברך על עוגיות העשויות משביבי קוקוס שהכל²¹,

וצ"ע²².

ברכה על ממתק קוקוס:

י"א לברך ע"ז בופה"ע²³.

1. שו"ע (סי' ר"ב סעיף ט"ו), ועי"ש בבה"ל (ד"ה על הסוקר) שבמבאר הטעם ע"פ מש"כ הרמב"ם ז"ל בסבבא השניה דיש לברך שהכל כיון שמשנתים לגמרי ע"י בישול ואין ניכר כלל לעין האדם שמפרי או מירק פלוני יצא דבר זה שהרי הוא עכשיו כחתיכת מלח וכה"ג לא תיקנו ע"ז ברכת הפרי. (ועי"ש עוד מש"כ בענין סוכר היוצא מקני סוכר, בביאור הסבבא הראשונה).

2. עי' משנ"ב (סי' ר"ב ס"ק ע"ו) דבדיעבד עם ברך על סוכר העשוי מקני סוכר בופה"ע או בופה"א יצא, כיון שיש שיטות בראשונים שמברך ע"ז בופה"ע ויש שיטות שמברך ע"ז בופה"א, וכן סוכר העשוי מסלק סוכר י"א שמברך ע"ז בופה"א, (כדמבואר בבה"ל).

3. יש שכתבו הטעם משום שנשתנה לגמרי והרי זה דומה לסוכר שמברכים עליו שהכל. ובתשו' הגר"ש ואזנר ז"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ז ס"ז כ"ז אות ב') כתב הטעם כיון שהשוקלד לא עשוי מאבקת קקאו בלבד (שהיה מרה ואינה ראויה לאכילה) אלא מערבים בו חמאת קקאו ומינים נוספים שנעשה מהם תבשיל שכשיקשר יש לו צורת שוקלד, וכה"ג יתור נוטה לברך שהכל. (ועי"ש שמצד שיטת השע"ת סי' ר"ג סק"ג). וכן בספר דעת יהודה (סי' ר"ב אות רע"ד) כתב לבאר מנהג העולם בזה "כיון שהוא מרוסק ומעורב בו דברים אחרים ובלעדם אינו ראוי לאכילה מפני מרייתו". ובס' "פסקי הגר"ש" דיני ברכות הנהגין (הערה 61) כתב טעמים נוספים כיון שהרוב אינו קקאו, ועוד טעם משום שגרעין הקקאו עומדים גם לתעשיות שונים ולמשקה קקאו. ועי"ש פמ"ג (סי' ר"ב משב"ז ס"ד) שכתב שמהתורה"ד משמע שאף בנתרסק לגמרי יתכן שמברך בופה"ע, ורק כשמערב דבש ותבלין שאז יש כאן תרתי לגרעיותא ששנתנו ממש וגם נשתנו בטעמן, אז מברך שהכל, ולפי"ז גם בנד"ד שמעורב דברים אחרים גרע.

4. לכאורה נראה שבדיעבד יצא דלא גרע מסוכר, וגם י"א שאף לכתחילה יש לברך ע"ז בופה"ע (כמו שהביא שיטתם בשו"ת שבה"ל שם), וטעמם משום שרוב דרך אכילת פרי הקקאו הוא ע"י ריסוק, וכעין המבואר במשנ"ב (סי' ר"ב ס"ק מ"ד). וכפי הנראה דעתם דאין זה דומה לסוכר, דשאני התם שהשתנה לגמרי. וכעין זה יש במג"א (סי' ר"ח ס"ק י"ב) בתי' הראשון, וכפי שביארו הפמ"ג (א"א ס"ק י"ב ומשב"ז ס"ק י"א) דגם כשדרך לעשות פת מקמח קטניות אין מברך ע"ז בופה"א, משום דאישתי למעלייתא. משמע דאם לא השתנה למעלייתא יכול לברך ברכתו הראויה אף שהשתנה ועשו ממנו פת. (ועי"ש היטב דדוקא בגלל שהשתנה למעלייתא לכן יצא מתורת פרי ולכלל המוציא לא הגיע ותקנתו קלקלתו, אבל השינוי גרידא אינו מפקיע מברכת בופה"א, אף שלא ניכר מאיזה מין קטניות הקמח עשוי). ומאידך שאני הכא שמעורבים בו דברים אחרים וכו"ל. (ועי"ש עוד מנחת שלמה מה"ש סי' צ"א אות ב' שהניח בצע"ג את מנהג העולם לברך ע"ז שהכל).

5. בחוברת הכשרות של העדה החרדית (אות ט') כתבו לברך שהכל על כל סוגי העוגיות והטורטים הכשרים לפסח (בהשגחתם), וכן מנהג העולם. וראיתי בקונטרס ימי הפסח (עמוד ק"ג) שכתב הטעם "משום שהכל בלול והכל לבן ולא ניכר הקוקוס בין הקצף והסוכר". (כמדומה כוונתו כעין מש"כ בשו"ת שבט הלוי לענין שוקלד. יעוי"ש עוד פמ"ג סי' ר"ב משב"ז ס"ד).

6. לענ"ד לא ברור הדמיון בין שוקלד לעוגיות קוקוס, ובפרט שהרוב הוא קוקוס. (יעוי"ש עוד תשובת הגרי"ש אלישיב ז"ל ח"ג סי' ל"ב בענין ברכה על לאטקס מרסק תפוחי אדמה).

7. בחוברת הכשרות של העדה החרדית (בלוח הברכות אות ק') כתב לברך על ממתק קוקוס של חברת ירושלים בופה"ע. וכנראה הממתק עשוי משביבי קוקוס כפי דרך טחינת הקוקוס לאכילה, והעיקר הוא הקוקוס, אלא שהוא נדחס ועי"ז נדבקים שביבי הקוקוס. (ולא גרע מלטקס העשויות מרסק תפוחי אדמה).

ברכה על מיץ תפוזים טהור:

מנהג העולם לברך על מיץ תפוזים טהור שהכל, אף שאין בו תערובת מים כלל¹⁷. ובדיעבד עם ברוך בופה"ע יצא"ע¹⁸, ויעו"י הערה בדין מיץ תפוזים טהור מסונן מהפסולת¹⁹.

ברכה על פרי חמוציות:

י"א²⁰ שמברכים על פרי שנקרא חמוציות בורא פרי העץ, ועי' הערה²¹.

ברכה על פרי הפאפיה:

יש לברך על פרי הפאפיה בורא פרי האדמה. ובדיעבד י"א שאם ברוך בופה"ע יצא, ועי' הערה²².

ברכה על סלט פירות:

סלט פירות שמעורבות בו חתיכות של פרי העץ וחתיכות של פרי האדמה, מברך על המין שהוא הרוב²³, ועל המין שהוא המיעוט י"א שמברך גם עליו²⁴ אלא א"כ הסלט עשוי מחתיכות קטנות מאד²⁵ או כשנתבשלו ביחד²⁶, וצ"ע.

עוגה שיש מעליה שכבת פירות:

עוגה שיש מעליה שכבת פירות, מברך עליה בורא מיני מזונות בלבד²⁷. ועי' הערה בדין עוגת שטרוד²⁸. ואפי' יצק על העוגה

17. עי' שו"ע (סי' ר"ב ס"ח) דכל המשקין היוצאים מכל מיני פירות חוץ מזיתים וענבים מברך ע"י שהכל, ומבואר בשעה"צ (ס"ק נ"ד) דאותן הפירות שרוב אכילתן הוא ע"י סחיטה דעת הרשב"א ז"ל דמברכין על מיני סחיטתן כמותן (בופה"ע), אבל דעת הרא"ש ז"ל דבכל גווני מברך שהכל, והוסיף דכן סתם השו"ע (בסי' ר"ה ס"ג) לדינא אלא שכל שיתכן שרק מספיקא כתב לברך ע"י שהכל ולא שנקט לעיקר הדין כהרא"ש ז"ל. (ויעו"י סי' פסקי הגר"ש שכל "ואם עשה מהן מיץ כגון מיץ תפוזים וכדו', אם הוא מיץ נקי מברך שהכל, אבל אם לא סיננו ויש ספק שמא יש שם חתיכות מהפרי, יש להדר לקחת חתיכות פרי ולברך ע"י בורא פרי העץ". ולענ"ד צ"ע בזה).
18. עי' חזו"א (או"ח סי' ל"ג סק"ה ד"ה ויש לעי') שנסתפק מה נחשב לפי הרשב"א ז"ל "עומד לסחיטה", ומביא שלש אפשרויות לבאר את זה, אפשרות אחת שרוב הפירות עומדים לסחיטה, אפשרות שניה שרוב בני"א משתמשים בזה למושקה אך שהוא מיעוט מכלל הפירות, ואפשרות שלישית שרוב בני"א ניחא להו במשקין כמו בפרי עצמו. (וצ"ע אם מתחשבים בכל זן בפני"ע או בכלל הזנים). ולפי"ז יתכן שתפוזים נחשבים בזמנינו עומדים לסחיטה ואז לפי הרשב"א ז"ל מברך ע"י בופה"ע. ויעי' שעה"צ (סי' ר"ב ס"ק נ"ד) דכתב דיתכן להשו"ע לא הכריע כהרא"ש ז"ל אלא שמשפך פסק לברך שהכל, ואז בדיעבד יצא בברכת בופה"ע, ויעו"י עוד חזו"א (שם ד"ה ואף, וד"ה עוד ז"ל) דיתכן דליכא דפליג על הרשב"א ז"ל וגם הרא"ש ז"ל מודה דכשרוב עומד לסחיטה מברך בופה"ע (יעי"י ד"ה עוד ז"ל דמשמע דנוטה יותר לומר כך), ולפי"ז בודאי ברכתו בופה"ע. ויעו"י עוד חזו"א (שם ד"ה אמנם נראה וד"מ מן האמור) דמצדד לומר דבסחיטת תפוזים הנהוגה כיום שלא נשאר רק הקרומים, הדעת נוטה דדינו כמו ריטוק פירות (ולא כמו סחיטה) ואז מעיקר הדין ברכתו בופה"ע (כמש"כ הרמ"א ז"ל בהג"ה סי' ר"ב ס"ז), ונפק"מ מזה שעכ"פ בבייך בדיעבד בודאי יצא.
19. בספר דעת יהודה (סי' ר"ב אות רע"ג) נשאל הגר"י שפירא ז"ל מה מברכים על מיץ תפוזים טבעי שדעת מרן החזו"א ז"ל נוטה לברך ע"י בופה"ע. בתשובה הוא כותב "אם הם מסוננים גם לדעת מרן ז"ל הוא שהכל, ואם אינן מסוננים דעתו נוטה לברך בופה"ע אבל העולם אין נוהגין כן כמדינה". במכתב שקיבלתי מר"ח אחד שליט"א כתוב: "אני לא הזמין מסתפק בדבר סחיטת התפוזים ראה בחזו"א שם ד"ה מן האמור וז"ל: "מן האמור נלמד דסחיטת תפוז הנהוג שמערים כל האוכל לתוך הכוס..." מה הפירוש המילה "הנהוג" הרי זו המציאות בלי אפשרות אחרת ואין זה תלוי במנהג כלל. ובעי"כ כמו שכתבתי" עכ"ד. לפי דבריו (כפי מה שהוא כתב במקום אחר) יוצא שאם המיץ תפוזים מסונן אין לזה דין ריטוק פירות כיון שאין כל האוכל בתוך המיץ (וכמו שכתב בספר דעת יהודה), לענ"ד הדברים מאד לא ברורים דהנה בחזו"א זרעים שביעית סימן ז' ס"ק ט"ז כתוב: "תפוז ולימון וחברותיהן שמשקין אותן כמו אחרת וגם הן משתותין בבנין הפרי בקליפתן ובחילוק חלקיהן וקרומיהן ופרין משקה נוזל פקיד בקרום המקיפו". משמע מדבריו שאין לתפוז בשר אלא כל פרי משקה בתוך קרום המקיפו ובהכרח שאותן שיירי פרי שמסנן הם חלקי פרי שלא נחסרו היטב או קרומים. וכיון שהמשקה הוא כל הפרי, א"א לומר שהוא זיעת הפרי, אלא דינו כפרי שנתסך (ואפילו כשמוציאין ממנו פסולת) עוד צ"ע לענ"ד, דהא גם לשיטתם רוב המיץ הוא מי הסחיטה ורק למטה יש משקעים של שיירי פרי וא"כ לא ברור מה הועילו שיירי הפרי. וצ"ע לענ"ד. ומאידך נראה שאם בירך ע"י בופה"ע אז גם לשיטתם יצא כיון שיתכן שרובו עומד לסחיטה וכה"א דעת הרשב"א ז"ל לברך ע"י בופה"ע גם בשאר פירות.
20. במדריך הכשרות של העדה החרדית (אות ח') כתוב לברך על חמוציות בורא פרי העץ. ועי' הערה לקמן.
21. עי' משנ"ב (סי' ר"ג סק"ג) שכתב: "ופירות שגדלין על אילנות קטנות אף שגבהן פחות מג' טפחים כמו יאגד"ש שחורים דעת המ"א ועוד כמה אחרונים לברך עליהן בופה"ע, אך העולם נוהגים לברך בופה"א, ואפשר דטעמם דלא חשיב כל כך פרי". ולפי"ז היה צריך לברך בופה"א גם על החמוציות שגדלים באילן נמוך מאד (שגובהו לפי התיאורים כ- 10 ס"מ). אך יעו"י אג"מ (או"ח ח"א סי' פ"ה) שכתב: "וגם על יאגד"ש השחורים שבמדינותינו אף שהמשנ"ב כתב שהעולם נוהגים לברך בפה"א וכן איתא בחי"א, לא היה מנהג זה בכל העולם דבהרבה מקומות וכן בסביבותינו היו מברכים בפה"ע כהמג"א, ולכן במקום שלא ידוע המנהג יש לברך בפה"ע, וכן כשיש ספק אם גדלין על אילנות פחותין מג"א או גבוהין יש לברך בכ"מ בפה"ע", (יש שהעיר עוד דכיום שמגדלים את פרי החמוציות לאלפים ורבות יתכן שגם לפי המנהג המובא במשנ"ב יש לברך בופה"ע דכה"ג ודאי חשיב פרי).

22. בספר ישא יוסף (כרך ב' זרעים סי' א') מביא תיאור לעץ הפאפיה מתוך ספר גידול עצי פרי סובטרופיים (עמוד 198) שם כתוב שהעץ הינו בעל גזע עבה (ורק מטעמי נוחות נוהגים החקלאים לקצרו) הגזע אינו מפותל לענפים, בגובהו נמצא זר עלים גדולים בצורת כף יד על עוקצים ארוכים. באותו מקום ממנו התפרצו העלים והפירות בשנה זו לא יתפרצו עלים ופירות בשנה אחרת אלא הגזע יגבה ומשם יתן פירותיו, הגזע בהזדקנותו נעשה נבוב ומושך חייו כשש שנים. העץ מניב פירות באיזורים החמים תוך עשרה חודשים ובאיזורים קרים תוך שנה. עכ"ד. לפי התיאור הנ"ל יוצא שלשיטת הרדב"ז ז"ל (ח"ג סי' תקל"א) אין לפאפיה דין עץ כיון שהוא מוציא פירות תוך שנה מזריעת הגרעין (יעו"י שו"ת רב פעלים או"ח ח"ב סי' ל' ד"ה והנה כל דברים אלו" שהסכים לדינא כשיטת הרדב"ז ז"ל והוסיף עוד בהמשך בד"ה "ושב ראיתי" לצרף שיטת ההלכות קטנות שאם הגזע חלול יש לזה סימן של ירק, וא"כ ה"ה עין הפאפיה שהוא חלול, ויש שהוסיפו עוד לצרף מה שכתב הגר"י ז"ל בסידור, והובא בסי' ר"ג ס"א, שמני עצים רבים שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו לא מיקרי עץ, אלא דצ"ע אם לצרף טעם זה כיון שעץ הפאפיה אינו כך). אבל בחזו"א (דיני ערלה סעיף ל"ח) כתב: "אילנות הרכות שאינן מתקיימין יותר מג' שנה, אלא מתקיימין כולם, בין שהשרש קיים וחוזרין ומצמיחין משרשן ובין כשהשרש ג"כ כלה וחוזרין וזורעין אותן, וכשזורעין גרעניהן עושין פירותיהן בשנה ראשונה, אינן בכלל אילנות אלא בכלל הירקות ואינן חייבין בערלה" עכ"ל. נראה מדבריו שלא הסכים לשיטת הרדב"ז ז"ל אלא בצירוף שהעץ אינו מחזיק יותר מג' שנים וא"כ הפאפיה הוא ספק עץ (ואף שבשו"ת רב פעלים כתוב שעץ הפאפיה אינו מחזיק ג' שנים, בזמנינו ידוע שהוא מחזיק יותר).
23. עי' משנ"ב (סי' ר"ב סק"א) דכל תערובות שני מינים ששניהם עיקרים ומין אחד מרובה מחבירו, הרוב הוא עיקר, ואפילו כל מין ומין עומד בפני עצמו וניכר נמי בתר רוב אזלינן ומברך על המין שהוא הרוב ופוסט את המין שהוא מועט (וכשנאחד מהמינים הוא מין דגן הוא העיקר ואפילו כשהוא מיעוט) וא"כ בנד"ד בודאי מברך על המין שהוא הרוב.
24. החי"א (כלל נ"א ס"ג) כתב שכשניכר כל אחד בפני עצמו יש לברך ב' ברכות ולפי"ז בנד"ד יש לברך שתי ברכות, והביאו בשעה"צ (סי' ר"ב סק"ב) וסיים דספק ברכות להקל ולא יברך אלא על המין שהוא הרוב. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' מ"ז אות א') הבין שדברי המשנ"ב לברך רק על המין שהוא הרוב, הם אף בתערובת חתיכות גדולות וניכרות, אלא שלמעשה נראה לו יותר כהחי"א, ולדעתו אין ראייה שהד"ח חולק על החי"א אדם (ודלא כהבנת המשנ"ב). אבל בספר פסקי הגר"ש (או"ח דיני ברכות הנהגין סעיף נ' והערה 56) הבין שכל דברי המשנ"ב שתלוי ברוב היינו מחתיכות קטנות מאד, וצ"ע. (והנה בערוה"ש סי' ר"ב ס"ב כתב דאם ליקט התפוזי אדמה מתוך התבשיל ואוכלו בפני עצמן מברך עליהן בופה"א ואפילו כשברכת התבשיל בומ"מ וא"כ יש עיצה גם בנד"ד ללקט כמות ניכרת וחשובה ממין המיעוט ולברך ע"י בפני עצמו, ודוקא כשליקט כמות ניכרת וחשובה אבל לא כשליקט חתיכה אחת מן התערובת בפני עצמה דחתיכה זו בטילה לעיקר התערובת, יעו"י משנ"ב (סי' קס"ח סק"ג) אג"מ (או"ח ח"א סי' מ"ה) ותשו' שכתב הלוי (ח"ו סי' כ"ד סוף אות א'), וכמדינה כן משמע קצת בערוה"ש שם שכתב דאם לוקחים בכף משני המינים אז גם כשנלקח פעם אחת בכף רק ממין אחד אין מברך ע"י בנפרד, ויעו"י עוד משנ"ב ר"ח ס"ק כ"ג בשם החי"א).
25. כן הבין בס' פסקי הגר"ש שם בדעת המשנ"ב.
26. עי' מש"כ הגר"י ז"ל (סי' ר"ד ס"י) דדוקא כשנתבשלו ביחד אז המין שהוא הרוב עיקר, והובא בהערה בספר פסקי הגר"י.
27. עי' משנ"ב (סי' קס"ח סק"מ) בדין דובשנין שנאפו עם מרקחת.
28. עוגת שטרודל עשויה מבצק דק ממוולא פירות מתוקים. ובאג"מ או"ח (ח"ד סי' מ"ג) מצינו לברך תחילה על חתיכה קטנה מהמזונות בומ"מ ואח"כ על הממוולא (שהוא העיקר) בורא פרי העץ. והוסיף שכל זה דוקא כשהחתיכות מזונות היא גם חביבה בפני עצמה (שאו יש לו רשות לעשות כן), ועוד הוסיף האג"מ שאותם בני אדם שאין רצונם אלא במילוי

ב"ה
**מז"ל ומחבר
ספר יקר!**

לאחר ההשקעה הרבה, והדמים המרובים,
תרתי משמע, שהשקעת בספר בכדי שייצא
לאור, עכשיו הגיע הזמן לקצור פירות,
פרסם בגליון 'האהל' והספר שלך נמכר!!!

חדש! מדור 'אהל היוצרים'.

חיבת ספר ואתה מעוניין
שידוע על כך, ניתן לשלוח
לשולחן המערכת 2 עותקים
מהספר, כולל סיקור קצר על
נושאי הספר, ואנו בל"ג נשתדל
לפרסם זאת במדור.

פירות וג'ל לאחור האפיה, מברך עליה בומ"מ בלבד²⁹. ולענין ברכה אחרונה יש ספק אם השכבת פירות שנאפתה עם העוגה מצטרפת להשלים שיעור כזית³⁰, כמו כן יש ספק אם היא מצטרפת לשיעור שביעה³¹. אבל אם יצק את הפירות והג'ל רק לאחר האפייה, אינם מצטרפים לשיעור כזית³², ולענין שיעור שביעה ע"י הערה³³.

יש לפניו תפוח עץ וספק פרי כגון פאפיה על מה יברך קודם:

אם הביאו לפניו פרי שברכתו בופה"ע כגון תפוח, ופרי שמספק מברכים עליו בופה"א כגון פאפיה, י"א שיקדים את המין הספק ויברך עליו בופה"א ואח"כ יברך על המין השני בופה"ע³⁴. ובדיעבד

הפירות ואוכלים את המזונות מחמת שהן עכ"פ שם אז יש לברך בורא פרי העץ בלבד והמזונות נחשב טפל. לפי דבריו נראה שבעוגת שטרודל יש ספק אם לברך שתי ברכות או רק ברכה אחת ומספק הציר לברך בנפרד על חתיכת המזונות, וצ"ב מאי שנא מהא דכתב המשנ"ב (בס"י קס"ח ס"ק מ"ה), וצ"ע. ובתשובת שבט הלוי (ח"ו סימן כ"ד סוף אות א') כתב שאלו הדובשנין שהזכיר המשנ"ב (בס"י קס"ח ס"ק מ"ה) הם קצת עבים ורגילים לאוכלם גם בפני"ע. אבל כשלוקחים מזונות דקים מאוד כגון אלו שלוקחים להחזיק את הגלידה שאין רגילים לאוכלם בפני"ע אז המרחקת עיקר ופוסטרי הטפילה ולא דמי לקמח המעורב בעיקר העיסה (ואף שמדובר שם כשהגלידה לא נאפתה עם המזונות, מ"מ משמע שם שגם כשנאפתה ביחד הדין כן). ולפי"ז אולי גם בנד"ב בשטרודל כזה שהמזונות דקים מאוד ואין רגילים כלל לאוכלם בפני עצמם יתכן שיש ספק אם לברך כלל על המזונות, ויעו"י עוד בתשו' שבט הלוי שם בדיון ציפוי קמח (וה"ה פירורי לחם) על דגים או בשר דכתב שם שמסתבר שמה שכתב המשנ"ב (בס"י קס"ח ס"ק נ"א) בדיון שקדים המצופים סוכר דאף אם הרוב סוכר מברך בופה"ע (ועו"י פמ"ג ס' ר"ד א"א ס"ק ס"ח כ"ה) הוא אף בציפוי של מזונות ודינו דומה לטפילת הפת למלוח. וצ"ע. ובלוח הברכות שבס' פסקי הגר"י בסוף הלכות ברכות הנחנין כתוב לברך על שניצל של בשר מטוגן עם קמח שהכל, והוסיף שכדאי לקחת חתיכת מזונות ולברך בורא מיני מזונות.

29. בדרך כלל הג'ל והפירות באים רק להטעים את הדגן ובכה"ג גם כשלא נאפו ביחד מברך ע"ז בומ"מ בלבד. יעו"י משנ"ב (ס"י קס"ח ס"ק מ"ה) ויעו"י תשו' שבט הלוי (ח"ז ס' כ"ז סוף אות ו').

30. בס' פסקי הגר"י (א"ח"י דיני ברכות הנהנין סעיף ס"ב) כתב בשם הגר"י ז"ל דהאוכל עוגה שמילאוה עם גבינה או ריבה צריך לאכול כזית מהעוגה עצמה חוץ מהמילוי בכדי להתחייב ברכה אחרונה, וצ"י לדברי המשנ"ב (ס"י ר"ח סוף ס"ק מ"ה) ולדברי החזו"א (א"ח"י ס' כ"ז ס"ק ח'), עכ"ד. והנה החזו"א שם הסתפק אם המילוי מצטרף לשיעור כזית והמשנ"ב (שם) כתב לגבי פת כיסנין המעורב בתבלין הרבה שקורין צוקער"ר לעק"ר שהעולם נוהגין לברך עליו לבסוף מעין א' אף שאין בדגן שיעור כזית. והוסיף שלכתחילה טוב לזהר לשער שיהיה בקמח כזית. ובס' מנחת שלמה (מה"ק ס' צ"א אות ד') ובמילואים שבסוף הספר) הבין דדוקא בניגוד לעקצ'ר שהסוכר מעורב יפה ונעשה כגוף אחד עם הדגן בזה מנהג העולם לצרף התבלין לשיעור כזית אבל בעוגה שיש בה מילוי פירות או גבינה ואינו מעורב יפה עם הדגן, בזה הדין כמו תבשיל העשוי מדגן עם בולבעס וקטניות שאין הבולבעס והקטניות מצטרפים להשלים שיעור כזית לדגן וה"ה כאן אין המילוי מצטרף להשלים השיעור. (ובמילואים הוסיף עוד שצ"ל לפי המשנ"ב אבל לשיטת הגר"י ז"ל בכל גווי המילוי מצטרף לשיעור דגן). עכ"ד. ולפי"ז צריך להדחק דמה שכתב המשנ"ב דהתבלין מצטרף כיון שבא להטעים את העיסה (וכעין זה בחי"א כלל נ' סכ"ב) הוא בצירוף שהתבלין נעשה כגוף אחד עם העיסה. ואף שהמשנ"ב הביא לזה ראיה מרוטט שמשלים לשיעור כזית של הירק והטעם לא נעשה כגוף אחד, מ"מ הכא אינו מצטרף אלא א"כ נעשה כגוף אחד עם העיסה. ולענין דהדברים צ"ב יעו"י גם בנשמת אדם (שם).

31. החזו"א (ס"י כ"ז ס"ק ח') מסתפק אם המילוי שנאפה עם העוגה מצטרף לשיעור שביעה והנה במשנ"ב (ס"י קס"ח ס"ק כ"ד בשם המג"א) כתב להדיא דמה שמלפנים את הפת כיסנין מצטרף לשיעור וכן נראה קצת בחזו"א (א"ח"י ס' ל"ד סוף ס"ק ד') ויעו"י עוד בה"ל (ס"י קפ"ד סוף ד"ה בכזית), דהלפתן מצטרף לשיעור בפת. ולפי"ז יש לצרף המילוי אפילו אם הוא לא נאפה ביחד עם העוגה, ובני"כ צ"ל דהליפתן מצטרף לשיעור כפי ערך השביעה שיש ממנו, וספיקו של מרן החזו"א ז"ל היה דאולי מילוי שנאפה עם הפ"כ יצטרף לשיעור כאילו הוא דגן. ומה שכתב בס' פסקי הגר"י (א"ח"י דיני ברכות הנהנין סעיף ס"ה) דיש לחוש שדברים המלפנים את הפת כיסנין מצטרפים לשיעור ד' ביצים ומשמע אפילו כשלא נאפו עמו, לענין קשה לומר כן דשיעור ד' ביצים הוא שיעור שביעה מפת דגן, והדברים המלפנים מצטרפים כפי ערך שהג'ל נעשה כגוף אחד עם הפת (ויש פוסקים שהדברים המלפנים מצטרפים לשיעור ביחד עם ד' ביצים של דגן, דהיינו בנוסף להם, ואכמ"ל).

32. לכאורה בכה"ג לכו"ע אין הליפתן מצטרף לשיעור כזית דגן. כיון שלא נתנו טעם זב"ז, וצ"ע.

33. ע"י הערה לעיל. ולפי"ז הג'ל והפירות מצטרפים לשיעור כמו ליפתן אבל ערך השביעה מזה נמוך ולכן אין כ"כ נפק"מ בזה. (ומש"כ בס' פסקי הגר"י ז"ל ע"ל לענין ד' כנ"ל).

34. ע"י א"ר (ס"י ר"ב ס"ק ב') דכתב דאם יש לפניו פרי העץ וסוכר העשוי מקנים ד"א דברכתו בופה"ע ומספק מברכים עליו שהכל, דטוב יותר שיברך תחילה שהכל על הסוכר ואח"כ בופה"ע על הפרי וכנראה טעמו דכשומכין שלא לצאת ידן חשש ברכה שאנה צריכה. ובשו"ת רב פעלים (א"ח"י ח"ב ס' כ"ז) כתב דנראה לו להורות כהא"ר להקדים פרי הספק קודם פרי הודא, ופ' טעמו ד"מאחר דאפשר שיקדים ברכת הספק קודם למה יברך על הודא ויכין שלא לפטור הספק. ואע"ג דהכא אם יעשה כן איבא עדיפות מצד אחד שנמצא מקדים בופה"ע לפה"א משא"כ אם יעשה להפך, כ"מ נראה דאין ד"ז של קדימת העץ לאדמה הכרח כ"כ להכניס עצמו בדשומכין ברכות, ולפי"ז ה"ה בנד"ד יקדים לברך על הפאפיה בופה"א ואח"כ בופה"ע על הפרי הודא, (ועו"י עוד תשו' מהרש"ם ז"ל (ח"א ס"י קס"ט) שהביא ראיה מדברי המחצה"ש ס' ר"ה ס"ק ד' בדמקום ספק

כשברך על התפוח (הודאי) קודם הפאפיה (ספק) יוכל לברך על פרי הספק בופה"א, דמסתמא דעתו שלא לפטור את הספק. וי"א שגם לכתחילה יברך תחילה בופה"ע על התפוח, ויתכוון שלא לפטור הפאפיה³⁵, ואח"כ יברך עליה הפאפיה בופה"א. ובכל אחת

מהדרכים הנ"ל יש לו על מי לסמוך³⁶. וע"י הערה³⁷.

אם יש לפניו תפוח עץ ורסק תפוחי עץ מה יקדים:

י"א שאם יש לפניו פרי עץ כגון תפוח ויש לפניו רסק תפוחי עץ,

דיברך בופה"ע ויתכוון לפטור גם את הרסק³⁸, וצ"ע³⁹.

עדיף להקדים פרי הספק קודם הודא מדכתב להקדים לברך על המים שהכל קודם שאוכל הליביבות שהתבשלו בהם, אף שברכת בומ"מ קודמת, וה"ה בנדון ידידיה יש להקדים לברך בופה"א על הפרי שהוא ספק בוסר ואח"כ לברך בופה"ע על התמרים, ויעו"י משנ"ב (ס' ר"ח ס"ק כ"ג וס' ר"ה ס"ק י"א), וא"כ ה"ה דבנד"ד יש להקדים פרי הספק, ולענין דצ"ב הראיה, ויבאר לקמן).

35. ע"י פמ"ג (בפתיחה כוללת להלכות ברכות סוף סדר המעלות של ברכה אחרונה) דכתב דאם יש לפניו פרי העץ ודבר שיש בו ספק אם ברכתו בופה"ע או בופה"א, דיברך תחילה בופה"ע על הודא ויכין לפטור את הפרי הודא דוקא ולא את הספק, והוסיף דאפשר אפילו בסתמא לא נחית אינש נפשיה מספק, ואח"כ יברך בופה"א על הפרי המוספק, והביאו בתשובת רב פעלים (א"ח"י ח"ב ס' כ"ז) אלא שהכריע כהא"ר יעו"י, ויעו"י תשו' מהרש"ם ז"ל (ח"א ס' קס"ט) שהביא מהפמ"ג (ס' ר"א ס"ג משב"ז ס"ב) כעין זה, ויעו"י עוד פמ"ג (ס' ר"ב א"א ס"ק י"ז).

36. ע"י תשובת מהרש"ם ז"ל (ח"א ס' קס"ט סוף ד"ה עוד יש לדון), ויעו"י עוד משנ"ב (ס' ר"ח ס"ק כ"ג) שכתב להקדים את המים וכהוכחת המהרש"ם ז"ל, (ולענין דצ"ב דלכאורה יש לחלק דשאני התם שאם המים בטלים לתבשיל א"א להתכוון שלא לפטורם לפי התבו"ש כיון שהם טפל וחשיב ברכותיהן שוות כדכתב בחזו"א א"ח"י ס' כ"ז ס"ק ט').

37. יעו"י מש"כ הגרע"א ז"ל בהגהותיו לא"ח"י ס' ר"ו ס"ה ז"ל "היו לפניו מינים שברכותיהן שוות ודעתו היה לאכול כולם אבל לא ידע שברכותיהן שוות ולא נתכוון לפטור צ"ע אם צריך לחזור ולברך על האחרות. ע"י תבו"ש י"ד סימן י"ט". (בדפוס ברלין הגירסא היא "והיה בדעתו שלא יפטור בברכה זו"). וכעין זה יעו"י בשע"ת (ס' ר"ו ס"ק ד'). ופעם שמעתי מרב ת"ח אחד שליט"א דלכאורה לשיטת התבו"ש בנד"ב בכל צורה שיעשה הוא יכנס לספק ברכות. דאם יברך על התפוח בופה"ע הרי הוא נכנס לספק ברכות לגבי הפאפיה דשמו ברכתו בופה"ע וכבר יצא ר"ח בברכת התפוח (דאם א"א להתכוון שלא לפטור הספק). ואם יקדים לברך בופה"א על הפאפיה הוא נכנס לספק ברכות לגבי התפוח דשמו ברכות שניהם היא בופה"ע ואז בדיעבד יצא בברכת בופה"א דא"א להתכוון שלא לפטור. (דבשלמא אם ברכותיהן אינן שוות, אז בודאי אינו יוצא בברכת בופה"א ואפילו כשהתכוון בהדיא לפטור פרי העץ דעת כמה אחרונים דלא יצא כמובאר במשנ"ב (ס' ר"ו ס"ק ט'), אבל כשברכותיהן שוות כיון שחייב ברכה אחת לשיניהם הרי יצא בדיעבד בברכת בופה"א לשיניהם), וצ"ע בזה. וכמדומה צריך לומר דבמקום ספק ברכות שלא מוכרע חשיב לענין זה "איין" ברכותיהן שוות, דמספק חייבו אותו לברך ברכה אחרת, ויכול להתכוון שלא יפטור את הספק. (אלא דאכתי צ"ע קצת הא דכתב המשנ"ב (ס' קס"ח ס"ק מ') ובכה"ל (שם) להסתפק אם יברך כשאוכל ספק פת כיסנין לקינוח דשמו ברכות המוציא, ולמה לא הציע שיתכוון בהמוציא שלא לפטור את הספק פת כיסנין. ויעו"י עוד בס' קע"ו בבב"ל שם שנראה שהיה פשיטא ליה שאם בירך על ספק פת כיסנין בומ"מ לא פטר הפת שיאכל בסעודה הסמוכה וצ"ע.

38. ע"י מנחת שלמה מה"ק ס' צ"א אות ג' שהסיק למעשה דגם התירו"ד שאומר שברכת הרסק היא שהכל, מודה שאם בירך בופה"ע יצא דיעבד ואין זה כמו זיעה, והבין כך מהחי"א כלל נ"א ס"ב (עיי"ש שדימה דין רסק פירות לדין פרי שלא נגמר פרו, והתם הטעם שיצא בדיעבד כיון שלא אמר שקר שהרי הוא מין עץ, יעו"י"ש בחי"א) ולפי"ז בנד"ד יעשה כן לכתחילה כיון שהעיקר לדינא דלא כהתירו"ד וגם להתירו"ד יצא עכ"פ דיעבד בברכת בופה"ע, ומשמע קצת מדבריו דאם התירו"ד היה סובר שרסק נחשב זיעה אז היה צריך לברך על שניהם בנפרד. ולענין דהיה נראה בתחילה דגם אי נימא דלשיטת התירו"ד דין הרסק כזיעה (וכמו שהבין בחזו"א) ובערכת בופה"ע לא יצא על הרסק, מ"מ יתכן לומר שלא חששו לשיטת התירו"ד אלא לענין ברכה בלבד ולא לענין אכילה בלא ברכה. ולכן יכול גם לכתחילה להתכוון בברכת בופה"ע על פרי אחר להוציא גם את הרסק ומעיקר הדין יצא (כיון דק"ל לעיקר הדין דלא כהתירו"ד) ואין לחוש שהוא אוכל את הרסק ללא ברכה. וביותר לשיטת התבו"ש (המובאת בגליון הגרע"א ז"ל סוף ס' ר"ו) דברכותיהן שוות א"א להתכוון שלא לפטור את המין השני. א"כ בנד"ד יוצא שכשבירך על הפרי בעל כרחו הוא יצא על הרסק. דמעיקר הדין ברכותיהן שוות, וצ"ע.

39. יעו"י תשו' מהרש"ם ז"ל (ח"א ס' קס"ט ד"ה עוד יש לדון) שהבין שגם לפי המג"א הא דיצא דיעבד בברכת בופה"ע על בוסר של ענבים אינו אלא מספק, ויעו"י חזו"א (א"ח"י ס' ל"ג סוף ס"ק) דמשמע דלתירו"ד נתרסק חשיב זיעה ואף בדיעבד לא יצא כשבירך בופה"ע כמו מי חסית פירות, (ודלא כהמנחת שלמה) וא"כ יתכן שדינו כמו שפנינו פרי ודאי ופרי ספק וכדלעיל, ומאידך יתכן דשאני הכא דמעיקר הדין קי"ל דמברך בופה"ע, וצ"ע למעשה.

מברכין לאחרים בנ"ר.

הן אמנם לא בכל ברכות הנהנין מברכין אחריהם בורא נפשות, דהא יש עוד ברכות אחרונות בברה"נ כגון ברכהמ"ז וברכה מעין שלש, וא"כ א"ז ממש כלל ברור דכל ברכות הנהנין מברכין לאחריה בורא נפשות. אך מכל מקום הלא אף הכלל שכתב עתה הרמב"ם בכל שמברכין לפניו שהכל וכו', גם הוא אינו כלל ברור, דהא איכא בופה"ע ובופה"א דיש אחריהם ברכת בורא נפשות, וא"כ צ"ע כאשר נקט בלשון זה דווקא, דמוכח שרצה לתלות בורא נפשות גבי "שהכל" דווקא.

ואשר יראה בזה בעזה"ת, דהנה כוונת הרמב"ם ז"ל בהלכתא זו, היא למאי דמסקינן בסוגיא הנ"ל דככל שמברכים לפניו שהכל לאחרונה מברך בורא נפשות, וכדמסקינן שם בביאור מתינתין דנדה [נא, ב] דכל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, דהא על הכל שמברכין לפניו שהכל מברך לאחרונה, אלא דיש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו, והוא הריח שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו, עי"ש בסוגיא. זה מקור דברי הרמב"ם.

והנה ביסוד ברכת הריח נת' במ"א, דיש לדון אם היא ברכת הנהנין או ברכת השבח, ונת' בזה פלוגתת הראשונים אם יכול לצאת בברכת שהכל על הריח, דלדלמא לא חשיבא הנאה שיברכו עליה ברכת הנהנין רק ברכת השבח, ע"ש באורך.

ואפילו אם נימא דברכת הריח ג"כ נכלל בכלל ברכת הנהנין, וכדהעלינו בריש סימן זה, דאף השר מקוצי מודה דבדיעבד יצא בברכת שהכל, מ"מ נראה דאינה מעיקר ברכת הנהנין.

דהנה יסוד ברכת הנהנין השרישו לנו רבותינו הראשונים ז"ל, שצריך להיות דווקא "שגופו נהנה". וז"ל התוספות בפסחים [נג, ב] "אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת. הקשה ה"ר יוסף למה אין מברכין בכל שעה שנהנה ממנו, דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. ותיירך דה"מ כשגופו נהנה אבל שאר הנאה לא, ואע"ג דמברכין על אור השמש בכל יום, היינו משום שמתחדש בכל יום", עכ"ל.

וכן דעת הרמב"ם ז"ל [בריש פ"ח ברכות]: "ומי שיועד לפרש ברכת האור במוצ"ש ברכת שבח היא, משום דאיברי בה, כרואה חמה בתקופתה ולבנה בגבורתה וכו' דצריך לברך, וברכה של יוצר המאורות עצמה ברכת השבח היא וכו'", עכ"ל. הרי דס"ל נמי דברכת האור ובמוצ"ש ויוצר המאורות אינם ברכת הנהנין אלא ברכת השבח, ומטעם שכתבו התוס' דלאו "גופו נהנה" הוא.

והעולה מדברי הראשונים ז"ל דבעינן הנאה הנכנסת לתוך גופו. והוכיחו עוד הראשונים, מאד דאין מברכין על הנאה של חימום כשהאדם מתחמם וכיוצא, כהא דמיני הנאות האדם, משום דרק על הנאות הנכנסות לתוך גופו של אדם תקנו ברכה, וכבר הארכנו בדבר זה במ"א.

וא"כ ברכת הריח שהוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, פשיטא דאינו מעיקר ברכות הנהנין כלל. דיסוד ברכת הנהנין שתקנו אנשי כנה"ג לפי הגדרת רבותינו הראשונים ז"ל עמודי הוראת עולם, הוא דווקא בהנאת גופו ולא בשאר הנאות.

ומדרך המוסר בודאי יש במשמעות הלשון "אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה" - שום הנאה אף שאינה נכנסת לגופו, ומה "ט נתחבטו האחרונים שזכרנו לעיל כיצד נברך בדברים שלא תקנו להם חז"ל ברכה (עי' לעיל אות א'), דמן הראוי שעל כל הנאה שנהנה האדם יטול רשות ויברך מקודם, ואכמל"ב.

אבל עכ"פ יסוד תקנת "ברכת הנהנין" שתקנו אנשי כנה"ג לא היתה כי אם בהנאה הנכנסת לתוך גופו של אדם, כמבואר.

ואחר הקדמה זו נבוא אל המכוון בישוב דברי הרמב"ם ז"ל. דנראה דבמתק לשונו הפז חידש לנו חידוש גדול, דהנה נתב' דכוונתו במ"ש "כל שמברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך בורא נפשות וכו'", היא לאפוקי ריחני שהוא נתמעט מכלל זה, דמברכין לפניו ולא לאחריו.

ובהנ"ל ביאור הדבר הוא משום דאינו שייך ל"ברכת הנהנין", וזו כוונת הר"מ ז"ל, ד"כל שמברכין לפניו שהכל", היינו הנכנס בגדר הלזה של "ברכות הנהנין" שתקנו עליהם ברכה ולא על כלל כל הנאות העולם כולו, שע"ז לא תקנו ברכה כלל ואף לא ברכת שהכל - בהםלאחרונה מברך בורא נפשות.

והיינו, דבורא נפשות לאחרונה נתקנה כנגד ברכת שהכל דלפניו, וכל דבר שיש בו שהכל לפניו יש עליו בורא נפשות לאחריו. ובה מגדיר לנו הרמב"ם ז"ל, דזה שייכא ל"ברכת הנהנין" דווקא שבדברים ששייכים לברכת הנהנין תקנו שהכל לפניו ובורא נפשות לאחריה, ועיקר חידושו בזה שהבורא נפשות הוא כנגד השהכל, ומשו"ה הדגיש

דייקא "כל שמברכין לפניו שהכל" - כי ברכת בורא נפשות היא בת זוגה של ברכת שהכל.

ולפי מה שנת' דברכת שהכל היא על כלל ההנאות שנהנה האדם, ולא על מין המסויים בלבד, וכפי שהארכנו בזה באותיות הקודמות, כן ברכת בורא נפשות שכנגדה ג"כ על כלל הנאות הללו הנכללין בשהכל, אלא שזו מלפניה וזו לאחריה.

וכלשון הש"ס: "כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב מברך", כי בברכה שלפניה מברך האדם על הנאת אפשרות השקטת רעבון ליבו, ובברכה שלאחריה מברך על הרגשת שביעתו, ושניהם על דבר אחד נתקנו, זו על הנאה שלפניה וזו על הנאה שלאחריה, ודוק"ה.

ונפק"מ רבתא ארוחנא לדינא מביאור זה בדברי הרמב"ם ז"ל, דימצא לפי"ז נראה, דהרמב"ם ז"ל פליג על דברי התוספות בשם הי"מ והשר מקוצי [בברכות מג, א, שהובאו לעיל אות א'], דבספיקות יש לברך שהכל אף על ריח בשמים, ע"ש דנת' דבדיעבד מודה השר מקוצי לדברי הי"מ, ולהנ"ל ימצא דהרמב"ם חולק בדבר זה, משום דברכות אלו שהכל ובורא נפשות לא נתקנו אלא על מה שנכלל בברכות הנהנין, ולא על כלל כל הנאות העולם כולו. וזה נפקא מתוך חידושו "שכל שמברכין לפניו שהכל לאחריה - בורא נפשות", לאפוקי ריחני שאינו שייך בגדר זה של ברכות הנהנין, וה"ז כעין בורפה"ע ובורא פה"א שנתקנו על מינים מסויימים, אלא שברכת שהכל כוללת יותר אף כל המינים, אבל לא על כל הנאות שבעולם, וכצד הראשון שפתחנו בו לעיל, והוכחנו יסוד זה ממה שהדגיש הרמב"ם דוקא ברכת שהכל, ללמדנו שברכת שהכל ובורא נפשות תרומיהו שייכים בברכת הנהנין דווקא, וא"כ אין מקום לפי"ז לברך שהכל על הריח.

ואף שיש ראשונים כרמב"ן שם שכ': "וריה נמי דבר שנכנס לגוף האדם וסועד הוא כאכילה ושת' דמי", עכ"ל, וכן משמעות חידושי הר"ן וחידושי ר' דוד ז"ל שהם כברכת הנהנין, אמנם נראה שהרמב"ם יחלוק עי"ז ויסבור שריח היא בחינה של הנאה רוחנית.

וכן מבואר להדיא בתוס' הרא"ש על פסחים וז"ל: "ותי' שאין מברכים אלא מה שהגוף נהנה. ואריח לא היינו מברכים אי לאו דדרש ל' במס' ברכות מקרא דכתיב כל הנשמה תהלל יה, איזה דבר שהנשמה נהנית ולא הגוף הוי אומר זה הריח וכו'", עכ"ל. והיינו להדיא דסובר דברכת הריח אינה ברכת הנהנין, כמ"ש בדעת הרמב"ם. אמנם באורחות חיים כ' שלדעת הרמב"ם בברכת שהכל יוצאים גם על הריח, אבל אין הדברים מוכרחים, יעושה"ה, ובפשטות משמע כמו שדקדקנו מדעת הרמב"ם בזה.

עוד נראה בנתיב דרכינו בשיטת הרמב"ם ז"ל, דפליג על הרא"ש שזכרנו (בריש אות א'), דבספק ברכה ראשונה יברך שהכל, ובספק ברכה אחרונה אינו מברך בורא נפשות אלא ברכה שנתקנה לכל מין כדינו.

ונר' דהרמב"ם חולק עי"ז, משום דסבירא ליה דבורא נפשות בת זוגה היא של שהכל, וא"כ כל ששייך לפניו שהכל שייך לאתריה בורא נפשות, וכשם שברכת שהכל נתקנה על כלל ההנאות, כן בורא נפשות נתקנה על כלל החסרונות, והם בני זוג כמבואר, גלפניו וזה מלאחריה. והגם דבורא נפשות פוסר גם אחר העץ והאדמה, משם שהכל פוסרן בדיעבד, ולפיכך כל ששייך לפניו שהכל שייך לאחריו ב"נ.

אכן צ"ע עוד, אם ברכת בורא נפשות יפסור בדיעבד ברהמ"ז וברכה מעין שלוש, שיש סוברים שהיא מה"ת, ובפשטות משמע שאין פוסרים אותם.

ואפשר דיש לדון בזה, דהרי נתבאר דגם על היין וברכת הפת בדיעבד יצא בברכת שהכל, מ"מ מסתבר שברהמ"ז ומברכה מעין שלוש שרואים בהם דינים מיוחדים: "כל שלא הזכיר בריח וכו' לא יצא" - כל שכן שלא יצא בברכת בורא נפשות, ואולי זה מגדר אחר דנפטר "על כל ברכות שלבסוף, וצ"ע, וממוצא הדברים יתבאר יותר, באשר הובא לעיל בשיעורים הקודמים בפלוגתת הרשב"א וברכי יוסף [סי' ר"ז] במי ששכח לברך ברכת שהכל וכיוצא מלפניה אם יכול לברך ב' ברכות זו אחר זו לאחר שאכל, אחת בשביל ברכה שלפניו ואחת שלאחריה, דלהברכ"י לא מצינו ב' ברכות הסמוכות זו לזו עי' לעיל באורך.

ונר' דזה תליא בביאור גדר ברכות ראשונות ואחרונות. דלמשנ"ת בדעת הרמב"ם, ברכה ראשונה נתקנה על ענין הנאה של כשהוא רעב, וברכה אחרונה כשהוא שבע, וכמשנ"ת דהנ"ב טעמי ברכות נפרדים על ב' סוגי הנאה, ונמצא דא"ז כברכה החוזרת על עצמה. משא"כ אם נאמר בסתמא שצריך לברך ולשבח רק על המין הנברא, וזו אותה ברכה אלא שנתקנה מלפניו ומאחריה, בודאי צדקו דברי הברכ"י דאינו מתאים לברך ב' ברכות ששניהם אותו ענין להם בזו אחר זו, וכמשנ"ת בעזה"ש"ת.

בשורה ללומדי התורה

בסייעתא דשמיא יצא לאור ספר משנה ברורה עם מקורות וביאורים

בספר מובאים מקורות מהז"ל לפסקי השולחן ערוך והמשנה ברורה וכן ביאורים ונימוקים לדבריהם.

כל זאת בצורה בהירה וקצרה. מעולם לא יצא ספר בסגנון זה, וזוהי מהפכה בלימוד המשנה ברורה. גדולי ישראל התפעלו מאוד מהספר

הביאורים מודפסים במקביל למשנה ברורה - עמוד בצד עמוד

לעת עתה יצא הכרך הראשון בסדרה

עד סוף הלכות ציצית (א - כד), ובעתיד יצאו שאר הכרכים

עניני ומנהגי ט"ו בשבט

מעניני היום

מהות היום

א. ראש השנה לאילנות נוגע לדיני מעשרות, כי פרי שחנט לפני ט"ו בשבט, אין מעשרין ממנו על פרי שחנט לאחר ט"ו בשבט, וכן לא להיפך, שאין מעשרין מן הישן על החדש ולא מן החדש על הישן.

כן הוא נוגע לענין מעשר שני ומעשר עני, שהרי בשנה א' ב' ד' וה' לשמיטה נוגע מעשר שני, ובשנה ג' וכן בשנה ו' נוגע מעשר עני, ומנין השנים לזה נקבע לפי החנטה לפני או אחרי ט"ו בשבט, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' של"א סעי' קכה.

כן הוא נוגע למנין שנות ערלה כמבואר בגמ' ר"ה ט' ע"ב, ויש בזה כמה שיטות עי' שו"ע יו"ד סי' רצ"ד סעי' ד וסעי' ה.

איסור תענית

ב. אין מתענין בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות, שו"ע סי' תקע"ב סעי' ג, ודעת המג"א סי' תקע"ג סק"א שאפי' חתן ביום חופתו לא יתענה בו מפני שמוזכר בגמ' (כוונתו שנקרא בגמ' בשם ר"ה וכדלהלן).

ומקור דין זה וטעמו נמצא במרדכי ר"ה סי' תשי"א וז"ל: "ואין קובעין תענית בו ביום, שלא מצאנו תענית בר"ה ותנן ארבע ראשי שנים הן, ותו דקתני בהדי הדדי", וכיו"ב כתב בהגמ"י ריש הלכות שופר, וכלומר דכיון שנקרא עליו בגמ' שם ר"ה הריהו כיו"ט לענין שלא להתענות בו. [ובליקוטי מהרי"ח ועוד ספרים הוסיפו דמאחר שנאמר בתורה "כי האדם עץ השדה", הרי ר"ה לאילנות ודאי יש בו שייכות גם לבני האדם].

(במנהגי מהרי"ל מהדורת מכון י-ם עמ' תיב בשינויי נוסחאות הובאה גירסא: 'ומשמחין בו סעודה'. וראה להלן אות ד).

אין אומרים תחנון, ואומרים "שיר המעלות בשוב ה"

ג. אין נופלין על פניהם בט"ו בשבט - שו"ע קל"א סעי' ו, וכתב במ"ב ס"ק לב דנוהגים שלא ליפול על פניהם גם במנחה שלפניו. אבל אומרים בו למנצח וא' ארץ אפים, מ"ב ס"ק לה.

ד. כתב במשנ"ב סי' א' ס"ק יא: "כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל, ובשבת - וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון [פמ"ג] - יאמר שיר המעלות בשוב ה' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר, ואחר כוונת הלב הן הדברים".

חל בשבת אין אומרים צו"צ, ולא "אב הרחמים"

ה. אם חל ט"ו בשבט בשבת אין אומרים "צדקתך וצדקתך" במנחה, כן כתב במנהגי טירנא (במהדו' מכון י-ם תש"ס עמ' קמג), וכן יוצא עפ"י המבואר בשו"ע סי' רצ"ב סעי' ב' שאם חל שבת ביום שאילו היה חול לא היו אומרים במנחה נפילת אפים אין אומרים צדקתך. כמו"כ אין אומרים בו "אב הרחמים" לפני תפלת מוסף, כמבואר ברמ"א סי' רפ"ד סעי' ז' שבשבת שאין אומרים צו"צ אין אומרים אב הרחמים, וכ"כ להדיא בפמ"ג שם א"א סק"ח לגבי שבת ט"ו בשבט.

מרבין באכילת מיני פירות, פירות א", ואתרוג

ו. נוהגים להרבות ביום ט"ו בשבט באכילת מיני פירות אילנות - מג"א סי' קל"א סקט"ז בשם תיקון יששכר והובא במ"ב שם ס"ק לא. ובשם כתבי תלמידי האריז"ל הביאו שיש לכוון באכילת הפירות לתקן חטא אדם הראשון שחטא בפירות האילן.

ומהדרים באכילת פירות ארץ ישראל [והטעם לזה י"ל שהוא כדי להזכיר בזה הלכות ר"ה לאילנות הנ"ל בסעי' א שהם נוגעים לפירות א"], ובמיוחד מהדרים אחר פירות שנשתבחה בהם א"י [והטעם י"ל דמה שנשתבחה בהם א"י מורה על חשיבותם ומעלתם, ולכן ראוי לברך ולהודות להקב"ה ביום ר"ה לאילנות על מיני הפירות החשובים].

ויש נוהגים שהאתרוג של סוכות עושין אותו מרקחת אחר החג להעלותו על השולחן בט"ו בשבט בכלל הפירות שיברכו עליהם, שהואיל ואתעבידא ביה מצוה חדא לתעביד ביה מצוה אחרייתא (אלף המגן על מטה אפרים בקונ' אחרון, סי' תר"ס).

[ואגב יש לציין מש"כ במ"ב סי' רכ"ה סקי"ט: "כתבו האחרונים בשם הירושלמי דמצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם כדי להראות שחביב עליו בריאתו של הקב"ה", והרי זה טעם נוסף להרבות באכילת וטעימת מינים רבים].

בספר זכר דוד [להגאון האדר"ת] פרק צז כתב: בר"ה לאילנות יעשה אדם חשבון הנפש ויפשפש במעשיו אם קיים מילי דברכות כהוגן.

תפלה על הצלחת גידול האילנות ובפרט על עצי האתרוגים

ז. כתבו בספרים שראוי להתפלל ביום זה על הצלחת גידול האילנות (אדני פז סי' קל"א); ובמיוחד ראוי להתפלל על הצלחת גידול עצי האתרוגים, ושיזכה לאתרוג מהודר: "וקבלנו מרבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג אשר יפה ומהודר שיזמין לו השי"ת בעת המצטרך למצוה" (בני יששכר מאמר חודש שבט. ובעל בן איש חי חיבר ע"ז נוסח תפלה מיוחד).

ואף שאין ט"ו בשבט יום שדנים בו על האילנות, שהרי תנן במס' ר"ה דבעצרת נדונין על האילנות, וא"כ מה מקום להתפלל עליהם ביום זה? צריך לומר שהואיל והוא זמן חנטת האילנות אחרי שיצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות, כמבואר בגמ' ר"ה י"ד א' וברש"י ד"ה הואיל, לפיכך נכון שיתפלל האדם ביום ראשית יסוד הצמיחה והחנטה שיזמין לו השי"ת לעת המצטרך את פרי עץ הדר ותפלתו תעשה פירות (בני יששכר הנ"ל בתוספת ביאור). וזהו טעם על תפילה להצלחת גידול כל האילנות.

ט"ו בשבת שחל בשבת אם מותר להתפלל על האילנות ועל האתרוג

וכשחל ט"ו בשבט בשבת יש לדון אם מותר להתפלל בו על הצלחת גידול האתרוג והאילנות, שהרי אסור לבקש צרכיו בשבת, ובספר חכו ממתקים (ח"ב עמ' ריט) הביא בשם מרן הגרשז"א שאסר.

ברם יש מקום לומר שדוקא צרכים שיכול לבקש עליהם לפני

מהות היום

א. ראש השנה לאילנות נוגע לדיני מעשרות, כי פרי שחנט לפני ט"ו בשבט, אין מעשרין ממנו על פרי שחנט לאחר ט"ו בשבט, וכן לא להיפך, שאין מעשרין מן הישן על החדש ולא מן החדש על הישן.

כן הוא נוגע לענין מעשר שני ומעשר עני, שהרי בשנה א' ב' ד' וה' לשמיטה נהג מעשר שני, ובשנה ג' וכן בשנה ו' נהג מעשר עני, ומנין השנים לזה נקבע לפי החנטה לפני או אחרי ט"ו בשבט, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' של"א סעי' קכה.

כן הוא נוגע למנין שנות ערלה כמבואר בגמ' ר"ה ט' ע"ב, ויש בזה כמה שיטות עי' שו"ע יו"ד סי' רצ"ד סעי' ד וסעי' ה.

איסור תענית

ב. אין מתענין בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות, שו"ע סי' תקע"ב סעי' ג, ודעת המג"א סי' תקע"ג סק"א שאפי' חתן ביום חופתו לא יתענה בו מפני שמוזכר בגמ' (כוונתו שנקרא בגמ' בשם ר"ה וכדלהלן).

ומקור דין זה וטעמו נמצא במרדכי ר"ה סי' תש"א וז"ל: "ואין קובעין תענית בו ביום, שלא מצאנו תענית בר"ה ותנן ארבע ראשי שנים הן, ותו דקתני בהדי הדדי, וכיו"ב כתב בהגמ"י ריש הלכות שופר, וכלומר דכיון שנקרא עליו בגמ' שם ר"ה הריהו כיו"ט לענין שלא להתענות בו. [ובליקוטי מהר"ח ועוד ספרים הוסיפו דמאחר שנאמר בתורה "כי האדם עץ השדה", הרי ר"ה לאילנות ודאי יש בו שייכות גם לבני האדם].

(במנהגי מהר"ל מהדורת מכון י-ם עמ' תיב בשינויי נוסחאות הובאה גירסא: 'ומשמחין בו סעודה'. וראה להלן אות ד).

אין אומרים תחנון, ואומרים "שיר המעלות בשוב ה'"

ג. אין נופלין על פניהם בט"ו בשבט - שו"ע קל"א סעי' ו, וכתב במ"ב ס"ק לב דנוהגים שלא ליפול על פניהם גם במנחה שלפניו. אבל אומרים בו למנצח וא' ארץ אפים, מ"ב ס"ק לה.

ד. כתב במשנ"ב סי' א' ס"ק יא: "כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל, ובשבת - וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון [פמ"ג] - יאמר שיר המעלות בשוב ה' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר, ואחר כוונת הלב הן הדברים".

חל בשבת אין אומרים צו"צ, ולא "אב הרחמים"

ה. אם חל ט"ו בשבט בשבת אין אומרים "צדקתך וצדקתך" במנחה, כן כתב במנהגי טירנא (במהדו' מכון י-ם תש"ס עמ' קמג), וכן יוצא עפ"י המבואר בשו"ע סי' רצ"ב סעי' ב' שאם חל שבת ביום שאילו היה חול לא היו אומרים במנחה נפילת אפים אין אומרים צדקתך.

כמו"כ אין אומרים בו "אב הרחמים" לפני תפלת מוסף, כמבואר ברמ"א סי' רפ"ד סעי' ז' שבשבת שאין אומרים צו"צ אין אומרים אב הרחמים, וכ"כ להדיא בפמ"ג שם א"א סק"ח לגבי שבת ט"ו בשבט.

מרבית באכילת מיני פירות, פירות א", ואתרוג

ו. נוהגים להרבות ביום ט"ו בשבט באכילת מיני פירות אילנות - מג"א סי' קל"א סקט"ז בשם תיקון יששכר והובא במ"ב שם ס"ק לא. ובשם כתבי תלמידי האריז"ל הביאו שיש לכוון באכילת הפירות לתקן חטא אדם הראשון שחטא בפירות האילן.

ומהדרים באכילת פירות ארץ ישראל [והטעם לזה י"ל שהוא כדי להזכיר בזה הלכות ר"ה לאילנות הנ"ל בסעי' א שהם נוגעים לפירות א"], ובמיוחד מהדרים אחר פירות שנשתבחה בהם א"י [והטעם י"ל דמה שנשתבחה בהם א"י מורה על חשיבותם

ומעלתם, ולכן ראוי לברך ולהודות להקב"ה ביום ר"ה לאילנות על מיני הפירות החשובים].

ויש נוהגים שהאתרוג של סוכות עושין אותו מרקחת אחר החג להעלותו על השולחן בט"ו בשבט בכלל הפירות שיברכו עליהם, והואיל ואתעבידא ביה מצוה חדא לתעביד ביה מצוה אחרייתא (אלף המגן על מטה אפרים בקונ' אחרון, סי' תר"ס).

[ואגב יש לציין מש"כ במ"ב סי' רכ"ה סקי"ט: "כתבו האחרונים בשם הירושלמי דמצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם כדי להראות שחביב עליו בריאתו של הקב"ה", והרי זה טעם נוסף להרבות באכילת וטעימת מינים רבים].

בספר זכר דוד [להגאון האדר"ת] פרק צז כתב: בר"ה לאילנות יעשה אדם חשבון הנפש ויפשפש במעשיו אם קיים מילי דברכות כהוגן.

תפלה על הצלחת גידול האילנות ובפרט על עצי האתרוגים

ז. כתבו בספרים שראוי להתפלל ביום זה על הצלחת גידול האילנות (אדני פז סי' קל"א); ובמיוחד ראוי להתפלל על הצלחת גידול עצי האתרוגים, ושיזכה לאתרוג מהודר: "וקבלנו מרבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין לו השי"ת בעת המצטרך למצוה" (בני יששכר מאמר חודש שבט. ובעל בן איש חי חיבר עי"ז נוסח תפלה מיוחד).

ואף שאין ט"ו בשבט יום שדנים בו על האילנות, שהרי תנן במס' ר"ה דבעצרת נדונין על האילנות, וא"כ מה מקום להתפלל עליהם ביום זה? צריך לומר דהואיל והוא זמן חנטת האילנות אחרי שיצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות, כמבואר בגמ' ר"ה י"ד א' וברש"י ד"ה הואיל, לפיכך נכון שיתפלל האדם ביום ראשית יסוד הצמיחה והחנטה שיזמין לו השי"ת לעת המצטרך את פרי עץ הדר ותפלתו תעשה פירות (בני יששכר הנ"ל בתוספת ביאור). וזהו טעם על תפילה להצלחת גידול כל האילנות.

ט"ו בשבת שחל בשבת אם מותר להתפלל על האילנות ועל האתרוג

וכשחל ט"ו בשבט בשבת יש לדון אם מותר להתפלל בו על הצלחת גידול האתרוג והאילנות, שהרי אסור לבקש צרכיו בשבת, ובספר חכונ' ממתקים (ח"ב עמ' ריט) הביא בשם מרן הגרשז"א שאסור.

ברם יש מקום לומר שדוקא צרכים שיכול לבקש עליהם לפני ואחרי שבת אסור לבקש בשבת, אבל כשהזמן המסוגל לבקש חל בשבת יש לדון להתיר, כיון שהוא עת רצון מיוחד אשר לא שייך למלאותו בימי החול, וכיו"ב כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מא אות ד) לגבי תפלת הדרך בשבת למי שנוסע עם חולה מסוכן, עי"ש. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' פג) נקט שאין לאסור תפלה על האתרוג הואיל והוא בקשה לצורך מצוה, ורק לסוחר אתרוגים יש לאסור להתפלל בשבת שיגדלו אתרוגים נאים, כי דעתם על מלאכתם ופרנסתם.

מהדרים אחר פרי חדש לברך עליו שהחיינו [ועל אתרוג אין לברך שהחיינו]

ח. רבים נוהגים לחזר אחר פרי חדש בט"ו בשבט כדי לברך "שהחיינו", והענין כפי הנראה כדי להוסיף שבח והודאה להבורא ית' על הפירות ביום זה שהוא ר"ה לאילנות.

ט. בדבר ברכת שהחיינו על אכילת אתרוג, דעת רוב הפוסקים שאין לברך מפני ארבעה טעמים, כדלהלן:

טעם א] הואיל והוא דר באילנו משנה לשנה ונמצא שבמשך כל השנה יש אתרוגים על האילן, לפיכך אינו בגדר מתחדש מזמן

לזמן, ואע"פ שלא במשך כל השנה צומחים אתרוגים חדשים, מ"מ כיון שישנם על העץ כל השנה מאותם שצמחו בשנה העברה והם מתקיימים על העץ במראיתם בלא שינוי, אין מורגשת הנאה באותם החדשים ולפיכך אין ראוי לברך עליהם שהחיינו - כ"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רלג וח"ב סי' רנו) ובמור וקציעה סי' רכ"ה, וכ"ה בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' כג) וכן דעת המ"ב סי' רכ"ה סקט"ז, ובבאה"ט סקי"א ובמ"ב פירשו כן דברי השו"ע סעי' ו' עיי"ש, והכת"ס שם הוציא כן מדברי הרמ"א סוף סעי' ו' עיי"ש בדבריו.

וע"ע בשו"ת שער אפרים סי' לה, ובא"א מבוטשאטש, ובשדי חמד מערכת ברכות סי' ב אות ב.

טעם ב] כיון שכבר בירך שהחיינו על מצות נטילת האתרוג בחג הסוכות אין לברך עוד על אכילתו, כ"ה בספר לקט יושר בה"ל לולב (עמ' קמט) בשם רבו התרוה"ד, וכ"כ בבן איש חי שנה א' פרשת ראה אות יא. ונראה כוונתם דכיון שאם בירך שהחיינו על ראיית הפרי שוב אין מברך על אכילתו (כמבואר בשו"ע סי' רכ"ה סעי' ג) א"כ הכי נמי כיון שבעת נטילת האתרוג למצוה רואה אותו חל ברכת שהחיינו גם על הראייה וממילא שוב אין לו לברך על אכילתו, וכ"כ להדיא בשו"ת האלף לך שלמה להגרש"ק או"ח סי' צ"ב.

וע"ע בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' כג) שהשיג ע"ז. וכ"נ בשו"ת שער אפרים סי' ל"ה.

טעם ג] בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' כג) כתב טעם חדש שלא לברך שהחיינו על אתרוג, כי אתרוגים שלנו לא נגמרו ולא נתבשלו כל צרכם, שקוטפים אותם כשהם קטנים ועדיין אין ראויים לאכילה בפ"ע אלא צריכים תיקון גדול עם מרקחת מינים אחרים כדי להיעשות ראויים לאכילה, ורק כשמתבשלים כל צרכם על האילן אז הם ראויים לאכילה בפ"ע, וא"כ דמי להמבואר בשו"ע סי' רכ"ה סעי' ז שאין לברך שהחיינו על הבוסר בגפנים וכן בכל פרי עד שיהיה נגמר לגמרי וטוב למאכל, דלפני גמר בישולו אין בו שמחה לברך עליו שהחיינו.

ובשדי חמד מערכת ברכות סי' ב אות ב האריך להשיג על דברי הכת"ס.

טעם ד] בא"א בוטשאטש סי' רכ"ה כתב שעל אתרוג מטוגן אין מברכים שהחיינו, מפני שאין ניכר אחרי הטיגון בין חדש לישן, וקודם הטיגון אינו עומד כלל לאכילה ואנן קי"ל בסעי' ג דברכת שהחיינו היא על האכילה, ואח"כ נסתפק בירקות שניכרים בין חדש לישן רק שעיקר אכילתם כשהם כבושים ומבושלים ואז אין ניכר בין חדש לישן לא במראה ולא בטעם, האם ע"י מה שיועד שהוא חדש וקודם זה לא היה אפשר להשיג מזה שאין הישן מצוי אם סגי בזה לברך שהחיינו או לא, והניח בצ"ע.

ועי' בברכי יוסף סי' רכ"ה סק"ד דס"ל דשפיר מברכין שהחיינו על פירות חדשים מבושלים אף שאין החידוש ניכר בהם אחרי הבישול.

אודות ברכת שני סוגי ה"שלווה"

י. יש נוהגים לאכול בט"ו בשבט גם חטים שהם משבעת המינים, ורבים משתמשים לצורך זה ב"שלווה" העשויה מחיטה תפוחה [ומברכין עלי' בורא פרי האדמה, ועיין בהמשך שאי"ז פשוט, דאפשר שברכתו במ"מ]. ויש להבהיר ראשית כל, כי יש שני סוגי "שלווה" ורק הקטנים עשויים מחיטה תפוחה אך הגדולים יותר עשויים מתירס תפוח, וממילא ברכותיהן שונות, אלא שבאמת יש ספקות בענין הברכות בשני הסוגים ועלינו לבארם כדלהלן.

ב"שלווה" מחיטה [דהיינו הסוג הקטן], יש ב' ספקות: א] בענין הברכה האחרונה נסתפקו התוס' (ברכות לז. ד"ה הכוסס חטה) על גרעיני חטים ושאר מיני דגן אם לברך עליהם ברכה מעין שלש בנוסח "על האדמה ועל פרי האדמה", או בורא נפשות, ובשו"ע סי' ר"ח סעי' ד הביא דברי התוס' שנכון שלא לאכלם אלא בתוך הסעודה ולפטרם בברהמ"ז. וכתב במ"ב שאם אירע שאכלם שלא בתוך

הסעודה יברך בורא נפשות כי כן הוא מעיקר הדין. ומתבאר דעכ"פ לכתחילה ראוי להימנע מלהיכנס לספק זה.

ב] אך גם בענין הברכה הראשונה על "שלווה" מחיטה יש ספק ומבוכה אם לברך בורא מיני מזונות או בורא פרי האדמה. יעויין במ"ב סי' ר"ח סק"ו וסקט"ו ושעה"צ סק"ט וסקכ"א שיי"א שחטים ושאר דגן שהוסרה קליפתם וגם נתבשלו מברך עליהם במ"מ אף אם לא נתדבקו זל"ז, וי"א שצריך שיתדבקו זל"ז עכ"פ מעט, והביא בשם הפמ"ג שלמעשה הו"ל ספק במ"מ ספק בפה"א. ואופן עשיית ה"שלווה" יש לדון שנחשב כבישול [ראה בהמשך], וא"כ ברכתו מסופקת.

וכך הוא אופן עשיית ה"שלווה": מכניסים את גרעיני החטים עם הקליפה הדקה הדבוקה עליהם למכונה הכותשת ומשפשפת אותם להסיר הקליפה, אח"כ מרטיבים מעט את החטים ואחרי שמתייבשים מכניסים אותם לדוד סגור הרמטית וללא מים, ומבעירים אש חזקה תחת הדוד והוא מסתובב, והחטים מפרישות את הלחות שלהם ונוצרים אדים, והלחץ בדוד מתחזק ואז פותחים הדוד וע"י שחרור הלחץ החטים תופחות. ובודאי יש מקום לומר שתהליך ההתפחה בחום יחד עם אדים דינו כבישול. ועוד שפעמים רבות בעת הכתישה יורד גם קצת מוגף הגרעינים, ובכה"ג כתב במ"ב סקט"ו ובשעה"צ סקי"ח וכ"כ שיש לסמוך לברך במ"מ.

והלכך, אף שהיו שהורו לברך על ה"שלווה" בפה"א, מ"מ כבר נודע כי לאור הדברים האמורים כבר רבים מורים לברך במ"מ ושעכ"פ מידי ספק לא נפקא [עי' באגרו"מ או"ח ח"א סי' ס"ח, ואו"ח ח"ד סי' מ"ד-מ"ה, וראה ס' מקור הברכה (קרויס) וס' שערי הברכה רשימת המאכלים-שלווה בהערות]. ומש"כ במ"ב סקט"ו עצה לאכול גרעיני דגן בתוך הסעודה - אינו מועיל ל"שלווה" שאף בתוך הסעודה אינם למזון אלא לקינוח ועדיין טעונים ברכה. ואף אם יברך מלפני כן [כשאוכלם שלא בתוך סעודה] במ"מ על עוגה ובפה"א על ירק, עדיין נשאר בספקת התוס' על ברכה האחרונה. אלא הרוצה לצאת מכל ספק עליו לאכלם רק בתוך הסעודה ולברך תחילה בפה"א על ירק שמברכין עליו גם בתוך הסעודה (דהיינו שבא לקינוח), וכן יברך תחילה גם במ"מ על עוגה כזו שאף בתוך הסעודה מברכים עליה במ"מ (דהיינו שיש לה מילוי וגם נילווה עם מינים אחרים וגם העיסה דקה ופריכה, ועשויה לקינוח בלבד ולא למזון).

בשלווה מתירס [דהיינו הסוג הגדול יותר], יש ספק על ברכה הראשונה אם לברך שהכל או בפה"א. דלכאורה לפי המבואר בסי' ר"ב סעי' ז וסי' ר"ח סעי' ח ברמ"א ובפוסקים ומ"ב שם - דבר שעיקר אכילתו כמו שהוא אם נשתנית צורתו לגמרי מברכים עליו שהכל, והלא התירס עיקר אכילתו כמו שהוא ורק מיעוט ממנו עושים "שלווה" ונשתנית צורתו לגמרי, אולם למעשה דעת הרבה אחרוני זמננו דדין נשתנה צורתו נאמר רק בנימוח, אבל כל שלא נימוח נחשב ממשו קיים ואפי' נשתנה לגמרי מברכין עליו ברכתו הראוי', ולפי"ז שלווה מתירס ברכתו בפה"א, ויש בזה אריכות (עי' שעה"צ סי' ר"ח סקמ"ב, ויש לציין כי באגרו"מ אהע"ז ח"א סי' קי"ד כתב על כיו"ב דמברכין שהכל, אך הוא עצמו חזר בו בחוברת תורה והוראה שנת תשל"ג שברכתו בפה"א) ואכמ"ל, ומ"מ הרוצה לברוח מספקות יימנע מאכילת השלווה אא"כ יברך לפני כן על דברים אחרים בפה"א ושהכל. (ובברכה אחרונה על שלווה מתירס אין ספק, בדודאי הוא בורא נפשות). ואגב, "פופקורן" שאני ועדיף, שהוא נעשה מגידול זן מיוחד של תירס לצורך זה, ושפיר ברכתו בפה"א.

יא. דברים שאין צריכין להיאמר כי משנה זהירות ודקדוק רב נדרשים לבלי להיכשל ח"ו באכילת תולעים ושרצים המצויים בהרבה מיני פירות, ולפיכך אע"פ שמצוה לברך על השלם אך כשרוצה לאכול פרי שיש לחוש שמא הוא מתולע חייב לפתחו ולבדקו קודם הברכה.

מנהגי שבת שירה

קריאת "אז ישיר" בנעימה מיוחדת

א. נהגו הקוראים בתורה לקרוא את פרק "אז ישיר" שבפ' בשלח בניגון ונעימה מיוחדת של שירה וזמרה, לפי ש"הקריאה מעוררת את הזמן", והרי בשעה כבירה זו של שירת הים, בעוד הניסים והנפלאות מתחוללים לנגד עיניהם של ישראל נתרגש לבם בשמחה רבה בה', ופצחו כולם יחד ברוח הקודש בשירת "אז ישיר", וזכו לגילוי שכונה מה שלא ראה יחזקאל הנביא. ואשר לכן אף אנו בעת קריאת השירה מנגנים ומזמרים לעורך בעצמנו אותה שמחת קודש וכאילו עוברים אנו עתה את הים.

ורבים נוהגים לעמוד בעת קריאת השירה, לשם התעוררות שמחה, ויש שהביאו סמך לזה ממשנה סוטה כ"ז ע"ב: 'מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את ההלל', והרי ההלל מצותו בעמידה כמבואר בס' תכ"ב. ועוד הביאו מדברי הזוהר פ' לך לך [דף פב ע"ב] על דוד המלך שבזכות שהיה אומר שירה לה' בעמידה ולא בישיבה או שכיבה זכה להיות חי לעולם 'ואפילו ביומי מלכא משיחא איהו מלכא'.

ב. ובאמת בזוה"ק ומדרשים הפליגו מאוד בגודל הדבר לומר שירת הים כל יום בשמחה כאילו עתה עובר, וז"ל המ"ב ס' נ"א ס"ק טז: "יאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאילו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מוחלין לו עוונותיו". וז"ל ספר חרדים בחתימת ספרו, שם מונה ששה סגולות לכפרת העוונות וביניהם: "יכוין בשירת הים שאומרים בכל יום לאומרה בקול ושמחה רבה כאילו אותה שעה יצא משם, שהרי מבואר במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעונותיהם שנמחלו על ידי השירה שאמרו, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עוונותיו. והנה אחר שציוונו לומר שירה זו בכל יום כדכתיב ויאמרו לאמר, ואמר רשב"י שרוצה לומר לאמור אותה בכל יום בשמחה רבה כשעה ראשונה שאמרנו אותה, ודאי כח סגולתה בכל יום כשעה ראשונה". (ונראה שדברי ספר חרדים הם המקור למש"כ כן המ"ב בשם הזוהר, ורבים נתחבטו שלא נמצא בזוהר).

מנהג נתינת מאכל בשבת זו לעופות, וי"א שאסור לתת בשבת אלא רק בערב שבת

ג. יש נוהגים להניח בשבת זו חטים [מבושלים, או פירורי פת, או שאר תבשיל או מאכל] בחוץ לפני ציפורים ועופות, והטעם המפורסם בזה שהוא כשכר על שהקדימו העופות ואכלו את המן שפיזרו דתן ואבירים בשדה בשבת להטעות את ישראל כאילו ירד מן בשבת. ובתוספת שבת ס' שכ"ד סק"ז כתב טעם חדש, שמרגלא בפומא דאינשי שהעופות אמרו שירה בים, והביאו בערוך השולחן ס' שכ"ד סעי' ג שלכן אנו מחזיקין להם טובה, והיינו על שהשתתפו בשמחת ישראל.

אולם המג"א ס' שכ"ד סק"ז יצא לערער על מנהג זה וכתב שאינו נכון, שהרי מבואר בשו"ע שם שאסור ליתן בשבת מאכל לעופות שאין מזונותן עליך משום טירחא בשבת שלא לצורך, והחזיקו בדעתו הרבה אחרונים וכן פסק במ"ב ס' שכ"ד ס"ק לא דאינו נכון, וכ"ה בס' דינים והנהגות חזו"א בשמו.

ובתוספת שבת הנ"ל יצא ליישב המנהג דכיון שנהגו כן לשם מצוה אין להקפיד, והביא סימוכין לזה מדברי הא"ר בסוף ס' של"ה לגבי מה שנהגו בשמחת תורה לפזר פירות והנערים מלקטים ונותנים לסלים שאסור לעשות כן משום עובדא דחול כמבואר בשו"ע סוסי' של"ה, וכתב הא"ר דכיון שבשמחת"ת עושין כן לשמחה לא הקפידו בכך, א"כ אפשר דה"ה בענייננו. ובערוך השולחן ס' שכ"ד ס"ג הסכים להתו"ש, ועוד הוסיף טעם להיתר שאין אנו טורחים בשביל העופות אלא בשבילנו להרבות את השמחה וההודאה על ניסי קריעת ים סוף ושירת הים [דהיינו לפי טעם התו"ש

שהעופות אמרו שירה בים והשתתפו בשמחת ישראל, שלפ"ז יש כאן הכרזה על גודל הנס שאף הופות השתתפו בשירה, אך י"ל דה"ה לפי הטעם הידוע שנותנין להם שכר על שאכלו את המן שפיזרו דתן ואבירים - ג"כ העיקר בזה הוא להחדיר לעצמנו מתן שכרן של מצוות והחזקת טובה למי שעשה דבר טוב, ונחשב שנתנית המאכל להעופות הוא לצרכנו].

ובמקור חיים להחות יאיר בסי' שכ"ד כתב טעם להיתר, דכל האיסור אינו אלא כשנמצאים עופות לפנינו ונותן לפניהם ממש דמינכר לכל שטורח בשבילם, אבל כל שאינו מניח לפני העופות ממש אלא מניח על החלון ואח"כ יבואו עופות שרי, דמה קעביד. וזה מחודש.

והדרך המובחרת היא להניח להם מאכלים לפני כניסת השבת.

אכילת חטים מבושלים

ד. מנהג נוסף מזכיר הב"ח בהל' ברכות ס' ר"ח: "שאוכלין בשבת שירה חטים שלמים מבושלים", ולא ביאר בדבריו טעם מנהג זה, אך בליקוטי מהרי"ח ח"ג ביאר בשם עוללות אפרים שהחטים הם זכר למן שהיה נראה כגרעיני חטים ובשבת פ' בשלח קורין פרשת המן, והוסיף רמז לדבר ש"בשלח" ר"ת: בשבת שירה לאכול חטים. ועיי"ש בב"ח שהזהיר שלא לאכלן אלא בתוך הסעודה, מאחר שהתוס' נסתפקו בברכה אחרונה של חמשת מיני דגן אם מברכין בורא נפשות או שמברכין ברכה מעין שלש "על האדמה ועל פרי האדמה", לפיכך לא יאכלום אלא באמצע הסעודה שאז אין טעונין ברכה, [ויש להוסיף דאם לא יאכלם בתוך הסעודה יש ספק גם על ברכתן הראשונה אם הוא בפה"א או במ"מ, מיהו אם נתדבקו ע"י הבישול יש לסמוך לכתחלה לברך במ"מ ומעין ג', עי' היטב במ"ב ס' ר"ח סק"ו וסקט"ו]. והרוצה לצאת מנהג זה ע"י אכילה "שלושה" מחיטה תפוחה, גם אם יאכלם באמצע הסעודה טעונין ברכה לפנייהם שאינם למזון אלא לקינוח, ומה היא ברכתן הראשונה אינו ברור עי' לעיל בעניני ט"ו בשבט].

ידיעות נחוצות לקראת ט"ו בשבט הבעל"ט

כל סוגי הפירות, פיצוחים, ופירות יבשים הנמכרים בחנויות שבהשגחת הבר"צ, נקיים מחשש איסור שביעית, טבל, ערלה, ותמציות בחששות,

יש לבדקם מחשש תולעים.

תאנים מיובשים בדיקתן קשה וראוי לא לאכלם.

הסוגים דלהלן עדיין קיים בשוק מגידולי שביעית ויש להיזהר

גרעיני אבטיח / חמניות, פופקורן, תמרים.

פירות יבשים / מסוכרים וכדומה, (בלי השגחה), בחששות איסור:
הרבה סוגי פירות יבשים / מסוכרים קיים חשש של צבעי מאכל ומציות בחשש, או מירוח בשמים בחשש,

להשומת לב!

חנויות פירות וירקות וחנויות פיצוחים בפיקוח והשגחת הבר"צ, הם רק אלו שיש להם תעודת כשרות אורגניזציה בר תוקף עם כתובת החנות.

שימורי פירות ולפתנים וכדומה:

זיתים, אפרסקים, מיזמש, שיזים, קוקטייל פירות: עלולים להיות בחששות איסורים שונים, אלו שבהשגחתנו נקיים מכל חששות איסור טבל, ערלה, שביעית, וללא חשש מריחה בשומנים אסורים, ונלקחים מסוגים טובים ועוברים בדיקות מחשש תולעים, וראוי לבדוק לפני השימוש.

תות שדה (טרי):

עקב נגיעות תולעים, ראוי לא להשתמש בהם, מלבד לפי התאנים שנתפרסמו בחנויות שבהשגחה.

תות מיושב - מסוכר: אין בו חשש תולעים. חמוציות: ברכתם בורא פרי העץ.

ועד הכשרות

שע"י בד"צ העדה החרדית ירושלים ת"ז

שבט תשע"ז

ממלכת התורה "וכתבתם"

הארגון העולמי לעידוד כתיבת חידושי תורה
בברכתם של מרנן ורבנן שליט"א
מחזור י"ח

הננו להודיע בזה לציבור הלומדים בני התורה
על תכנית כתיבת חבורות ע"י בני הישיבות ואברכי הכוללים
בענינים הנלמדים בהיכלי הישיבות והכוללים
החבורות יעברו תחת שבט ביקורתם של ת"ח גדולי תורה שליט"א
החבורות הנבחרות יזכו במילגות נכבדות בסכומים כדלהלן:

מילגה א' - 10,000 ש"ח

מילגה ב' - 5,000 ש"ח

מילגה ג' - 2,000 ש"ח

ועוד 100 מילגות בסכום 500 ש"ח כל אחת

מועד אחרון למסירת החבורות ד' אדר תשע"ז

החבורות שיתקבלו ע"י המערכת הם אך ורק מעל 4 עמודי פוליו
ולא יותר מ-8 עמודים, מוקלדים (או בכתב ברור וקריא)
בצרוף שם הכותב ושם הישיבה / כולל

לע"נ הגאון הגדול רבי גבריאל טולידאנו זצוקללה"ה

משרדי הארגון: טל. 0722-455-300 ת.ד. 57419 ירושלים